

REPENSER L'ÉDUCATION ET LA PÉDAGOGIE DANS UNE PERSPECTIVE AFRICaine

MANUEL PRATIQUE À DESTINATION DES ENSEIGNANTS
ET DES FORMATEURS D'ENSEIGNANTS

EDITEURS :
MOHAMED SAGAYAR MOUSSA | ABDELJALILAKKARI | STEFANIA GANDOLFI

VERSION HAUSA

Gabatarwa

Ga wani littafin koyarwa da aka tsara don masu kula da makarantar Nijar da kuma na farko ga malamai da masu bada horo na kananan makarantu da sakandare. Wannan littafin yana datushe uku.

Da farko an yitunani da kuma samar da wannan ta hanyar hadin gwiwa tsakanin bangare uku da tsakanin wata gidauniyar taimako ta kasar Italiya Vittorino Chizzolini, jami'arkasar Geneva da Zauren nazarin kimiyyar Harsuna-Al' adu, da na nazarin Jawabai da Dabi'un Koyarwa (LACDIPE) na jami'ar Abdou Moumouni na Yamai. Ci gabanshi ya bukaci haduwar kwararrun masanan ilimi dabam-dabam da ya kumshi kwararrun malamai, masanan halayyar dan adam da ilimin koyarwa, masanan ilimin tarihi, masanan ilimin zamantakewa, kwararrun masana adabi da kimiyyar harshe, kwararru a cikin bugunlittattafan Italiyanci, Switzerland da na yan Nijar. Dayanabinda yake nuna asalin wannan littafi ba shakka shi ne abinda yake cikinshi da tsarinshi. Tabbas, littafin ya mayar da hankali kan shawarshi ga tsarin ilmantarwa wanda ya fifita tushen ilimi na Nijar : nassosi madogarai, al'adun zamantakewa, dabi'un zamantakewa da harsuna, abubuwan zamantakewa da al'adu da muhalli kamar yadda za a iya lura da su a cikin tarihi da abubuwan yau da kullum na yan Nijar. A jumulce, littafin ya yi amfani da mamaki masu yawa na karatunzamani ; a takaicedai, ya nuna, a cikin hanyoyin da albarkatu da yake bayarwa, cewa abu ne mai yiwuwa kuma abin yabawa, ta fuskar koyarwa da ilimi, dogaro da dabi'un abubuwan da suka gabata, da zago daga tsarin al'adu, da samun wahayi daga abubuwan da suke faruwa a yanzu, don ba da shawara ga daliban, wata fahimtattar makoma. A takaice, wannan aikin yana nuna farin ciki da karfin (hali da fahimta) : wanda makarantarmu dole ne ta dogara da kanta da kuma kula da kanta don amsawa tare da dacewa da kalubalen da suka shafi kasarmu da kuma neman amsa, ga tambayoyin da suke haifar da yanayin dan adam daga sauran duniya.

A karshe, wadanda suka wallafa suna da kyakkyawan ra'ayi na gabatar da abubuwan da suke cikin littafin na Faransanci da kuma cikin harsuna biyar na Nijar : Hausa, Zarma, Tamashéké, fulfulde da Kanuri. Wato a daidai lokacin da kasar Nijar take kudirin kara habakailimi a cikin harsunan kasa, wannan takarda tana maraba da ita. Ya tabbatar da zabin siyasa wanda yake sa harsunan uwa ingantattun hanyoyin koyarwa. Littafin ya wadatar da tsarin kayan da aka sanya don aiwatar da irin wannan aikin ilimi.

Ainahin, wannan littafin koyarwa kira ne na kamun kafa. Yana kira ga dukan masu kulla da harakar makaranta na kasar Nijar da su sanya ido sosai kan mahangar karatu da kuma hanyoyin da ake ba dalibba da malamansu, kan ilimin da ake koyar da su da ingantaccen shigarshi cikin tsarin ilimi na kasarmu. Don haka ta bi sahun hukunce-hukunce, ayyuka da burin mai girma shugaban Jamhuriyar Nijar **M. Mohamed Bazoum** da na ministan ilimi na kasa, wanda babban abin da ya fi damun shi, shi ne gina makarantar Nijar da take alfahari da kimar zamantakewa da take da shi ya hade kuma a shirye yake ya taimaka wa wadanda suke yawan zuwa makarantar wajen gina makomarsu, goben kasarmu.

Kasar Nijar tana marhaba da wannan shiri. Ta hanyar muryata, shugaban kasa yana mi'ka godiya da karfafa gwiwa ga wadanda suka kaddamar da shi, da masu fufutuka da kuma dukkan magoya bayan da suka bayar da gudummuwa wajen wanzuwar wannan littafi na koyarwa, wanda babu shakka yana da amfani.

Dr. Rabiou OUSMAN

Ministre de l'Education Nationale du Niger.

Sake tunawa da horo- da-ilimanta tafiyar da koyarwa cikin wani zato a Afirika: littafin aiki zuwa ga malaman makaranta da masu horon malaman

Stefaniya Gandolfi

Bayyana wannan littafin na tafiyar da ayyukan koyo da koyarwa « Sake tunawa da horo da ilimi tafiya da koyawa cikin wani zato a Afirika: littafin aiki zuwa ga malaman makaranta da masu horon malaman » ya zama wani babban farin ciki a gare ni a dalilin gaskiya biyu a kadan ma na masamman: ta farko ta shafi ilimi da horon wadanda suka raka kulum kuma suka shiga cikin zurfin rayuwata ta kaina da ta aikina. Ta biyu ta danganta da wannan tsarin da ya shafi horon malaman makarantu a Nijar da yake shi ne yanki na masamman na ayyukan da suka danganta da hujjarmu da kuma mai kwaikwayonsa. **Vittorino Chizzolini** maras addini kuma mai bada horo wanda ya dangana rayuwarsa ga ilimi da horo na kashin kansa ga horon malamai a kasar Italiya da cikin yawancin kasashen duniya ma.

Aikin ilimi da horo wani yanci ne na kowa ya yi rayuwa ta hanyar kididdiga da mallakar albarkatun al'adun annashuwa , da bayar da darajar halin yawan irin mutane, sani da darussa. Kamar yadda mai rahoton, masamman, ta rubuta, bisa yancin aikin ilimi da horo sosai cikin rahotonta na bayan nan «sanin yanci ga aikin ilimi da horo kamar na yancin al'adu shi ne canza zaton sau dayawa saboda a kai ga aikin ilimi da horo cikakke kuma na kwarai. (**Koumbou Boly Barry, 2021, p.3**)

Don mene ne littafin tafiyar da aikin horo da koyarwa? Saboda a mayar da abun da ake da akwai ingantacce, kuma domin a bunkasa shi tare da mahujaccin sani gaba-daya na al'ummomin da kuma na aikin ilimi da horo duk ma'abutan aikin ilimi da horokuma domin a darajanta da bunkasa kokarin mutanen a sabilin ilimi da horo da sanya hannun kowa da kowa kuma mai inganci.

Kuma littafin yana iya zama kayan aiki na koyarwa wanda za ya sanya a tsara da shirya aikin ilimi da horo tare da yin nazari bisa kan dukan abubuwan mahalli da suka shafi aikin ilimi da horo saboda a kididdige arziki, kawar da rishin karfi ko yin cikas kuma da gina halin kwarai na aikin koyo da koyarwa da sabbin halayen aikin koyo da koyarwa wanda za su kyautata halin kwarai na ilimi da horo.

Wannan littafin yana da manufa da akida a lokaci daya: guri saboda Afirika, bayan mulkin mallaka ba ta taba samun makaranta ba cikakka wadda take ita ce ta Afirika, amma kadai makaranta ta gwammati a cikin Afirika inda a cikinta ake ganin al'adu da darajojin Afirika ba ta shafi ba aikin koyo da koyarwa ba da aikin tafiyar da tsarin ilimin koyo da koyarwa.

Akida, kuma daga baya saboda kowace kasa tana da yancin tsara nata halin ilimi da horo da aka rubuta shi cikin darajojin al'adu, a daidaice da al'adun yara domin yin nazari mai zurfi kan koyo da koyarwa mai amfani. Makarantar Afirika tana bukatar alaka da yanayin al'adunta. Kamar yadda ya rubuta shi cikin matani na littafinsa **Moussa Sagayar**« Babu wani jaddawali tsayayye a rubuce ta hanyar gaskiyar jawabban da aka wallafa, kalmomi da sani daidai halattu cikin al'ummomin Afirika. Amma da wuri al'adun bunkasa sani na zufar kansa bisa darajoji da da'a, ba kan ka'idodin da aka lissafa ba da sharudda ba».

Ilimi da horo a Afirika yau sun kumshi kamar gatana iri uku : na farko, irin kari, yana mekewa husa'o'in ilimi da horo na yanzu na gabarin mulkin mallaka; na biyun, na irin gyara, ya bi ta hanyar neman yanci na zamani; na uku na irin sauvi, yana bada shawarar wani sabon tsari na ilimi da horo, na jama'a kuma da na tare da tsoma sayyunsa cikin darajoi da na sanin Afirika na zufar kanta (**Sall, 2020**).

Ilimi da horo na yin gyaran fuskawata fusa'a ce ta ilimi da horo da take sanya sakewar gina gaskiyar jama'a ta hanyar tattaunawa mai ma'ana.Ilimi dahoro na yin gyaran fuska yana sawa yan makaranta su tuna da yin nazari da sake mayar da halin tambayar yanayin jama'a da al'adu wadanda suka girku a cikinsu.

Wannan samfarin, da **Sall (2020)**take kira "zakuna sun kafi sansaninsu" habaka kirkirar makarantar Afirika, mai iya daukar sabon aikin zamantakewa da sabon tsarin ci gaba. Don cimma wannan, ya zama dole a gina tsarin zamantakewa da tattalin arziki da zamantakewar siyasa wanda ya sa ilimi ya zama mabudin sauye-sauyen da ake son cimma wa. Ta bakin **Ndoye** « sabon canje-canje ya sake sabunta ilimi da horo da, daga sabbin abubuwani karshe da aka kayyade, da aka sake kwatanta da sake gina duka tsari na cikin rassansa dabam-dabam duka kamar na mahallinsa» (**NDOYE,2020**).

Halaye biyu sun zama na bukata a ra'ayina hakikanta makarantar Afirika. Ta farko ita ce rubutun tsari cikin tsinkayen kyakkyawan zato na tsawon lokaci mai zuwa saboda canje-canjen ilimi da horo suna bada sakamakonsu kuma suna kwatamta halin karhin kundun kadai cikin dogon lokaci. Ta biyu ita canje-canjen suna iya samun fusa'o'i na tarihin cin gabani dan Adamsaboda ba za a iya raba makaranta da halinta da na al'umma ita da kanta (**Sall, 2020**).Ta wata hanyar kuma, cikin ilimi da horo na gargajiya, sanin kai da sanin gwaji tare da junansu suke; don haka karfafa sanin mutum da ilimi da horo suna kama hannun juna kuma like suke kullum(**Sall,2020**).

Akwai kuma wani kalubale na uku mai nuna wasu bukatu« kauna da neman amfani da za su iya tura dan Adam wajen son rayuwarsa ta gaba. Wata akidar lokaci mai zuwa yakamata ta kasance saboda canje-canjen suna sanya zamani dayawa kuma ta hanyar aikata yarjejjeniya tsakanin dukan yan shekaru» da ya kamata a hango su».

Ilimi da horo na Afirika suna bukatar wata husa'a ta tsakanin yanki dangance da gefinan mahalli,jama'a, arziki tsakanin tsare-tsaren ilimi da horo da sauran tsare-tsaren: na amfani, na mahalli na al'ummomi, na siyasa, na al'adu, na fusa'o'i da agaji mai mahimmanci da **Mamadou Ndoye** yake kira «tsarin fahimtar hadin kan al'umma «**NDOYE, 2020, shafi na 48**» wanda yake inganta hadasuwar zamantakewa al'umma wanda yayinda yake tasowa daga masakin ilimi wanda su kansu sukezama karhi da kuma tushen cigaba.Wani sabon tsinkayen ilimi da horo yana da dalilin hadasuwar dangantaka mai karfi tsakanin dukan shikashikan ilimi da horo da al'umma saboda ta gama jin dadin rayuwar kowa a tsakaninsu da kadarorin taron al'ummomi ta hanyar mahimmiciyar tuntubar juna saboda a yi aiki gaba daya tare da dukan shikashikan.Wannan tsarin kama hannun juna yana huskantar wuya da cudayyar juna na kalubalai kuma wannan takin kafa ne na farko wanda za ya dora karfi da arzikan karkara bisa kan naunin ilimi da horo na afirika.

Ilimi da horo kadarorin kowa da kowa ne kuma «kalmar kadara ta kowa da kowa yana sanya karfi bisa matakan da suka dace a dauka don cimma gurin halarta, da yake a gare shi ma arzikan jama'a ne. Nazarin da aka rarraba na makirci ne da kayan aiki na kadarar ita da kanta. Ilimi da horo da ake tsammani na kowa ne, yana bukatar kenan tsari boyayyena bin hanyar mafita da tafiyar da siyasar jamahuriya.«**UNESCO 2015**). Manufa ta kayan jama'a ya kamata ya jawo a cikin Afirika cikin arzikan gado na al'adun nahiyyar da yake cike da ayyukan bincike mafi kusancí (yanzu). Wannan mahimmin takaicinne wannan littafin ya nufata.

A matsayinsa na kadarar jama'a, ilimi da horo na Afirika wani babban jallin al'adu ne saboda yana da manufa : kirkira kokarin kowa da na jama'a gaba daya wanda yake da cibiya uku: cibiya ta mutum daya da ya sani da akwai mahimmancin kokarin abun zacen da bukatun bayyana su cikin halaye kuma da aikin zo-a-gani, wata cibiya ta jama'a ta hanyar cewa iyawa haduwa daya

ce da sauran kuma ya takaita halin rayuwar kwarai ta mutum a wajen wani da kuma cibiyar ma'aikatu da ya shafi ma'abutan gwamnati,masu zaman kansu da na yan farar hula.

Wannan littafin ya kasance kamar gina arziki cikin ilimi da horo a Afirika da ta Nijar a takaice. Ilimi da horo da kamar zaman zuciyar ci-gaba na zufar kansa ne da ya ce « shiga daga kansa zuwa kansa.....wanada yake iya hada da kunla asuli, kwarewar mu'amala da sanin ya kamata » (**Kizarbo J, 2006 Shafi na 198-200**).

Haka din yana nufin, kawai ilimi da horo ra'ayin al'adun Afirika yana iya sa wa Afirikar ta hango ci-gabanta: ilimi da horo da yake tsome cikin al'adun Afirika, kamar «icce maras sayyu kuma da ya yi sayyu kuma ya zurfuffa cikin al'adun jikakku saboda ya girma kuma ya bada yaya, hake ne ya iya kasancewa na ilimi da horo wadda idon tana so ta girma kuma ta yi yaya, kamata ta yi ta tsomu cikin al'adun Afirika. Wajibi ne a shirya makaranta da tsarin al'adunta, ta tafarkin mai shiga tsakanin al'adun dan adam mahimmancin maganta rayuwar yau-da-kullum, da na tsarin jama'a. "Zancen yana daukan niyya, yana ragargaza ko ya aifa... Makarantar ba za ta iya juyya wa kayan al'adun Afirika baya ba, idon ba haka ba ta zama makaranta a Afirika ba makarantar Afirika ba".(**Ki Zerbo J, 1990, shafi na 79**).

Duk da haka,muna iya yin a hankali cikin yanayin halin mayewar harkokin duniya, al'adodin Afirika ba su gudun hatsarin mayar da martanin ainahi da cewar ta rufe kanta da kanta; amma idon bayyana kanta ga juye-juye shi ne hali na girmamawa, bukutun budewa ba ya iya kadai mantawa da sayyu na ainahi. Wannan raunannen daidaito wanda mawallafan wannan littafin suka nufata.

Haka din, ba a so ilimi da horo a ruhe bisa kansu amma «wani sarari na ilimi da horo na Afirika budadde ga shiga shugula na duniya da sharhin gabatarwar wani aikin da ba za a iya kaucewa ba na fasara, na wallafawa da kuma na jimiri ga wadansu kalmomi da kirkirowar wasu sabin canje-canje» kamar yadda **Akkari** ya bunkasa shi da kyau cikin mataninsa. Kuma, wannan aikin wallafawar, **Akkari** ya ci gaba da cewa har- wa-yau, ana bukatar shi sosai na «abun bamban da kalmomin gama-duniya wadanda za su iya sanya kansu ciki na gaskiya da gargajiyan karkara. Wai ba na fitar da kalamai da suke kaiwa har bakin duniya amma a sanya ga kungiyoyin Afirika da mayar da su na zamani ba tare da barar da rayukansu ba».

Halin Nijar/abun da ya shahı Nijar

Tarihin halin ilimantar a Nijar an gano shi daga zakewar shikashikan kasashen waje, daga kungiyoyin duniya, da kuma daga bambancin kalaman shikashikai na kasa, na masu zaman kansu da na farar hula da aka sanya a gaba. Wadannan bambancin kalaman shikashikan yana sanya halin ilimantarwa a sabanin ka'idodin, tsarin tunani da tsarin sauye-sauye. Mayar da tsarin makaranta na gwamnati kamar wuri ne mai daraja na koyar da sani ya zama wata gona mai daurin kai.

Wannan littafin yana tsunduma sayyunsa cikin Nijar kuma yana kwatanta gangama sani da yake cikin halin ilimi da horo daga wadannan abukan tattaunawar na karkara. Saboda haka ne, yake darajanta dangantakar duka abukan shawara na rayuwar mahalli da madfaukinsa tare da abukan shawara na al'adu da na gwamnati, ba za ya shiga ba cikin aji ba amma suna gina arziki da za ya amfana ilimi da horo na duka da na kowa. Cikin wadannan abokan shawarwarin akwai maroka, masu yin gatana, da masu amfani da yan karin yan wasan kwaikwaiwo, yan jarida, masu fasaha, mawaka da sauran wadansu dabam har-wa-yau. Game da sabani tsakanin sani na gargajiya, sabin dubarun ilimi da horo da fusa'o'i, ana yin fatan makarantar Nijar ta kasance makaranta ce da ake kulawa sosai kuma mai samun tabi'un kwarai wadda take da hazakar ilimantar da matasa yan shekaru daya.

Abubuwan koyawa da aka nuna cikin babuwan dabam dabam na wannan littafin suna so su kasance na hira da malaman makarantu da kuma duka al'ummar Nijar. Nijar wata kasa ce

wadda ba ta sanya sanin al'adu, da na jama'a da na tattalin arzikin gargjiya cikin abubuwan koyo da koyarwa, sanin da aka yi amfani da su a cikin iyali, cikin jama'a, kuma haka din ya janyo wata irin rabuwa da harkokin ilimi da horo na gargajia, rabuwa tsakanin makaranta da mahallin iyali, da na al'umma da na addini.

Da jin kowa, wannan rabuwar ta yi karhi sosai har ma da an yi nesa kafan da babban birnin da kuma sauran manyan biranen kasar. Wani gami ma, akwai wata niyyar hada koyo da koyarwa na kayyadaddu da koyo da koyarwa na addini tun ma da matsawar uwayen yara amma salon karatun biyu, ko da an gudanar da su a wuri daya, sun kasance dabam dabam suke saboda koyo da koyawar ba guri daya ba ake horar da su ba kuma suna yin amfani da tafiyar da koyawar iri-iri dabam dabam. Kudiri na **Buba Amadu** da yake zancen nazarin tsarin tafiyar da koyawar Alkura'ani "mai girma" yana da ma'ana sosai a dalilin yana sanya tsarin ilimi da horo kayyadadde da maras kayyada cikin tsarin horo da na sauyawar al'umma. Yana sanya jayi da cewar «Idon ana bukatar koyo da koyarwa na Alkura'ani "mai girma" ya cimma gurinsa na hanyar ilimi da horo, sai malaman makaranta sun Kirkiro wata dubara wadda za ta ba wa Alkura'ani "mai girma" ayyukan tsarin tafiyar da koyo da koyawar darussa».

Harkar ilimi da horo na gargajiya a Nijar ya zama kamar na gado da ya shafi duka abun da mutum ya kamata ya gada daga iyalinsa, da gunun abokan aiki, da na uwaye da kakannu, amma kuma da na koyo ko ma irin yadda ya kasance. Yana wakiltar hiye da daga na kadara, saboda kuma ya kasance na kwaikkwalwa, na al'ada na makaranta, na sana'a, kayyadadde da na falfasar duniya» (**Meuniyer 2008, P 310**). Matanin **Ali Rufai** yana bin wannan ra'ayin tare da bada hakikar « Mafarin ilimi da horo na gargajiya ya dogara bisa koyo da koyawar darajoji. Darajojin ba su rinjayan karfi, ba a tsaye suke ba waje daya amma suna da kwazo, da ci-gaba. Su ne dai suke sa wa dan Adam ya yi rayuwa cikin daidaito mai armashi tare da shi kansa ko da sauran ». Kenan ya kyautu a gano hanyoyin tunani saboda a gane halin da mutane za su iya gudanar ma kansu sani kuma su hango su da kansu a matsayinsu na madaukan sani .

Akwai cikas dayawa da suke sanya tazara tsakanin ilimi da makaranta da kuma ilimin gargajiya kamar su, allal misalance, harshen da aka yi amfani da shi. A Nijar, « dokar shaikarar 2019 ta kebe da kiran sunayensu harshunan uwa su goma- sha- daya (11) da ta lauya masu darajar matsayin harshunan kasa daidai » (**MALLAM GARBA MAMAN**).

Ana iya daukan harshe kamar wani gida, kamar wani hili na sanin ciwon kai mai zurhi na ciki mai zaman maboya, wurin tarbe da hilin kaura mai sanya wa zuwa wajajen wadansu don a tarbe su (**MAYER-BISCHP, 2011, shafi na .5**).

Shi harshen uwa tushe ne na ainahin bin sassala, da aka wallafa kamar "gidan halitta, na zurhin hali", ra'ayin tunani da na son rai, na samun cikakken horo na mutum kadai da na jama'a, da yake ba duniya ma'ana. Harshe shi yake yin dalilin tunani amma, ana yin shi waje, tunanin yana yunkura bisa harshen; akwai wani fadi-a-ji na jin juna. Harshen uwa shi ne tushe da in ji, hanya ce mai tabbatar da tashin fari na ilimin yaro, yana kawo masa daidaito na ginshiiki idon babu shi yana rage darajarsa. Ga harshen uwarsa, yaro lafiya yake kuma, "bayan an hana masa damar yin amfani da madogara ta yaren da ya saba na iyali, makaranta tana sanya shi ta kai tsaye cikin halin ci-da-baya" (**Poth,1988, shafi na 11**).

Da janye wa yaro ba'afirike damar yin amfani da harshen uwarsa don a ba shi kayan tattaunawa har-ya-yau sam-sam ma da ake kasa yi a mafarin tsawon shekarun karatu, makaranta ya sanya cikin kasa nuna ra'ayoyinsa na kwarai da cin amfaninsa.« Kara war yaro da wani bakon harshe..... tana sanya shi ya kyale kuma cikin lokutta mafi yawa, wadansu mawucin halaye ta wani bi ma cikin kwatancin magana «Ta wani halin, ta hana mashi yancin harshen uwarsa, makarantar tana kaurace mashi amfanin komai saboda yaron yana da tunani, yana bambanta, yana bada sakamako ta hanya harshen uwarsa saboda wagga ita ce

halin yin magana na kai-tsaye. Da ma, nazarin yana haikanta da ce wa koyo da koyarwar harshe na biyu (**Poth 1988, shafi na 12-13**).

Kuma tazara mafi yawa ta hakika a cikin jahar Maradi, Zandar,Tawa da Difa yawan kammala makaranta, masamman na yan mata, kasance kasa (**Jamhuriyar Nijar, kundin kayyada na shekarar 2004-2005**).

Fasarar wannan littafin cikin tsare-tsaren harshunan kasa yana nuna amincewar masu hannu da shuni / masu bayar da gudummuwarsu don sanya yancin yin amfani da harshen uwa a tsakar tattaunawa bisa makaranta.

Ilimi da horo a Nijar yana nuna takaka wani tsarin da ba ya goya wa yare baya a tsakanin sani na ilimin zamani da sani na karkara yana fuskantar rishin cin nasarar ilimi da horo kuma dangance da makaranta ta hanyar wani shashe na al'umma. Masu rike da sanin cikin karkara « yana ga jama'a masu zaman garin da al'ummomin yankuna masu dauke da sanin al'umomminsu ta kansu da jama'ar karkarar » (**Hill, 2020 , shafi na 11**).

A takaice ya shafi sanin da aka girka bisa wurare kuma da aka malla'kawa yan makaranta da ba za su iya rarrabuwa ba da halaye na al'ummomi, na al'adu, na ma'aikatu da na siyasa: " ba a ba yancin kai na dauri daraja ba lokacin da aka dauki sani a matsayin kayadaddun baiko saboda ganin daukan hukunci na zaman jama'a duka" (**Latulippe & Klenk, 2019, shafi na 7**). Ta ra'ayin **Ki-Zerbo** «mutanen da suka iliminta ta hanyar gargajiya sun hi samun makami don su rayu cikin mahallin Afirika hiye da wadanda aka mayar kauye».

Makaranta a Afirika ta zauna »cikin mulkin kasashen turawan yamma, kasashen yan mulkin mallaka»(**Ki- Zerbo J,2014**).Saboda makaranta ta dawo makarantar ci-gaba bai kamata *ba ta rarraba kalmomi da abubuwa, abun da ake fadi da abun da ake rayuwa*, sai in ta shiga cikin al'adu, ta «janyo karfinta cikin Afirika da kanta», ta sake dawowa yar Afirika, ta zamanto ta wadda ba ta kamata ba ta bar zama».

Aikin makaranta shi ne darajantar da sani, tarben uwayer yara a makaranta,yin amfani da karin magana da gatana a matsayin tushen koyo da koyarwa da sani, ta bude kofa ga husa'a kuma ta dauki yaunin bambance-bambance kamar sabanin ra'ayin makarantar gwamnati «A Nijar, Matasa sun fi yin amfani da karin magana don su horar da matasa a cikin zamantakewa..... suna fasarar ba abun da suka fada amma kuma har-wa-yau yadda suke gani, da tunani: wani halin kasancewa....Wani irin kashi-kashi ne na al'adu. Bayan karin aikin tattaunawa da yake dauke, kuma yana da wani aiki madaidaici ». Ana iya yin nazarin halaye uku na al'adu ta hanyar karin magana: al'ada, yawanta al'adu, tsakanin al'adun (**AMADOU dans cet ouvrage.**).

"Yakamata a koyi sauraren gatana, koyarwa, tarihi ko kallon abubuwa masu hayi iri-iri a lokaci daya. Wannan shi ne koyo da gaske, sani ne mai zurhi na abun da aka koya cikin boyayar magana. Siffar ita ce hira. Halitar ma hira. Komai hira ne » **Amadou Hampâté Bâ (HAMPATE BA, 1990)** ya rubuta. Gatanan *wani sani ne na yanki*; A tafiya daya husa'a ce, wani salon binkicen sani ne da kuma wani kayan aikin koyo da koyarwa ne. A daidai da sabanin karatun ka kuma da aikin darussa, yana a zaman babban matsayin a tafarkin forkon koyawa yara ilimi tare da wata alaka ta sani mai yawa dagance da yin amfani na masamman na magana (**HAMPATE BA, u, 1990**).

Mahimmancin jawabin na dauri yana tsakiya saboda ya gaje wuri mai karfin arziki a cikin halayen aikin ilimi da horo."Yana nishadantarwa kuma yana hada zumunci amma yana ilimantar kuma inda akinsa na kayan aiki bada darussa da ilmantarwa da ake ganin shi ta

hanyar sanya darajojin da'a, na wani tsarin mutunci da na kyakkyawan hali (**ISSOUFOU a cikin littafinsa**).

Daga wannan kyakkyawan zaton, makaranta ta sanar wa malaman makaranta wani kudiri na gabata saboda zaben hanyoyin da suka fi iyawa dangance da aikin ilimi da horo na yan makarantarsu. Tana zama makaranta *rufaffa*, wanda ba ta yin zabe ta rarraba, amma wadda ta kirkiro koyo da koyarwa da horo kan al'adu na gaba-daya, wadda take tabbatar da dacewa bisa mafarin sani kan ainahi, al'adu, da dangantaka tsakanin al'ummomi dabam dabam. Kamar yadda **Moctar** ya haikanta cikin wannan littafin « Ta ganin haka ya kamata makarantata raka kuma ta sanya uwayen yara cikin harkokin sabon tsarin da ya danganta kuma dayawa saboda a kauda nisansu dangance da makaranta kuma don ta ba su karin yarda ga malaman a cikin abubuwan makarantar ».Yayin da dangantaka tsakanin uwaye da makaranta take inganta, yayin da aikin koyo da koyarwa yake tafiya da kyau, yayin da ilimin karkara da harsunan gida sun fi samun daraja da kuma bangaren aikin ilmantarwa ya fi kira da babbar murya da kuma darajantar da al'umma.

A karshe dai , wannan littafin yana nufin habaka tsarin ilmantarwa wanda ya san tushen mutum da al'umma da suke yunkura wajen tsara ayyukan ilimi.

Madogara

1. HAMPATE BA Amadou, 1990, Il n'y a pas de petite querelle, Nouveaux contes de la savane, Pocket, Paris.
2. HILL_ R., Working with indigenous local and scientific knowledge in assessments of nature and nature's linkages with people 2020, p. 11
3. KI ZERBO, Eduquer ou périr, Unesco-Unicef, Dakar 1990, p. 79
4. KI-ZERBO J., La semaine africaine, Unesco, 2014
5. KI-ZERBO Joseph, A quand l'Afrique? Ouagadougou, 2006, p. 198-200
6. KOUMBOU BOLY BARRY, Droit à l'éducation : les dimensions culturelles du droit à l'éducation ou le droit à l'éducation en tant que droit culturel, Rapport de la Rapporteuse spéciale sur le droit à l'éducation, Nations Unies, 2021
7. LATULIPPE N., and Klenk N. Making room and moving over knouldge_co-production indigenous, 2019, p. 7
8. MEUNIER OLIVIER, Ecole d'aujourd'hui et savoirs traditionnels (Niger, Réunion, Brésil) dans Cahiers internationaux de sociologies 2008/2 N°125, pp 310
9. MEYER-BISCH P., L'hospitalité politique par la langue, Document de travail de l'IIEDH n°19, 2011, p. 5
10. NDOYE Mamadou. (2020). « Réformes éducatives : attentes et conduite du changement ». *Revue internationale d'éducation de Sèvres*, Paris, n° 83,

11. POTH J., *L'enseignement des langues maternelles africaines à l'école*, Breda, Dakar, 1988, p. 11
12. SALL A., *Regards sur l'éducation en Afrique subsaharienne à l'horizon 2040*, Revue internationale de Sèvres, n. 37, Paris, 2020,
13. UNESCO, *Repenser l'éducation. Vers un bien commun mondial*, Paris, 2015, pp. 87-88

Babi na 1

Hakkoki yaro, tarbiya cikin halin haduwar al'adu a kan yankasanci : Wadanne ginshikai ne a cikin yanayi irin na Afirika

Abdeljalil AKKAI et Rita Locatelli

Takaicewa

Kalmomin tarbiya da ake ji a kasashen duniya sun shigo Afirika ba tare da wani amarshi ga yanayi na al'ada da tarifin na Afirika. Cikin wannan matanin, za mu kwatanta kawo sauvi ga ma'anar wadannan kalmomin ta hanyar binciken dalilai da akan juyewa a kasashen Afirika inda za mu yi wasu tambayoyi ko mu amfani da wani killattacen yanayi.

Da farko, za mu yi nazarin iya fasarorin na jawabai na kasa da kasa bisa hakkokin yaro. Za mu yi nazarin, manyan wahalhalu na da yadda ake juyensu a yanayi na Afirika. Wadannan wahalhalu suna tayar da hankali matuka musamman ma a fannin da shafi aikin yara kanana, da daidaito tsakanin yan mata da yan maza, auren wuri da kaciyar mata.

Bayan wannan, za mu yi nazarin kalubalan makarantar Afirika da take fuskantar barazanar fasa'o'in haduwar tabi'u da suka bambanta na tarbiya. Za mu kuma duba hulda tsakanin kabilu da kuma bukatar tarbiyar shimpida zaman lafiya, rishin isassar damar samun ilimi na wasu yan tsararun kabilu da kuma canje-canjen tabi'u da halayen da ake samu a halin yanzu cikin al'umomin Afirika.

A karshe, matanin namu za yi nazarin hanyoyin girka tarbiyar yankasanci, a cikin yanayi na kasa da kuma yanayi na gaba-daya. Hakan yana da kyau a cikin yanayi na tarifin sauvin kalmar *yankasanci* da aka maido a dalilin bunkasar sabbin fusa'o'i na zamani na sadarwa da suka hadassa cakudewar iyakokin tsakanin fage na halarta na zahiri da shafinan sadarwa. Za a yi kuma nazarin sauve-sauve da aka samu daga shigowar wadannan sabbin fusa'o'i na zamani na sadarwa.

Hashashen da za mu hujjanta cikin wannan matani ya samo tushe daga bukata ta barin kofar fagen koyar da tarbiya na Afirika bude ga mahimman tabi'u na wasu kasashe na duniya, amma da sharadin girka wani aiki na fasara. na daidaitawa da kuma kiye wa wasu kalmomi da wasu sabbin juye-juye a cikin nafiyar Afirika.

1. Hakkokin yaro dan Afirika : Manufofi na kasa da kasa da halaye na zahiri na Afirika

Daga shekara 1945, dokoki na duniya a kan hakkokin dan Adam sun kumshi kudirai da suke kiyaye damar samun tarbiya da ilimi da kuma haramta dukkan wani cin zarafin yara. Kamar yadda Kola (2017) ya ce, gwaggwarmayar neman amincewa da manya-manyा hakkokin na yara ta samo tushe daga matakai dabam-dabam da aikin hadakar kungiyoyi ta kasa da kasa mai kawo wa yara agaji a shekara ta 1923. Wannan kokowar ita ce ta sanya aka amince da jawabi na Geneba (Genève) da kuma amincewar dokar daga Al'uma kasashen duniya a shekara ta 1924. Daga nan, Majalisar Dinki Duniya ya yada jawabin dokokin hakkokin yara a 1954. Bayan nan, amincewar yarjejeniya dangance da hakkokin yara na babban taro na Majalisar Dinki Duniya a 1989 ya yi tasiri wajen wannan doguwar kokowa. Usular Afirika ta hakkokin da jin dadin rayuwar yara wata doka ce da kasashe mambobin kungiyar kasashen Afiirika suka

aminec da ita a 1999 ita. Dokar tana bin tsarin da yarjejeniya Majalisar Dinkin Duniya da take da na son cimma gurin daidaito da yanayi na Afirika.

Don haka, aka sanya hakkoki yara cikin yarjejeniyoyi da dokokin na kasa da kasa, na yankin kasashe da na cikin kasashe da aka jima da amincewa da su a cikin kasahe na duniya. Wadannan ci-gaba dabam-dabam a cikin rubuce-rubuce masu ka'ida na dokoki na tsakanin kasa da kasa sun kasance a yau wata mahimmiyar nasara saboda dalilai da dama. Da farko, suna tunatar wa gwamnati da ma ginshi'kin aikinta na samar da kariya, damar samun ilimin mai inganci da kuma kula wa ta musamman zuwa ga yara. Da yawa da cikin kasashe na duniya sun rattaba hannu bisan yarjejeniyoyi na kasa da kasa kuma sun fasara su cikin tsarin dokokin na kasashensukuma sun sanya su cikin yarjajjeniyoyi tsakaninsu da kasashen wasu nahiyyoyi. Bayan hakan, manufofi na kasa da kasa da suka amince da hakkokin yara suna tunatar da uwayeren yara, malaman makaranta da dukkan wani mai bada tarbiya ko horo babba, da bukata ta shirya mahimman matakai don ba wa kowane yaro damar bunbusa. A wani matakai kuma kayadaddun rubuce-rubuce na kasa na kasa suna iya shiga cikin sharudda girka huroje-huroje da jadawalan hulda tsakanin kasa da kasa. Suna iya zama wata hanya tursasawa da take bada damar kyautata halin da yara musamman ma masu fuskanatar barazanar rayuwa.

Sanyawarhakkokin yaron Afirika cikin shawarwarin kasa da kasa da suka kawo sauye-sauye, ci-gaba babba amma da bai isa ba, da sauran kifi cikin ruwa. A wani bangare, kamar duk wata niyya ta siyasa ta shiga cikin tsarin ka'idoji kasa da kasa, akwai wahalhalu idan ana son wucewa ga aikatawa zahiri da sumun karbuwa wajen mutane. Rarraucin kasashen Afirika yana karuwa a kullum, shekaru dama da suka wuce. Uzurai da sauye-sauye a fannin tattali arziki da na ingancin mulki sun bar shaida ga tsarin tafiyar da gwamnati da yaran Afirika (Adepoju, 1993 ; Thomson, 2017).

A Afirika ta Yamma, wasu kasashe kamar su Nijar, Burkina Faso, Kawdibuwa, Sanagal, sun rattaba hannu wajen girka wata dubarar « yi-yi » ko« faire-faire » da faransanci. Ita wannan dubarar tana bada damar a mika wa wani fanni mai zaman kansi da kuma kungiyoyi masu zaman kansu (ONG) na gida da na kasashen, wasu mukamai na gudanar da wasu ayukkan da suka rayata a wuyan gwamnati kamar taimakawa wajen kiyon lafiya da kuma bunkasa ilimin na makarantu.

« Wannan dubara tana bada damar janyo abokan hulda a matsayin yan kwantaragi inda za bayyana musu abubuwan da suka rataya a wuyansu da hakkokin kowane bangare (Gwamnati da abokan hulda) don ganin an aiwatar da kusancin jadawalin yaki da jahilci. » (MCAPLN, p. 9, 2010).

Wadansu kasashen sun girka siyasar tsarin rarrabe-rarraben mulki da cin gashin kai amma har yau ba a samu yadda ake so saboda juyen kudade suwa ga jahohi yakan dauki lokaci mai tsawo ko kuma kudin ba ya isowa cikin jahohinDaga bisani, matsayin hulda tsakanin kasa da kasa na sasantawar tsarin rarrabawar mulki ba ya ba ta damar zama ginshi'ki cikin al'adar siyasar Afirika (Hyden, 2017 Idan rarrabar mulki don cin gashin kai a fannin tarbiyantarwa ya dogara da mahimmiyar manufar kusancin daukan matakai daga al'umomi, to ya zamanto girkawar tsare-tsare cikin al'uma mai cin gashin kai ya haddasa jaye hannu gwamnati daga wasu tsare-tsare na jaha da kuma al'umomi na zagaye.Akwai wani gibi babba tsakanin al'kawalan kasashen na

kiyaye hakkokin yara a Afirika da kuma yanayi da abubuwan ake gani a zahiri. Hakan ya zama wajibi a wasu kasashe da suka tsinci kansu cikin hali na matsuwa wadanda a yau suna da yawa a Afirika inda aka fi samun yawan adadin yara yan gudun hijira. Rishin sani wadannan dokoki na kasa da kasa a kan hakkin kare al'umomi da suke cikin hali na matsuwa daga masu fadi-a-ji da yan siyasa na wadannan kasashe ya zama tarnaki ga tashi-tsaye na gaba daya kan wannan batu(Akkari et Sagayar, 2021).

A bangare gudan, wasu manufofi cikin dokokin na kasa da kasa suna iya fuskanta bujerawa, canhe-canhen al'adu, na addinai da na al'umomi. Hakan ba ya bada damar aiwaitarwa a zahiri. Daga bisani, ya kamata manufofi da kalmomi da ka tsaida tsakanin kasashe su dogara da yanayi da kuma al'adu na gida. Ba. Ba bayyana sako da kalamai na tada jijiyoyn wuya a fannin kasa da kasa za a yi kawai, amma a ba wa al'umomi na Afirika damar sabinta tabi'unsu ba tare da sun yadda su gaba daya. Za mu yi nazari daya bayan daya na misalai hudu na miyagun halaye da suke nuna bukatar shiri na fuskantar kasashen Afirika don aiwatarwa ta gaba daya ta ci-gaba a fanni hakkokin yaro.Da dadewa an yaki aiki na yara a tarurrika na kasa da kasa. Rayuwa yaro da yake aiki tana fuskantar barazanar : kasancewa yaro da talauci. Wannan hatsari yana haddasa miyagun siffofi na cin zarafi yara wajen sa su ayukka da suka fi karfinsu (BIT, 2002). Bisan titunan manyan birane na Afirika ta yamma, an bar yara da yawa su kadai, suna bara ga kuma fama da kwamaso, matsaloli na kiwon lafiya da cin zarafi iri-iri. Daga kididdigu da dama, adadin yara kanana da suke aiki a Afirika za ya iya kai miliyan 100 nan da shekaru goma zuwa goma sha biyar masu zuwa, hakan zai kasance kalubale ga masu fadi-a-ji a fannin sayasa a Afirika. Talauci yana daya daga cikin manyan dalilan yawanttar matsalar aiki yara a Afirika (Admasie, 2002).

Sai yakar wannan babban al'amari na aikin yara yana bukatar a ruguwar talauci amma da kuma a kalla ayukkan biyu na sanin ciwon kai da shiga hankali da kuma fadakarwa da waye kan al'uma a kan tarbiyantarwar tabi'a da addini. Ya kamata su uwaye su daukin nauyin da ya rataya a kansu na kariya da kula da yaronsu. Bada yaro da uwaye suke yi, tabi'a uwaye da kakanni a Afirika tana son gyaran fuska, kullawa da kuma bi-sau-da-kafa. Su kuma manya da suke aika yara cikin tituna suna bara maimakon su tura su makaranta, kamar a kasar Senagal yadda ake yi wa yara « Talibe », ya kamata kungiyoyi masu zaman kansu da shuganan addinai su yake su. Ya kamata a samu mafitata «zamantakewar al'uma » don a gano wannan lamari na aikin yara. Daga haka ba za a iya gano dalilai da irin aikin yara da kuma matsaloli da ribar da take tare da aikin yaran idan ba a yi aiki ba yanayi na gidaTunani na duniya bisan wata duniya idan an bar sanya yara aiki na iya kasancewa tunani da ba ya da kangado a yanayi na rayuwar yara a kasashen Afirika da kuma a cikin iyalansu da al'umominsu (Abebe&Bessell, 2011).Halarta yara fulani wajen kananan ayukkan na kiwo yana da amfani sosai idan ba za ta hana yaron zuwa makaranta ba koyon karatu. Kenan makaranta ta yi aiki yanayi na rayuwar makiyaya amma ba sa su fulani zabin da ba sa su iya ba : rayuwar iyali ko zuwa makarantar yara. A yi bayani sosai cikin dokoki na kasa da kasa a kan daidaito tsakanin yar yarinya da dan yaro kuma a yi wa dokokin wuri cikin wani kundi na ci-gaban maidorewa 2030.Sai dai idan kuna da karin magana a Indiya da Nijar da yake cewa « *aifuwar diya mace da ciyar da ita tamkar ka ba gona makwabci ruwa ne!* », hakan yana nuna dadadden tarihi na rishin daidaito

tsakanin maza da mata. Kenan ya kamata a yi aiki sosai a kan ire-iren sauye-sauyen tabi'u da ake samu. Sabanin haka, fusa'ar jinsi da aka kowo a Afirika da kuma hulda kasa da kasa ta habbaka ba ta da wani tasiri kuma ba ta yi aiki ba a kan nazarin mai surfi da sabbin tabi'u na zamantakewar dan AdamMaimakon a wakilta wadannan suka da ce ta hanyar gwada musu mahimmancin daidaito tsakanin yarinya-yaro, sai a bata al'adu da tabi'u na uwaye da kakanni kuma dora musu laifi ba tare da a bayyana dalilan.

A samun ci-gaba na zahiri amma akwai tafiyar hawaiiya cikin lamarin saboda akwai tabi'u biyu da suka girku cikin asuli da tabi'u. Cewar haka matsayin makaranta yana da mahimmanci. Ri'ke diya mata a makaranta daga shekaru 12 zuwa 18 yana ba su damar kiyaye daukan ciki da hana auren da wuri amma kuma da koya wa mafiyawan yaran mata karatu don a samu a yi yaki da kaciyar mata da rishin zuwa makarantaA takaice, yaki da wadannan muyagun halayen yana bukatar yunkurin da ba sassautawa na tsarin horo da ilimantarwa, daga yara, uwaye, malaman makaranta da al'uma gaba daya. Misali, karuwar kasu na bisa dari na malamai mata cikin al'uma malaman makaranta na ba yan mata a Afirika damar su ci gaba da karatunsu ta hanyar koyi da malaman mata (Stromquist et al. 2017). Wadannan muyagun halaye da muka gani sun tabarbare a cikin halin matsuwa. Yara da suka baro garuruwansu da yan gudun hijira na gida da na waje suna fuskantar cin zarahi kai tsaye.Kasar Nijar kai da ma yanki Sahiyal gaba daya suna fuskantar wannan matsalar. Girmamwa ta gaba daya na hakkokin yaro y danganta da dalilai da yawa, musamman ma yaki da talauci na iyalai a Afirika. Amma wannan ba zai kawar da hali na take hakkokin dan Adam idan ba a tushe hanyoyi na samar da ilimi ko na zamantakewa

2. Fusa'o'i na haduwar tabi'u/al'adu

Mafiya yawa tsare-tsare bada horo da ilimi na kasashen Arewa sun aiwatar da fusa'o'i na huduwar tabi'u don su daidaita su da tsarin samar da horo da ilimi ga al'uma yan makaranta da ya zamanto a halin yau tana kunshe da al'umomi da tabi'u dabam-dabam saboda tasheetashe da kaurace-kauracen mutane (Akkari & Radhouane, 2019). Cikin kasashen Kudu musamman ma a Afirika girkuwar fusaa'o'in haduwar tabi'u suna tafiyar hawaiiya kuma sun dogara da yan tsare-tsare da suka zo daga wajeSai dai, a Afirika muna ganin kasar Nijar za ta fidace wajen aiwatar fusa'o'in haduwar tabi'u a fanni samar da horo da ilimi. Lalle, kar a manta da cewa makarantar boko, da aka gada daga mulkin mallaka ta wulakanta al'adu da tabi'u na Afirika. Bayan samun yancin kai, ba a samu wata makaranta ba da karbi al'adu da tabi'u na gida da kasa gaba daya. Cikin wadannan halayen, ya kyautu a ce fusa'o'in haduwar tabi'u suna bukatar suma su samu yancin kai (Aman, 2017).

Wata babbar manufa da rishin samun cikakkars tabi'a shi karanci harsuna da tabi'u/al'adu na Afirika a makaranata. Kenan, ba a kiyaye hakkin yaro ba wanda ya ce kowane yaro yana yanci samun horo da ilimi a cikin harshensa na gida, a kalla a farkon shekarunsa da na shiga makarantar, duk da yake da dadewa bincike ya bayyana mahimmanci koyarwa cikin harshen gida (Cummins, 2017). Lokaci ya yi na budewa harsuna Afirika kofofin makaranta.A 2017, wani rahoto kungiyar ta kasa da kasa a fanni horo da samar ilimi na UNESCO mai lakanin « Koyarwa da koyon karatu cikin yanayi na haduwar harsuna » ta nuna bukutun maida manufa wajen amfanin da harsuna biyi a makaranta a kasashe na Afirika ta Kudu da Sahara.

Rahoton ya karkata musamman wajen nazarin tsare-tsaren samar da horo da ilimi na Burkina Faso, Nijar, Senegal, kuma ya ja hankali wajen mahimmancin yin amfani da dalilai da suka dace ganin kasancewar akwai samfarirrika dayawa na tsare-tsaren koyarwa cikin harsuna biyu (BIE-UNESCO, 2017). Abun da ya yi saura, a karfafa da yawanta su kuma a samu yardar dukanwadanda suke kawo tasu gudumma a fanni samar da horo da ilimi. Fusa'o'in haduwar tabi'u musamman a yankin Sahiyal suna iya temakawa wajen kyuatata karatun yara a cikin yankunan jahohi masu fuskantar matsu da tashe-tashen hankula. Hare-hare na yan ta'adda sun kakkabe da lalata makarantu dayawa. Bancin hakan, zaman lafiya da kwancin hankali tsakanin kabilu da addinai da aka san Nijar da shi ya tabarbare. Kenan akwai bukatar habbaka horo kan zaman lafiya ta hanyar girka shi cikin al'adu da tabi'u na gida. Yana da kyau a ce mun tattali *zumunta tsakanin kabilu* da ake aiwata musamman a kasar Kwaddibuwa (Côte d'Ivoire) kamar wata hanya da ake iya amfani da ita a Nijar. *Kulla zumunta tsakanin kabilu* na nufin wata alaka tsakanin gunguna biyu ko fiye da haka na kabilu. Zumuntar wata dagantaka ce mai kwari tsakanin iyalei biyu ko gunguna biyu na kabilu, da aka girka bisan kan wata yarjejeniya ta aure ko aurace-aurace. Yana ba mutanen cikin iyalan damar zaman dindin cikin yan'uwantaka da junansu. Zumuntar tsakanin kabilu a kasar Kwaddibuwa ko « Tukpe » wata yarjejeniya ce ta zaman lafiya da ake sanya hannu a kai tsakanin uwaye da kakani na kabilun dabam-dabam na kasar. Tsarin yana dogaro da tabbastaka, kuma bada damar tattalin zaman lafiya da cudaya tsakanin al'umomi ? Kula zumunta tsakinin kabilu yana bada damar yin wasan tabbastaka wadanda suke da amfani saboda zoleya tun da dole ka amince ba tare da ka bata rai ba bisa zoleyar da ake wa al'adarka ko tabi'arka :

« Kulla zumunta tsakanin kabilu ya dogara da canhe-canhe, almara ko wani tsari. Wannan zumunta ko ta hanyar rantsuwa ko tabbastaka, wata yarjejeniya ce da ake yi bayan rikice-rikice da kuma shaida ba za a kara shiga cikin irin wannan hali na zubar da jinin juna. A hakan ana dogara da wasu halaye nagari kamar su kawantaka da zumanci, tabi'u da suke iya sanya a samu tsakanin masu zumuncin halaye na zaman lafiya da rishin tashin hankali da yafayya da suke kawo kwanciyar hankali. Wadannan sune halaye na samar da zaman lafiya da kuma tattalin daidaiton al'uma »(Insiata, 2013).

A kasar Sengal misali, tsakanin kabilun Serar da Fulani, akwai wata tabi'a wasan tabbastaka. Baseraye da bafulatani suna bacin juna cikin wasa ko da a rana daya suka taba gamuwa. Kowane yaceabokin wasan nashi shi ne « bawanshi » cikin wasa da dariya. Wannan tabi'ar ta zamantakewa cikin wasa, zolaya tsakanin kabilu dabam-dabam kariya ce ta kabilanci kamar yadda bincike a fannin nazarin halayar dan Adam da na zamantakewa yana nuna.

Ko da tsarin samar horo da ilimi na kasar Nijar yana da wasu matsaloli da suka fi fusa'o'in haduwar tabi'u kamar karancin azuzu da kayan aiki ko karanci horo na malamai, bai kamata ba a manta da al'adu da tabi'u da harsunan gida ba a share idan za a sabinta ko kawo gyara ga tsarin samar horo da ilimi a nan gabaa. Batun karbar tabi'u da al'adu a makaranta a Nijar ya ki zama cikin kanun mutane saboda an fi son a je wurin abun za hada mu. Inganci, juriya da hazaka sun fi samuwa ta hanyar karfafa ire-iren al'adu da tabi'u a makaranta a Nijar. Wannan mafita tana da kyau saboda wasu daga cikin jahohi suna fama da tashe-tashen hankulla

3. Horo/Tarbiya kan yankasanci : A kakarfa girkuwar yan Afirika

Don a ba yara manya gobe a Nijar da Afirika gaba daya dama zama al'umomi na cudayya, ya kamata a sauya fusa'o'in horo kan yankasanci a cikin makarantu ta mahimman hanyoyi biyu : (1) a wuce horo na gishin kasa (2) a aikata horo kan yankasanci a duniya ta hanyar dogaro da abubuwa da al'adu da tabi'u namu na Afirika suka kawo wa wannan kalma ta kasa da kasa da ake son ginawa.

A da ana tankarar yankasanci a makaranta tamkar wani irin horo a fannin kishin kasa. Akasarin lokaci ana yi wa yan makaranta bayani kan kundin tsarin mulki, tafiya da tsarin hukumomin siyasa da hakkoki da abubuwan da suka rataya a wuyan da kasa. Jadawalin koyarwa na ba da wani dan lokacin don gudanar da darasin. Ya kamata mu wuce wannan tsarin na darasin yankasanci, zuwa ga mahimman batutuwa da suka shafi rayuwa ta yau da kullum a makaranta da cikin al'umaKenan halartar yan makaranta wajen tafiyar da rayuwa a makaranta za ta ba su damar yi bayani da gwajin kalmomin da tabi'u kamar su demokaradiya, canjinmulki, bambance-bambance, hakkoki, abubuwan da suka rataya a wuyansu, kulawa da muhalli da tattaunawa ta canjin ra'ayi

A wani fanni, ya kamata wajen samar da horo a kan yankansanci a yi bayani a kan dalilan tushen sauye-sauye da aka samu daga shigowar fusa'o'i na zamani na sadarwa (TIC). Yana da kyau a karfafa a kananan makarantu da makarantu na sakandare kokarin yan makaranta na ganin su tsunduma cikin yankansanci na kasa da za ta hada abubuwa da yawa, da suka hada da iya tafiya da yawan kabilu, yawan addinai na yanki da na gaba daya (Sagayar 2020). Lalle, kafofin watsa labarai na zamani suna taka rawar gani cikin al'umominmu inda suke kawo sauvin na halayenmu na tankara rayuwa da ta shafi ayukkanmu da kuma alaka tsakaninmuda wasuAmfani fusa'o'i na zamani cikin hankali da fahinta ya zama dole cikin yanayi na rishin tsaro, kamar a Nijar inda akwai gungunan miyagun masu tsattsauran ra'ayinn ta hanyar sadarwa da kafofin watsa labarai suke iya janyo hankalin matasa na gari. Ya kyautu a karfafa dubaru na horo da za su taimaka wajen riga-kafi, kamar misali « ayukkan waye-kai dangance da yankansanci wajen amfani na'unar zamani ko yadda za iya amfani Yanar gizo ta hanya mai kyau da kuma wasu daga cikin kafofin sadarwa musamman kididdige mugun sako ko sako na banza da kuma tsira wasu shififfuka na sadarwa na tattaunawa da fahintar juna » (UNESCO, 2017, pp. 54-55).

Horo kan yankasanci a fadin duniya shi ma hanya ce mai kyau da ake yi nazari a kai (Akkari & Maleq, 2020). Wannan kalma akwai ta matsayin Guri na 4-kudiri 4.7 na kundi na kasa da kasa 2030 na samar da horo da ilimi :

Nan da 2030, a yi yadda dukan yan makaranta za su samu sani da kwarewa isassu da su ba su damar bunkasa ci-gaba mai dorewa, musamman daga horo kan ci-gaba da kuma halaye na rayuwa masu dorewa.da hakkoki dan Adam, da daidaito na jinsi, da bunkasar tabi'a ta zaman lafiya da rishin mugunta, da yankasanci a fadin duniya, da amincewar bambanci tabi'u da kuma gundummawar tabi'a da al'adu wajen ci gaba mai dorewa.

Cewar UNESCO, Horo kan yansanci a fadin duniya wani salo ne na horo inda « yan makaranta suke gano cudayyar juna, hulda a fadin duniya da kuma gungunanta dabam-dabam na al'uma. Suna koyon yadda za su karfafa da kuma girmama cuduwa cikin yawa da bambanci, kuma su samu kwarewa, da iyawa, halaye da su ba su damar bada tasu gudummawa wajen gina al'umomi cikin cudayar yawa da bambance-bambace kuma su walala. Amma, kafin nan, horo kan yankasanci a fadin duniya yana son a kama juna da kuma ganuwa da dukkan yan adam cikin kasarka, bayan iyakar kasarka da kuma ayukka nagari da su iya kawo sauyi » (UNESCO, 2017, pp. 38-39).

Idan aka gabatar da mahimman matakai da ake samu cikin kowace tabi'a da suke bada damar gano cewa dukkan mutane guda ne, horo kan yankasanci a fadin duniya yana shika cikin darussan makaranta. Wadannan matakai da ake iya tsarawa ko da dabam-dabam kuma a gabatar da su da wani suna kamar « *horo a kan tabi'u na zaman lafiya* » ko« *koyo rayuwa tare* », suna karfafa juriya da sabawa yara da matasa kuma suna sanya a samu wasu halaye na amincewa da tabi'unka. Gurin shi ne na habbaka yancin fadin albarkacin baki ga dukkan yan kasa da kuma cikkaken yancicikansu. Hakan yana son a karfafa sauye-sauye fusa'o'in koyerwa ta hanyar daidaita su da yanayi dabam-dabam na kasa, da horar da masu bada horo da malaman makaranta kuma a janyo al'uma da uwayen yara cikin har da iyalai wajen kawo wannan sauye-sauyen na zamantakewar al'uma. Muna ganin Afirika tana da wani kwarin gwiwa na girka horo kan yankasanci a fadin duniya cikin tarihinta da al'adunta na gargajiya. Misali, Usular Manden da take dauke da sako na girmamawa, kauna, kawance, da ake ta yabawa shekaru aru-aru na karni « *na bada manufofi da hanyoyi kan yadda za a tafi da wasu tabi'u da al'umomi cikin girmamawa da kwanciyar hanakali, masu nuna mahimman kalamai na horo kan yankasanci a fadin duniya, cewa da girmamawa al'adu/tabi'u da zumunci* » (UNESCO, 2018, p.3). Duk da yake Usular ba a rubuce take ba, ta kunshi batutu kamar kalmomi na girmama rayuwar dan Adam, yancin rayuwa, matakai daidaito da na rishin wariya, adalci, gaskiya da zumunci, da aka samun daga tarihin baka. Wannan usular ta zo da bayanai na zaman lafiya al'umma cikin amince da tabi'u, halin na rishin tauye rayuwar dan Adam, da kuma horo, dayancin kasa, tanadin abinci da yancin fadin albarkacin baki A wajen wani taro tattaunawa ta kasa da kasa na karfafa kwarewai ma lakanin « *A bunkasa horo kan yankasanci a Afirika ta Yamma* » da aka tsara a 2015, da ya hada kasace goma sha biyar na **kunyiar tattalin arziken kasashen Afirika ta Yamma** (CEDEAO), an gano cewa babu bambanci tsakanin kalmomi na yankasanci da na horo kan yankasanci a fadin duniya. Kasashe mambobin Kungiyar da suka halarci taron sun samu kwarin gwiwa waye kan masu ruwa-da-tsaki da kafofin sadarwa a fanninhoro kan yankasanci a fadin duniya da su karfafa sanin malaman makaranta, masu bada horo, kuma a bada horo zuwa ga masu fadi-a-ji da hukumomin kula da ilimi, jagororin makarantu, marubuta litattafai da kayan aikin koyerwa. An bada shawarwari bunkasa shaffifuka sadarwa na koyo daga nesa cewa da « e-leraning » a turance, don ganin a karfafa amfani da fusa'o'i na zamani (TIC) kamar wata madogara koyerwa ta horo kan yankasanci a tsari na duniya. An kuma kara wa mahalartan taro kwarin gwiwa wajen yada kyakkyawun halaye da sabbin fusa'o'i da kuma halartar al'umomi (UNESCO, 2015). A karshe, muna tsammanin tunani ko nazari a kan bukatar daidaita horo kan yankasanci da yanayi a

Nijar da Afirika gaba daya, a gudanar shi cikin tsari na horo a kan al'adu da tabi'u na Afirika kuma a kiyaye amfani dalilan da matsalolin irin na waje. Musamman ma, a bunkasa hakkokin yan tsiraru, horo na kama kai. Ya kamata a yi aiki da yanayi na dan Nijar idan ba a son samun sabanin gurin da ake son cimma. Kamar yadda Pelizzaru (2020) ya ayyana, yana kamata nazarin hadin tarbiyar makaranta da hakkokin dan Adam ta hanyar nazarin mai zurfi na rayuwar da tabi'un dan adam.

4. Kalubalen tarbiya dangance da sabbin fusa'o'i

A fannin bunkasar sabbin fusa'o'i, ya kamata a yi nazarin yiyuwar sabanin da za su iya janyowa tsakanin da'a da aka samu daga yanar gizo da da ta zahiri daga al'umomin Afirika. Tabi'u da fusa'o'in suke yadawa, da kuma su nuna ire-ire misalan tabi'u na waje, na iya kai wa nesa tsakanin abubuwa da ake gani kamar na *zamani* da *al'adun gargajiya da uwaye da kakanni* da kuma al'umomi na Afirika. Sabbin fusa'o'in suna iya kawo tangarda ga dangantar iyalai da kuma alaka tsakanin matasa da duk wani abu da zai kawo tikas ga tsarin al'uma da gargajiya. Yana da kyau a ce an bunkasa wani tunani a kan amfani da sabbin fusa'o'i na sadarwa (TIC) musamman ma a tsakanin matasa da suke fuskantar wadannan abubuwa da suka zaman ruwa, dare gama duniya. Hukumomin ilimi suna taka mahimmiyar rawa wajen ganin an ci moriyar sabbin fusa'o'in ta hanyar samar da kyakkyawar manufa ga matasa cikin wannan lokaci da ba ya da tabbas. Amfani da sabbin fusa'o'in zaman na iya taimakawa wajen bunkasa tsare-tsare na samar da horo da ilimi ta hanyoyin da za su bada damar fahintar daidaita matsayin tarbiyar gardajiya, sauvi da ake bukata a halin yanzu. Shekaru da dama, makarantun boko sun taka rawar gani wajen samar da sani da ilimi da ake bukata na aiki da na rayuwar al'uma. Sai dai gaugawar bunkasar fusa'o'in na'ura yana ba makarantu wahala ganin yadda abubuwa suke tafiya musamman wajen samin zafafan bayanai da sani. Ana daukan sabbin fusa'o'in tamkar wata hanya da za iya bunkasa ilimi da tarbiya zuwa ga mutane dayawa kuma kamar wata hanyar warware matsalar tarbiya cikin yanayi na yawa. Matsalar ba ta yawa ba ce ko sabinta kayan aiki da ke akwai a makaranta. Abu mai mahimmanci shi ne yadda za a yi amfani da kayan aiki da kuma gurin da ake so a cimma da su. Don haka ya kamata malaman makaranta su samu horo don su daidaita ayukkansu da zamani na karni na XXI, kuma kar horo ya tsaya a iya na'ura ko sanin fusa'ar koyarwa. Ana son karfafa sanin malaman a kan fusa'o'in koyarwa da za su kowo sauvi ga akinsu na masu koya tarbiya. Kuma dai, ya dace a san da cewa yaduwar TICE tana janyo matsalolin tafiyar da mulki da ta danganta da lamura na daidai da rishin wariya. An gano da cewa lokacin allobar korona cewa da Covid-19, mutanen da suke fuskantar wariyar su ne, rufe makaranta ya fi addaba saboda rishin galihu ko wahalar cin moriyar honyoyin da suke bada damar samun ilimi daga nesa (UNICEF, 2020). Rishin rezo/konakso na yanar gizo, wutur lantarki, na'urar aiki, rishin hali na iyalai da suke rayuwa cikin yanayi da ba ya bada damar samun ilimi daga nesa, sun kara bambanci cikin al'umar yan makaranta. Cikin wannan yanayi, alloba ta kara yawan bambace-bambace tsakanin iyalai, yan makaranta, jinsi, dalibai, malaman makaranta, makarantu, tsakanin marantar gwamnati da ta biya, tsakanin tsari da tsari na koyarwa. Wadannen bambace-bambace sun danganta da halin iyalai, jinsi, matsayi na kaura, shekaru, mazamnar yan makaranta (maraya ko kauye) da dalibai da kuma halin na

azuzuwa da kayan aiki (samun lantarki, Yanar gizo...) da ci-gaba a fannin tsaretsaren koyarwa.(Igodox & Lange, à paraitre

5. Kammalawa : mahada tsakanin mamayar tabi'u na sauran duniya da tabiyar Afirika da aka daidaita

An bude wa tabi'u na sauran duniya kofar mamayar tarbiya a Afirika tun lokacin mulkin mallaka har bayan samun yancin kai. . Wannan kofar tana amfani kuma za ta ba nahiyar dama shiga yanayi na duniya. Sai dai muna ganuwannan bude kofar bai gyara Afirika ba saboda ya lalatar al'adu da tabi'un AfirikarWannan babi ya nuna cewa duk da ci-gaba da aka samu a fanni dokoki na kasa da kasan akwai gibi babba tsakanin *alkawarra na gwamnatoci* kan hakkoki yaro a Afirika da kuma *abubuwa da ake gani a zahiri*. Tun da dadewa aka yaki aikin yara cikin yarjejeniyoyi na kasa da kasa amma yar yau matsalar tana nan cikin kasahen dayawa na Afirika da yawanci suke fama da tallauci. Daidaito tsakanin yarinya-yaro bai je ko'ina ba, kuma ba a samu wani sauvi ba cikin sayasar jama'a. Ko da yake an samu raguwar aure yara da kaciyan mata, wannan tabi'a ta girku cikin al'adun wasu al'umomi inda take ci gaba da haddasa matsalolin kiwon lafiyar jiki da na hankali ga miliyyikan yan mataA gano cewa, idan ana son shirya yara zuwa ga manya gobe a Nijar kai har a ma a fadin Afirika zuwa ga al'umomi da za su hada tabi'u dabam-dabam, karfafawar tarbiya cikin haduwar tabi'u da fusa'o'i na horo kan yankasanci (tabi'u duniya) tana da mahimmanci. Hakan zai taimaka wajen kalubalen halin matsuwa da mutanen yankuna dabam-dabam suka samu kansu a cikiSabbin fusa'o'i na zamani suna iya taka mahimmiyar rawa wajen bunkasa al'umomi da kofarsu take bude kuma masu bin tafarkin demokaradiya, amma suna janyo matsaloli na wariya da mamaya daga halaye na waje cikin irin wannan yanayi. Ingancin tarbiya yana da mahimmanci wajen samar canji don girka al'umomi marasa wariya kuma mai zaman lafiya. Don cimma wannan guri, yana da kyau malaman makaranta su san abubuwa da darussa suka kumsa da kuma dubaru da za su taimaka musu don su karfafa kwarewa da za ta ba su damar samun canje-canje.Wannan babi da yake cikin wani bangare na wani littafin koyarwa, yana iya zama wani kayan aiki na zahiri wajen wayar da kai, wandan daga baya, za ya karfafa ingancin ilimi a Nijar. Za a fasara shi cikin harsunan guda hudu na kasar Nijar da kuma masu horar da malaman makaranta suke iya amfani da shi, har ma malaman da suke cikin jahohin tsarin ya shafa. Littafin na iya taimaka musu wajen daidaita abun da ya kunsa da abun da al'uma ta fi so. Wannan nazari ya kasance wani kayan aiki na ci gaba da horo na malaman makaranta da za suke iya kusantar matsaloli don karfafa ingancin tsarin samar ilimi da ya danganta da bukatu da cikakken sani ya yi daidai da yanayinsu. Halartar yan makaranta, malamansu, uwaye wajen girka makaranta da al'uma da take neman sani (Bougma &al. 2021) shi ne mahimmin matakai na bisan hanyar karfafa ingancin ilimi a Afirika

Madogara

Abebe, T., & Bessell, S. (2011). Dominant discourses, debates and silences on child labour in Africa and Asia. *Third world quarterly*, 32(4), 765-786

Adepoju, A. (Ed.). (1993). *The Impact of Structural Adjustment on the Population of Africa: the implications for education, health, & employment*. London: James Currey.

- Akkari, A., & Maleq, K. (2020). *Global citizenship education: Critical and international perspectives*. Cham: Springer.
- Akkari, A. & Sagayar, M.M. (2021). L'éducation dans les situations d'urgence en Afrique de l'Ouest : Contexte, solutions expérimentées et alternatives possibles. *EDUFORM AFRIQUE MAGAZINE, Edition I*, Février 2021.
- Aman, R. (2017). *Decolonising Intercultural Education: Colonial differences, the geopolitics of knowledge, and inter-epistemic dialogue*. New York: Routledge.
- Benson, C. (2020). An innovative 'simultaneous' bilingual approach in Senegal: promoting interlinguistic transfer while contributing to policy change. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 1-18.
- BIE-UNESCO. (2017). *Teaching and learning to read in a multilingual context: Ways forward for three sub-Saharan African countries (Burkina Faso, Niger, Senegal)*. Genève: BIE-UNESCO.
- BIT. (2002). *Un avenir sans travail des enfants*. Genève. BIT.
- Bougma, M, Dalbera, C., Gandolfi, S., Meyer-Bisch, P. & Ouedraogo, G. (Eds.). (2021). *Participer à une société qui apprend* Manuel méthodologique pour observer les réalisations du droit à l'éducation en tant que droit culturel. Geneva: Globethics.net & Fondazione Vittorino Chizzoloni.
- Hyden, G. (2017). The decentralization experience in Africa: beyond donor-driven approaches. *AfricaReview*, 9(1), 98-114.
- Igodoé, A. & Lange, M.-F. (à paraître). L'impact de la Covid-19 sur les inégalités scolaires dans l'espace francophone. *L'éducation en débats : analyse comparé*, 11(2), ...-.....
- Insiata, G. (2013). Les notions du vivre-ensemble dans les manuels scolaires de l'enseignement de base en Côte d'Ivoire et leurs perceptions par les acteurs. *McGill Journal of Education/Revue des sciences de l'éducation de McGill*, 48(1), 115-129.
- Kola, É. (2017). Idéologie des droits de l'enfant et réalité en Afrique subsaharienne, quels paradigmes mobilisateurs?. *Éthique en éducation et en formation: les Dossiers du GREE*, (3), 69-83.
- MallamGarba, M. (2004). Education bilingue au Niger: entre convivialité et conflits linguistiques. *Penser la Francophonie, Concepts, actions et outils linguistiques, Actes des Premières Journées scientifiques communes des Réseaux de chercheurs concernant la langue*, 455-471.
- MCAPLN. (2010). *Document cadre de mise en œuvre de la stratégie du "faire-faire" au Bénin*. Porto Novo : Ministère de la Culture, de l'Alphabétisation et de la Promotion des Langues Nationales.
- Moody, R. K. (2020). Women human rights defender's fight against female genital mutilation and child marriages in Africa. *Cities & Health*, 1-6.
- Pelizzari, E. (2020). (Ed.). *Education scolaire, droits humains, laïcité : quelle place pour la jeunesse en Afrique de l'Ouest ? Analyses socio-anthropologiques à partir du cas du Mali*. Paris : Harmattan.
- Sagayar, M. M. (2020). Citizenship Education in Niger: Challenges and Perspectives. In *Global Citizenship Education* (pp. 89-98). Springer, Cham

- Schneuwly, B., Daghé, S. A., Leopoldoff, I., Cordeiro, G. S., Thévenaz-Christen, T., & Toulou, S. (2019). Teaching and Learning to Read and Write in a Multilingual Context: Burkina Faso, Niger, and Senegal. In *Improving Early Literacy Outcomes* (pp. 229-243). Brill Sense.
- Stromquist, N. P., Klees, S. J., & Lin, J. (Eds.). (2017). *Women teachers in Africa: Challenges and possibilities*. Taylor & Francis.
- Thomson, M., Kentikelenis, A., & Stubbs, T. (2017). Structural adjustment programmes adversely affect vulnerable populations: a systematic-narrative review of their effect on child and maternal health. *Public healthreviews*, 38(1), 13.
- UNESCO. (2015). *Promouvoir l'éducation à la citoyenneté mondiale en Afrique de l'Ouest. Atelier international de renforcement de capacités des pays de la CEDEAO*. 7 –9 Juillet 2015. Dakar : Bureau régional de l'UNESCO à Dakar.
- UNESCO. (2017). *La prévention de l'extrémisme violent par l'éducation : Guide à l'intention des décideurs politiques*. Paris : UNESCO.
- UNESCO. (2018). *Education pour la citoyenneté mondiale : pour une approche locale*. Paris. UNESCO.
- UNICEF. (2020). *COVID-19: Are children able to continue learning during school closures? A global analysis of the potential reach of remote learning policies using data from 100 countries*. New York. UNICEF,

Babi na 2

Dimbin arzikin dabarun koyarwa na Kur'ani

Bouba ADAMOU

Takaitawa:

Wannan babin da muradin yin nazari kan tsarin koyar da ilimin Kur'ani domin ya zama tushen dacewa kuma mai inganci ga makarantun gwamnati nayau a cikin yanayin kasar Nijar. Domin haka an yi nazarin ilimin koyar da karatun Kur'ani ta hanyoyi dabam-dabam da kuma canje-canje da ya samu na tsawon lokaci a cikin wannan yanayin. Nazarin yana maida hankali kan Kur'ani a matsayin hanyar koyarwa, madogararkoyarwa da na harshe. Har ila yau, binciken ta dogara kan gudunmuwar dabam-dabam da ilimin Kur'ani yake kawo wa wajen bunkasa basirar dalibbai kafin gabatar da kacici-kacicin a aikace wanda malamman da masu bada horo za su iya amfani da su a cikin darusan koyarwa-koyo na darussa karatunmakarantu.

Mahimman kalmomi Kur'ani, gundummawar dubarar koyarwar da na madogarar koyarwa, makaranta, Nijar

GABATARWA

A Jamhuriyar Nijar, makarantar kur'ani ta kumshi dumbun albarkatu na al'adun gargajiya da suka rarrabu cikin kowane fannin zamantakewa tsawon karni dayawa. Kwaikwayo daga gareta yana daidaita ma'anar makaranta da kuma al'adun mutanen da ya kamata ta yi wa aiki. Haka kuma na sanya yaro dan Nijar ne cikin hakinsa na kwarewa a makaranta ta hanyar fifikon amfani da ilimin bayya wanda ya lakanta kuma ya saba da sh. Hakan zai taimaka wajen kare dubban matasa daga illolin jahilci da gazawar makaranta. A bisa ga wannan jigon, wannan babin na yanzu yana bibiye da wasu manufofi guda hudu na musamman, wato:

1) fiddo dubaru da fusa'o'in koyarwa wadanda ake amfani da su wajen koyar da karatun Kur'ani a Nijar; 2) tantance mahimman takardun da malamman kur'ani suke amfanida su; 3) yin nazarin kayan aikin makarantun Kur'ani da kuma yunkurin sabintawar da suka samu a cikin yan shekarun nan; 4) bayyana hanyoyi masu bada damar tsaida fusa'o'in koyarwa na Kur'ani don amfanin makarantun a hukumance.

Domin cimma wadannan manufofin, da farko binciken ya yi nazarin yadda koyarwar karatun kur'ani take gudana da kuma sauvin da ta samu a cikin yanayin kasar Nijar. Sannan binciken zai kawo bayyani kan ayyukan koyarwa da kayan aiki wannan koyarwar. A karshe, babin yana kokarin fiddoka'idodin koyar da kur'ani kuma yana bada kacici-kacicin a aikace wadanda za a iya amfanin da su wajen koyar da darussan karatun na makaranta.

1. Hanyoyin koyar da Kur'ani a Nijar

Bayya ga makarantun madarasa da suka samo asuli daga gwamnati, a Nijar ana tantance nau'o'in koyar da karatun kur'ani iri-iri da za a iya karkasa su zuwa mahimman hayi biyu: Nau'o'in gargajiya da kuma wadanda ake gani kamar na zamani. Na farkon sun kasance karni aru-aru kuma an yada su daga uwaye da kakanni bisa ga yardar halayen zamantakewa da siyasa ko tafiye-tafiyen malammai da almajrai na ilimin isilamiya a cikin fadin kasar Nijar. Kashi na biyu ya kumshi sabbin fuskokin da suka koyi koyar da karatun kur'ani tun daga karshen lokacin mulkin mallaka wanda ya haifar da sauve-sauye mai surfi a cikin al'umma.

Karkashin wannan tasirin da kuma na sauvin rayuwa a halin yanzu, nau'o'ina gargajiya na koyar da karatun kur'ani, a wasu lokuta sun samu mahimman canje-canje . Duk da haka canje-canjen suna dauke da shaidar abubuwan da suka shude.

1.1 zurfin tarihi

Batuñ koyar da karatun Kur'ani a Nijar ya taso tun daga lokaci mai tsawo idan muka yi la'akari da cewa binciken na karshen yana tafiya kafa da kafa tare da tsarin musuluntar da al'umma a sararin kasar Nijar (Hamani, 2007).Kafawar shahararrun jami'o'i kamar ta Sankoreya aTumbuktu (Mali ta yanzu), da cibiyoyi dayawa na koyarwar musulinci kamar ta Agadas (tatsakiyar Nijar) ko kuma ta bayannan, ta Sayi (yammacin Nijar) sun zama tamkar shaidu tabbatattu na kasancewar karatun kur'ani a yammancin afirika. A yau baya ga"târikh" guda biyu masu iko a tsakanin masanan tarihi na wannan yankin na Afirika, sakon Al-Maghîli mai lakanin*Amsoshi bakwai na tambayoyin Askiya*, sun nuna yadda aka saba dogara da doka da kuma koyarwar kur'ani ya zama jiki wajen masu mulki da al'ummar da suke cikin sararin kasar Niyar tsawon karni dayawa. Koyarwarkaratun kur'aniaNijar yahaifarda takamaiman falsafarna daidai da wannanhalin. Wannanfalsafartanabayyana a mahimmance ta hanyar mamayewa da watsa sanin da aka samo daga kur'ani.Matsalarkoyar da wannanlittafin tana dauke da abubuwa masu halaye iri-iri kamar su:

-lyaye za su iya daukar shawarar bada dan makaranta (al'amarin kanananyara)kokuma shikansamaikoyon zai bida kansa(al'amarinwadansumatasadamanyan mutane);
-Lokuttan koyo suna da sauvi kuma gaba dayasun shafi,sa'o'in farkonyini da karshenshi (daga karfe 5 na safe, sannan karfe 8 na yamma). Lokuttan yin bita na mutum daya, karin kacici-kacincin ko aikin gyara sun bambanta daga samun damar ma'abutan;

- Harshen koyarwa kusan koda yaushe shi ne na al'ummar da ma'abutan suke cikinta, a kowane irin matsayi na mutanen da abin ya shafa;
- Koyarwar karatunkur'ani an bude ta ga dukkan al'umma kuma kowa na iya bayar da gudummawarsa don daukar nauyinta gwargwadon ikonsa;
- A lokacin rani da yakelokacin rishin aiki,ta fuskar ayyukan tattalin arziki da suka fi girma, dalibba za su iya balaguro tare da malamin kur'ani tare da yardar iyayensu don maida hankali gakaratun;
- Yanayin koyarwa da koyonkaratun kur'ani ba lallai bane ya raba malami da masu koyo da ayyukan samar da tattalin arziki;
- A cikin tsarin karatun, cigabanna mutum daya ne. Malamin yana wuce kowane dalibi zuwa gaba ta gaba da zarar dalibin ya kware ga karatun baya;ana bukatar amincin tattarawa a kowane mataki;

- Mutanen da suka sami ilimin kur'ani ana daukar su kamar abin koyia cikin al'umma. Ana sa ran sun kumshi hankali a kowane hali, amadadin darajoin da suka koya daga Littafi mai Tsarki ;
- Ilimin da aka samu an sake maida shi a cikin hidimar mai koyo da kuma al'umma gaba daya; wanda ya sa su zama marasa tunani da kuma ba su kariya ta gama-gari wacce ta sasu zama dindindin;
- Don haka yaduwar iliminmasana,dalibba da takardun, kyauta ne a cikin duk karkarar.

A Jamhuriyar Nijar, hanyoyin da koyarwar mazahabar malikiyya sun kasance mafi yaduwa, koda kuwa wasu mazahabobin sun kasance tare da su. Tsarin koyar da kur'ani na al'ada an san shi da sunnan Dудal (cibiyar ilimi), wanda da ake aza tambayoyi dayawa akan aikinshi a yau (Meunier, dir. 2009). Tuni, a lokacin mulkin mallaka, gwamnati tana ganin (kuma a cikin kyakkyawan imani), wani tsarin mai wuya a daidaita shi da manufinta. Sai kawai, yin la'akari da matsalolin da sokewar makarantar Kur'ani zai iya haifar da kuma kiyawar al'umma don rubuta yara a cikin " makarantar farar fata", mai mulkin mallaka ya kirkiro daga 1947 wani tsarin "yarda" da ake kira Madarasa inda karanta Faransa-balarabci domin samun amincewar mutanen da aka ambata.Lallai,Madarasa tana bada darussa cikin faransanci da larabci tare da wani dan karamin ilimin kur'ani zalla tare da lalataccen ilimin da akekoyarwa a cikin harsunan biyu. Makarantar kur'ani ta gargajiya, duk da haka, ta ci gaba da wanzuwa saboda ta dan dace da wasu muradaina mai mulkin mallaka wanda kuma yana ganin a cikin ta wani mugun abune wanda zai iya sanya a gane cikin sauvi da kuma sa ido kan shugabanni masu ilimin boko. Fagenilimi a Nijar,tare da kirkirar makarantun madarasa ya kumshi, nau'o'iuku na makarantun a jere da suka dade: na kur'ani, Faransanci da faransanci-larabci. Na biyun na karshe, tare da albarkaryan siyasa, sannu a hankali suka killace na farko zuwa wani wuraren wuri. Duk da haka,makarantar Kur'anita gargajiya har yanzu al'umma tana shawarta saboda tushenta a cikin al'adun al'ummomin da gaba daya suka dace da dabi'un musulunci.

1.2 Makarantar Kur'ani: tsakanin gargajiya da zamani

A cikin karni na ashirin an tabbatar da koyarwar Kur'ani a lokaci guda a cikin tsofinnau'o'i na ilimi da ake kira makarantun kur'ani da sabon nau'i mai suna Medersa. Na karshenne kawai ya samu tallafin Gwamnati tunda an yi wa makarantar kur'ani gadar zuwa matsayin a yau da kullum duk da kasancewarta a cikin al'umma. Wannan yana haifar da tazara ta hankali tsakanin abubuwa na zahiri gida da aka sani da abun cikin makaranta. Wannan yasa Kulibali (2010) ya ce « makarantar "zamani" ta Nijar tsari ne "nagefe», wato ba ta samun karfi ko hallaci daga hakikanin zamantakewa da al'adun al'ummar da take yiwa hidima.

A cikin ma'ana guda, Sow (2020) ta yi nadama cewa har yanzu,yawancin iyayen yara ba su da masaniya game da abun da makarantar zamani take koyarwa yayansu, balle su yi la'akarin

wata gudunmuwarsu cikin yabon tsare-tsare makaranta. A cewarta (Ibid), ana ganin an yanke alaka tsakanin muhallin da dole ne a gano,tare,dacewar ilimin da aka koyar: muhallin kafa (al'umma) da kuma muhallin da aka kafa (makaranta). Ko yaya, duk wani nisan da yakeraba al'adun makaranta da na dalibai zai iyakance shawarsu game da wannan (Meunier,Dir.,2009).Wanda da kyar yake wasa da yaron da ya tsinci kansa a tsaka mai wuya a tsakanin duniyoyi biyu masu zancen kurame; na al'ummar da ta riga ta watsa masa hanyar ma'amala da duniya da kuma na makaranta da ta mika shi ba tare da canza dokoki wadanda bai san ma'ana ko amfaninsu ba.

A matakintilimin Kur'ani, munga cewa an samu sauye-sauye sosai ya zamanto makarantar Madarasa ce ko ta karatun kur'ani na gargajiya na kafin mulkin mallaka (cf.Mahaman Mahabubu, 2017). Amma maye gurbi ya shafi shari'ar tabiyu.Wannan shi ne yadda za mu iya bambanta manya-manyan canje-canje: a cikin aiki na tsare-tsaren da tafiyar da ayyukansu, tsarin makaranta, darussan da ake koyarwa, hanyar biyan albashin malamai, hanyar cigaba da rarraba matakant karatu, yadda ake yadawa zuwa ga sauran tsarin ilimi, da dai sauransu. Yawancin wadannan gyare-gyare sun fito ne daga hukumomin karkara. Haka kuma yakan sacewa sun fito ne daga Gwamnati ko kuma daga kungiyoyi masu zaman kansu bisa ga gwaji. Amma fatan da ake yi ta hanyar gwaje-gwaje dabam-dabam ya yi saurin kawar da rashin siyasa maidorewa, kamar yadda Mahabubu ya ce (Ibid).

A halin da ake ciki, dubban makarantun Kur'ani da yunkurin zamanantar da su bai shafa ba suna cigaba da jan hankalin dimbin dalibai. Juyin halittarsu yana samun wahayi ne tahanyoyi masu zamankansu. Allon da yake da zai biyo baya yana bada ra'ayi game da canje-canjen daaka gani a cikin rarrabe-rarraben gudanarwar da ayyukan wadannan makarantu.

Allo na1:misalan canje-canjen da makarantun kur'ani na gida suka yi a Nijar

girma	tsoffin dubaru	sabbin dubaru
Asalin inda malamman koyarwa suke fito	Tsoffin daliban makarantun kur'ani na gargajiya	Tsoffin daliban makarantun kur'ani na gargajiya ko na zamani
Tsarin karatu a tsakiyar	madogoran kayan aikin da aka watsa : kur'ani, littatafai shari'a na mawallafa sananni, ds	Rarrabe-rarrabe daidai da zagayowar makarantun zamani : kananan makarantu, sakandare, ilimi mai zurfi
Gine-gine	karamci(bukkoki, kara, inuwar bishiyyoi, ds)	Kayan gini tabbatacci (tol/kwano, siminti, ds)
Bayar da difiloma	Akwai wuya ya kasance (Tabi'a da ta fi karfi da baka)	kullum
wuraren darajanta kwarewar da aka samu	A cikin haron na gargajiya kadai	A cikin tsarin kasa da na gargajiya

Lokacin karatu	Dubarar tana sauకakwa kuma ta danganta da daidaito tsakunin bukata da abun da ake iya samu	Ba mai sassauci sosai ba
Yanayin cigaba cikin	Na mutum daya	Cikin rukuni (ta hanyar
ayyukan da aka koya		kungiyar)
Madogaran kayan aiki	Tsayayyu, girkakku a gaba da yin nazari ta hanya madaidaiciya bisa ga matakai da kuma manufofi	Canje-canje, na kididdiga dangane da manufofi da kuma matakai
Koyon tushe da aka	Karatu da hardar kur'ani	Karatu da hardar Kur'ani
tsaida a kan :		da karin wasu ayyuka.
Harsunan koyerwa	Harsunan gida kawai	Harsunan gida da larabci
Harshen larabci ya	A hawana gaba kawai (karshen	Ga kowane hawa
zama abun koyerwa	karatun kur'ani)	
Abubuwan cikin tsare-	Addini tsantsa	Garwaye : addini da maras
tsaren		addini
yiwuar shiga tsarin		
kasa	Wuya/wahala	Sauki

Canje-canjen da aka samu a rayuwar makarantun Kur'ani sun samo asali ne daga sauye-sauye masu yawa da suka samo asali daga yunkurin iyayen dalibbai, Wadanda suka kafa makarantu ko gwamnati (Meunier, 1995). Wadannan canje-canjen sun fito ne daga canjin gine-gine zuwa nahanyoyin koyerwa. Har ila yau,suna rinjayar zabin hanyarkoyerwa da yiwuar hadingwiwa tare da sana'o'in jama'a cikin tattalin arziki na zamani. Ko yaya girman canje-canjen da koyerwar kur'ani ta yi, da alama yana rike ayyuka iri daya kamar wadanda suke cikin al'ummar gargajiya: ayyuka na zamantakewa, addini, tsaida asilin kowane mutum da na gamayya, dadai sauransu.Sai dai sauye-sauyen suna sake fuskokin yanayin tsarin ilimi a Nijar.

Allo na 2 : Karatun yanayin ilimi da horo a Nijar dangance da ingancin jadawalai da aka sani da kuma matsayin na karatu irin na kur'ani.

Nau'in makaranta	Daidaici da tsare-	A dadin koyerwar
	tsaren hukumomi	kur'ani a cikin tsarin

Na faransanci na gwamnati	E	Ko daya
Na faransanci masu zaman kansu	E	Maras karfi
Na faransanci da larabci	E	Tsaka-tsakiya
Na kur'ani wadanda kungiyoyi masu E zaman kansu da gwamnati suka gyara		Mai karfi
Na karatun kur'ani da aka gyara ta fusa'ar A'a masu zaman kansu		Mai karfi
Na kur'ani na gargajiya	A'a	Mai karfi kwarai

Wannan allon ya nuna cewa koyerwar Kur'ani wata dabi'a ce a cikin kowane nau'in makaranta in banda Faransanci (tsarkakewa), wato wanda gwamnati ta dogara da shi.Koda awannan yanayin, makarantun Faransa masu zaman kansu wani lokaci suna koya darussan Kur'ani don biyan bukutun iyaye. Don haka adadin makarantun da suke hada karatun larabawa da na addini yana karuwa,musamman a cikin makarantu masu zaman kansu saboda irin wannan nau'in yana da matukar godiya ga al'ummar da take nuna shawarta ga makarantar zamani da za ta iya yin la'akari da ilimin dan lokaci da na addini na yara. Idan ba haka ba, iyalle suna shigar da yayansu makarantun kur'ani cikin sauksi a cikin unguwoyi a lokutan da makarantar zamani ba ta mamaye su ba.Wani lokaci yaran suna zuwa makarantar kur'ani da sassafe maimakon su zo "makarantar fararfata". Dole ne a fahimci a cikin wannan hali cewa ainahin bukatar ilimi a Nijar yana gayyatar masu tsara tsarin da aka ce su wuce wadannan hanyoyi masu ban kyama tare da sakamako maras kyau: gwamnati-al'ada, zamani-addini.Wadannan masu adawa a wasu lokuta su kansanya zabubbukan gwamnati sun koma baya tare da gwadin al'ummar da ya dace ya yi wa aiki. Wannan ya samo asali ne daga wani kafa-nika-yi da gwamnati ta yi kokarin ragewa a cikin shirin bangaren bada ilimi da horarwa (PSEF,2014-2024) wanda ya tanadi cewa: « *Kashi na farko na shirin zai bada damar kimanta gwaji a makarantun kur'ani da aka sabunta da nazarin sharuddan yada irin wadannan makarantu cikin fadin kasa gaba daya* »p16.PSEF (ibidem) na fatan cewa « *wadannan makarantu za su iya zama madadin yaran da ba su da damar zuwa makaranta saboda iyalai ba su so* » .

A matakinkowane nau'i na koyerwa inda aka yarda da Kur'ani, yana taka rawa iri-iri.

2. Kur'ani a matsayin kayan aiki da na koyon aiki

Tarihin karantarwar Kur'ani ya nuna cewa wannan ya san hanyoyin sadarwa guda biyu a tsawon lokaci: yanayin baka inda dalibaisuke hardace nassir Kur'ani a karkashin kulawar malami, da kuma yadda ake rubuta nassir da hannu ko kuma a buga shi da kusa (Godin).2013). Domin ilimin Kur'aniya cimma manufofinsa, malammai suna amfani da dubaru iri-iri na koyo da koyerwa.

2.1 Ayyukan littafi cikin koyerwa

Kur'ani ya yi magana akan jigogi dayawa wadanda asirai na imanin musulunci suka mamaye wuri na tsakiya.

Ana nufin rukunnan musulunci guda biyar, ginshikkan imani guda shida, kuma da na ginshiki guda daya na kwarewa cikin ibadar da mumini yake yiwa Allah. A tsarin takaicewa, ana iya tare da Qardawi (2006) cewa tsarin musulunci yana iya takaituwa ta hanyoyi hudu wadanda sune akida (Akidah), ibada(Ibadat), zamantakewa (Mu'amalat) da kuma shari'a(*Charîa*). Wadannan girmamawan sun kawo nau'o'in alakoki guda biyu wadanda mumini yake yitsakaninsa daAllah (akida da ibada musamman) da kuma wadda yake tsakaninsa da mutane (girmama jama'a). Hadisin akan kyakkyawar makwabtaka (Duba hadisanArba'inna Nawawy) ya nuna cewa girma na biyu ana amfani da shi ga kasancewa da kuma ingancinsa na farko.

A matsayin tushen wannan tunani, tanadin kur'ani da yawa sun zo don koyawa mutum yanayin rayuwa bisa ga tunanin musulunci, asalin halittarsa, yanayi naduniya da lahir. Don haka,suna bada misalin mutanen da suka gudanar da kansu bisa koyarwar Ubangiji da farincikin da ya biyo baya; sannan na mutanen da suka zabi saba masa da kuma masibar da ta same su.Salo na juya magana dasauran, salon tattaunawa suna bada hujja akan kowane batu da aka tattauna. Malamman ilimin Kur'ani suna amfani da abun ciki na kai-a-kai dangane da ilmantarwa dahorar da mambobin al'ummominsu.Yanayin Nijar bai bambanta ba da wannan doka ba. Don wannan dalili, ana kirin malamin da ya ba wa almajiransa hanyoyin iya rayuwa, yana maida su zuwa ga tushe, zuwa abubuwan da suka gabata ko na baya da aka samu a cikin nassin Kur'ani. Duk wadannan kayan aikin sun hada da dubaru don siffanta dan adam(Aldjazâiry, 2011) tare da dogara musamman daga koyina Annabci da aka fi sani da Sunna, wanda ya kumshi ayyuka, yarda da fadar Manzon Allah (SAW) na musulunci. Na karshen ya koyi,a cikin shekaru 23 na tsawon wahayin Kur'ani, da'ar wanzuwa wanda ta haifar da wani adadi na dabi'u wanda suke kayyade rayuwar mummunai da hulfarsu cikin duniya. Wannan shi ya haifar da karfafa da hukunce-hukuncen shari'a, da'a da zamantakewa da muke kiayewa a yau a tsakanin mabiyanta. Don samun cikakkiyar fahimtar abinda ya shafi ilmantarwawanda Kur'ani yaba Annabi (SAW) ya kamata a maida hankali a kan wannan ba tare da fidda ido ga ilimin koyarwa wadda aka gudanar tare da ita da kuma yanayin jigogin da aka gabatar.

A mahangar dubarun « ilimin koyarwa », Kur'ani ya bada labarin yadda aka saukar da abin da yake cikinsa, ya kuma gabatar da makasudin hakan: « (*Mun saukar da*) wani Kur'ani da muka karkasa shi, domin Ka karanta shi a hankali ga mutane. Kuma Muka saukar da shi a hankali. »(17:106);« ...Me ya sa ba a saukar masa da Kur'ani a lokaci daya ba ? »Kamar wannan ne Muka saukar da shi domin mukarfafa zuciyarka. Kuma Muka karanta shi a hankali.... » (25:32-33).

Yanayin sabkar da wahayi (kamar yadda malamman tafsirin sura ta 96 suka rubuta musamman) sun sanar da cewa haduwar farko tsakanin Mala'ika Jibirilu (wanda yake nana matsayin malami) da Annabi (PSL) lokaci ne mai wahala a gare shi. Samunayoyibiyarna farkon a sura ta 96 an yi su ne bayan wani lokaci mai wahala. Ta hanyar fayyacewa kwararrun masu tafsirinKur'ani(duba kungiyar ma'ana a kasa) bayan su yi nazarin wannan al'amarin da yake nuna farkon wahayin, ana iya gano muhimman dokokin ilimin koyarwa guda biyu:1) ba wanda zai iya samun ilimi ba tare da wahala ba, ba tare da sadaukarwa ba,kokari; 2) don abin da aka koya yayi tasiri,ya zama dole a samu malamin da yake jagorantar matakansa.Kamar yadda aya

ta 106 a cikin sura ta 17 ta nuna, Kur'ani ya sabko da gutsuttsure a ware domin bai wa Manzon Allah (SAW) damar hada wata hanyar da ta dace da sakon da Mala'ika ya koyar da shi. Kuma an hana shi yin gaggawa don karanta sassan da Ya samu, marubucin sakon yana bayyana kansa garantin ingancin koyon da ake ci (Koran, 75:16-18). Anan ma akwai darussa guda biyu na ilimin koyarwa da suka shafi alhakin malami (ko tsarin ilimi): Koyarwa a cikin hanzarin da ya dace, da daukar matakai don kare tsarin ilmantarwa. Idan, saboda kowane dalili, dalibi ya dauki dabi'a wadda za ta iya shafar ingancin koyo, ya dacea gano asalin kuma a magance ta, ta hanyar magance matsalar daga tushenta. A cikin hargitsin da ya biyo bayan tsoron kada abarshi a gabon abin da za a hadeshi, ana nufin a tabbar masa da sharuddan da aka tattara don jagorantar tafiyarsa zuwa ga nasara. Donhaka gina amana yana da mahimmanci a tsarin koyo-koyarwa.

Nassin, kur'ani ya yi ikirarin cewa bai bar kome ba a matsayin jigo (6:38). Don ilmantar da mutane, yana gayyatar su su yi tunani akan kowane abu, musamman ma abubuwa biyu kamar manya maras iyaka (cosmos) da kananan-kananan, bayyananne da wanda ba a gani, cikakke da wandan ya danganta, mai dorewa da mai wucewa, da sauransu. Yana kuma kiransu da su yi tunani akan abinda yake tare da su, da kuma akan nasu. Don wannan nau'in tunani na biyu, Kur'ani yana ba wa masukaratu kayan aikin kamar asalin gama gari na dan adam kafin a cigaba da bayanin bambance-bambancen al'adu da alaka tsakanin siffar jiki da hayyaci wadanda suke nuna mu. Nassin kur'ani ya jaddada cewa wadannan bambance-bambance ba ta wata hanya ba ma'auni ne na fifiko ko zabe amma bambance-bambance na zahiri da suke ba mutum damar gane dan uwarsa.

Bambance-bambancen launi, yanki ko asalin kabilia, wanda muguar fassararsau dayawa ta sanya dan adam cikin wahala, saboda haka ba zai iya zama tushen halayenmu ba. Da karfin wannan tunannin da yake fitowa daga "ilimin koyar da kur'ani" wanda Manzon Allah (SAW) ya yi nasarar kafawa, tun farkonlokacin musulunci, wata al'umma da ta kumshi dukkan asalin zamantakewa da kabilu. Don haka za mu lura a cikin manyan sahabansa Suhayb Ba'arama, wato bature, Bilal Bahabashe, ma'ana bakar fata mai tawali'u, Salman yariman Farisa, da dubban sahabbai larabawa da wadanda ba larabawa ba. Dabi'arKur'ani, duk da haka, ta wuce wadannan la'akaran tahanyar nuna halayen dan adam wadanda dole ne kowa ya koya. Allal misali, surata 23 (aya ta 2-11) tana koya wa ma su bi muhimman halaye guda shida don samun nasara ta duniya da ta lahira: natsuwa a cikin sallah (Sallah), nisantara abubuwan banza, bada zakka, kamun kai,girmama alkawulla/ajiya, kiyaye sallah. Sura ta 25 (aya ta 63-74) ta koma ga wasu daga cikin wadannan halaye yayin da ta kara wasu.

Gida na 1: Kamar yadda mai karatu zai gani, batutuwan da aka tattauna a wannan bangare sun kumshikadan ne daga cikin dumbin abubuwani koyarwar Kur'ani. Koyaya, za mu iya zago ka'idodi dayawa da darussan ilimi masu amfani ga al'umma. Yananufin gabatar da kur'ani kadai wanda yake tunatar da, allal misali, masu tsara shirye-shiryen ilimi mahimmancin tsaida yanayi da ayyukan shirye-shiryen ilimi. Dole ne wadannan shirye-shiryen su kasance masu yawa, su iya fayyace wasu abubuwani ban mamaki ta yadda dalibin ya san ma'anar shigar da shi, abin da ake tsammani daga gareshi, abin da aka lamunce masa da sauran bayanai masu yawa. Daga wannan hangen nesa, ire-iren salon koyarwa masu karfi sune wadanda

suke gabatar da sakon su a saukakekuma tare da bai wa dalibba cikakken bude ido game da duniya.

Kur'ani ya gabatar da kansa a matsayin jagograga mutum (Sura 2, aya ta201). Don haka, darurruwan ayoyi sun kebe ga kyawawan halaye masu mahimmanci ga farincikin dan adam. Don haka ana ayyana asalin duniya a matsayin matsayi wanda manufarsa ita ce bautar Allah tare da guje wa duk wani cin hanci a bayan kasa. Amma wannan yana yiwuwa ne kawai idan mutanesun damu da ilimi. Don haka ne ake kiran malammai da su fadakar da al'ummarsu a kan abun da yake mai kyau da maras kyau. Kuma an bada fifikon cancantar ilimi da mai ilimi a sassa da dama domin wadanda suka sani da wadanda ba su sani ba ba su zama daya (Kur'ani, sura ta39:9). Don haka, Jimlolin annabci sun tabbatar da cewa neman ilimi wajibi ne akan kowane musulmi. Haka nan Annabi Ya tabbatar da cewa neman ilimi dole ne ya kasance tun daga jarinta har zuwa kabari, wato a duk tsawon rayuwa.

2.2 Aiki da kur'ani wajen koyarwa

Ayyukan kur'ani wajen koyarwa suna samuwa a matakai dayawa. Ana amfani da wannan littafi a matsayin abun dogara a lokacin koyarwarsa amma kuma ta hanyar koyar da wani ilimi na musulunci wanda ya zama tushe, matsiri da abin karfafawa. Don haka ne ma kalmomin "makarantun Kur'ani" da "makarantun musulunci" sukan yi karo da juna da nufin ma'ana guda. Hakika, ba za a iya tunanin ilimin musulunci ba tare da kur'ani ba, kuma duk wani ilimin Kur'ani yan maidawa ga karantar da musulunci gaba daya.

A matakai shari'a, allal misali, an san kur'ani a matsayin tushen farko na dokoki na addinin musulmi (Ramadan, 1999). Don haka, yana aiki a zaman abin dogarana kayan aiki don koyar da doka da kuma gina mahawara akan duk wasu tambayoyi. Malamman shari'a suna tsamo ayoyi da tanadi daga cikin sa a matsayin hujja da suka amince ko suka kin amincewa da wani yanayi. A cikin tunanin kur'ani, wannan aikin yana nan daram koda kuwa ba batun rarrabuwa ba ne. Haka nan kuma wuri ne don (meta) wasa kwakkwalwa kamar tunani, haddace, lissafi, iya magana da jama'a, da sauransu. Ta hanyar matsayinsa na tallafi na kayan aiki, kur'ani kuma ya zama cikin huldar dalibi da malami wuri don tattara kwararrun ma su wahala wadanda sauran ilimin kimiyya suka fiso.

2.3. Gudunmuwar wasu ilmomin kur'ani

Kalmar « nazarin Kur'ani » tana da ma'anoni da dama tun daga koyon karatun wannan littafi zuwa matsayi mafi girma cikin wannan ko waccan kalmar ilmomin kur'ani. Baya ga karantawa, ya kamata a yi la'akari da salon yin karatun (tajwîd) da yake taimakawa ingantatar ma'ana da tsananin kiyaye ka'idodin karatun. Sannan akwai tafsirin da yake kira zuwa ga nazarin yanayin saukar kowane nassi na Kur'ani. Wannan yana taimakawa dalibbai su fahimci matanin kuma su gujewa wasu kurakurai wadanda suke "basu cikin tafiyar" ta yanayin wahayin. Wannan ya kasance yana da alaka da gano wurin da wahayin ya sabka (Madina ko Makka). A cikin wannan akwai karin nazarin alakatsakanin mabambantaayoyi na jigo guda, musamman idan aya ta gyara wani tanadi da aka samu a waninsa: ilimin shafewa. Tare da daya ko daya daga cikin wadannan ilmomin, dâliban Kur'ani na gargajiya ana koya masu harshen larabci. Amma a zamanin yau, koyon wannan harshen yana farawa a shekara ta farko cikin wasu makarantu. Tare da wadannan la'akarin a musamman ga a bunciki ko bayanan baya, dâlibin zai rigaya sabada samun kansa a cikin nassin Kur'ani ta hanyar rarrabuwarsa da aka sani da hanyar kasa shi zuwa surori 114 ko wadanda suke cikin hizibi 60. Sauran nau'ikan yanke-yanke suna taimakawa kwararrun masu karatu su karanta Kur'ani gaba daya cikin kwanaki bakwai ko ukku (Godin, 2013).

Dangane da inganci, ana samun karin sabbin littattafai wadanda suke bada dubarun tattalin arziki (dangane da lokaci) a cikin koyon karatu. Wannan shi ne lamarin madogarai dabam-dabam wadanda wasu daga cikinsu aka dauke su a matsayin littafin koyarwa da harshen larabci na kasa a matsayin harshen rayuwa a makarantar gaba da sakandare. Kari ga wannan akwai ayyukan sabbin fusa'o'i na karkara kamar dan littafin "koyon karatunKur'ani a cikin zamanaiki 12" na Salifu (2010). A kowane hali, lokacin farawa zuwa karanta haruffan larabci yana bude hanyar koyer da surorin kur'ani da kansu.

3. Nazarin Kur'ani a zaman kayan aikin koyon harshe

A halin da ake ciki a Nijar, kusan dukkan dâlibanmakarantun Kur'ani ba ma su jin larabci ba ne. Da farko dai, ba sa fahimtar yaren da aka rubuta Kur'ani da shi. Wannan ya zama babban nakasu a cikin fahintar umarnin Kur'ani, wanda abun cikinsa ya kasance babban makasudin koyo. Don shawo kan wannan matsalar harshen, malammai suna amfani da harsunangida.

Gida na 2: Koyer da iliminKur'ani dabam-dabam a tsakiyar al'adun gargajiya a Nijar na kira ga masu ilimin addini tsaurara amma kuma ga kwararrun masanan harshe malami. Harsunan gida, ta hanyar fassara-bayani, su ne hanyoyin wannan koyo-koyerwa. Wannan hanyar ta dauke da babi-babi na tushe wadanda su ne Daga harshen mai koyo zuwa harshen Kur'ani wadannan sun tsaya tsakanin su da hanyoyin bayyana ko yin takaici da aka yi shi don bada labarin sakon kur'ani

Cimma manufofin sadarwa tsakanin malami-dalili a cikin Kur'ani yana samun goyon baya ta hanyar dubaru na cikawa kuma iri-iri.

Ayyukan Bucaille (1976) da na Mohamed (2010) har ila yau , sun nuna yadda ba zai iya yin watsi da dimbin ayoyin kur'ani da suke magana da binciken kimiyya a kowane fanni ba. Wannan ya sa nassin Kur'ani ya zama wata gada mai tasiri wajen ilimi iri-iri

3.1 De la langue de l'apprenant au langage coranique

Aikin ko da a matakán binciken da ake ganin ya cigaba sosai.

Lokutan da ake bada darussa don haka sun zama dama ga koyo iri-iri: na farko horo kan amfani da harshensu sannan kuma horarwa don dacewa da nau'ikan ilimin Musulunci dabam-dabam. Suna koyon kai tsaye cikin yarensu/al'adarsu, koda kuwa rubutun Kur'ani yana "fito da su" lokaci zuwa lokaci a cikin sanin wasu gaskiya wasu lokuta masu nisa cikin tarihi ko yanayin kasa.Kamar yadda darusan suke biya bayan cigaban littattafan sananni, ana fuskantar wani « ilimin koyarwa da ya dogara da littattafai ». Ana amfani da shi a duk tsawon lokacin, a kowane lokaci da tafiyar. Amfani da harsunan farkon a dalibbi da na ilimin littattafai sun kumshi abubuwa guda biyu masu muhimmanci na wannan tsarin rarraba da samun ilimi.

Nazarin wadannanlittattafai yawanci ana yin su ne da na wasu sassa na asali akan allunan katako.don sauran karatun, dalibin da yake so (kuma yana da abubuwan da suka dace) zai iyafara nazarin nahawu da ilimin halittar harshen larabci (nah da na Larabci).zafi). Amataki natafsirin Kur'ani (tafsiri), littafin IbnKathira ne game daJalal guda biyu suke zama farkon sa kafa, , duk da yawan su. Bayan haka sai tafsirin daAke dauka sun fi zurfafa, kamar tafsirin Suyuti, Qurtubiy, da sauransu.

A kowane hali, ana tabbatar da kasancewar koyarwa ga duk dalibbi ta hanyoyi iri-iri lokacin da aka samu dama na karatu ko hardaceKur'ani. A saukake dalibin yana ganowa daga malaminsa lokacin da ya dace don kusanci irin wannan ko irin wannan littafi. Hanyoyin daidaikun mutane sau dayawa ba su dace ba saboda ba bu rabuwa tsakanin makarantun Kur'ani dabam-dabam, ko tsakanin sanidabam-dabam da aka yi nazarin su: Kowannensu, tare da Taimakon malammansa, marubucin bayanan kansa

KAMMALAWA

Ilimin kur'anita san tsarin rabo wanda ya haifar da ayyuka iri-iri a cikin kasar Nijar. Halayen koyarwa na gaskiya musamman ga wannan yanki, wadannan koyarwar sun samu canzawa karkashin tasirin zamani. Amma canje-canjen sun iyakance ga nau'in da tsarin koyarwa. shirye-shiryen da hanyoyin cigaba suna rike da tsohuwar tafiyarsu. Bisa la'akari da kakkarfan shawar zamantakewar al'umma da nau'ikan abubuwan da suke tattare da ita, makarantar Kur'ani ba za ta iya zama wata taska da za a yi amfani da ita ba don kafawa da habaka wani tsarin ilimi wanda yake bada ilimi a gargajiyence don cigabanta. Abin da ya

Rage shi ne ayyana cikakkun bayanai masu amfani na irin wannan yunkurin.

Wannan abu ne mai yuwuwa a cikin wata tafiyar aiki da Nijar ta sa hannu matsayin hanyar koyarwa tun da ga wasu yan shekaru. Don haka gyare-gyaren tsarin ilimi na Nijar na gaba dole ne ya bada matsayi mafi girma ga al'amuran zamantakewa da al'adu na kasar a cikin littattafan Makarantuidan wannan cibiyar tana son samun dacewa da inganci

Corpus indicatif cité dans le chapitre

Al-Maghîlî, Muhammad. (1985). *Sharia in songhay : the replies of Almaghili to the questions of Askia Alhajj Muhammad*. Oxford university press.

Ibn Kathîr, Ismail Ibn Umar (Trad. Muhammad Mahdi Al-Sharif, 2006). *Tafsîr ibn Kathîr. L'Exégèse du Grand Saint Coran*. Daral-Kutub 'Ilmiyah, Beyrouth, Liban.

Djalâlud-dîne, AlMahalliy&Djalâlud-dîne, AsSuyûtiy. (1505). *Tafsîr al-Jalâleyn*.

Al-Qurtubiy, Muhammad bin Ahmad (1353-1369). *Tafsîr Alqurtubiy*. disponible sur <https://www.australianislamiclibrary.org/tafsir-qurtubi.html> Leroux

Al-Maghîlî, Muhammad. (1985). *Sharia in songhay : the replies of Almaghili to the questions of Askia Alhajj Muhammad*. Oxford university press.

Ibn Kathîr, Ismail Ibn Umar (Trad. Muhammad Mahdi Al-Sharif, 2006). *Tafsîr ibn Kathîr. L'Exégèse du Grand Saint Coran*. Daral-Kutub 'Ilmiyah, Beyrouth, Liban.

Djalâlud-dîne, AlMahalliy&Djalâlud-dîne, AsSuyûtiy. (1505). *Tafsîr al-Jalâleyn*.

Al-Qurtubiy, Muhammad bin Ahmad (1353-1369). *Tafsîr Alqurtubiy*. disponible sur <https://www.australianislamiclibrary.org/tafsir-qurtubi.html>

Références bibliographiques

Aldjazairy, A. (2011). *La voie du musulman*. Maison d'Ennour

Al-Qardawi, Y. (2006). *La foi et la vie*. Traduction de Dabback, C. Arrissala.

Atoui, H. (1978). *L'Arabe langue vivante*. EDICEF/NEA

Bucaille, M. (1976). La bible, le coran et la science. Les Écritures saintes examinées à la lumière des connaissances modernes. Seghers.

Coulibaly, M. (2010). La formation des enseignants au Niger. Formation et profession, Avril 2010. 1(17),41-43

Draz, M.A. (1999). *Les hommes à la découverte de Dieu*. Al Bouraq. Beyrouth. Liban.

Godin, A. (2013). *Les sciences du Coran*. Alqalam

Hamani, Dj. (2007). *L'Islam au Soudan central. Histoire de l'Islam au Niger du VIIe au XIXe siècle*. L'Harmatan

Hamidullah, M. (1410H). *Le Saint Coran et la traduction en langue française du sens de ses versets*. Complexe du Roi Fahd. Médine

Mahamane Mahaboubou M. S. (2017). « Recompositions et dynamiques de l'enseignement arabo-islamique au Niger : le cas de Zinder ». *Cahiers de la recherche sur l'éducation et les savoirs* [En ligne], Hors-série n° 5 | 2017, p. 75-99. Consulté le 16 janvier 2022. URL : <http://journals.openedition.org/cres/3120>

Mohamed, Y. K. (2010). *Gloire à Dieu ou les mille vérités scientifiques du Coran*. Le bureau de prêche de Rabwah. Riyad. Arabie Saoudite

Meunier, O. (1995). Enseignements de base, politiques d'éducation et stratégies éducatives en milieu haoussa : le cas de la ville de Maradi (Niger). In : Lange Marie-France (ed.), Martin Jean-Yves (ed.). Les stratégies éducatives en Afrique subsaharienne. *Cahiers des Sciences Humaines*, 31 (3), 617-634.

Meunier, O. (dir. 2009). *Variations et diversités éducatives au Niger*. L'Harmattan

Ramadan, T. (1999). *Être musulman européen*. Tawhid

République du Niger, Institut national de la statistique. (2012). *Recensement général de la population et de l'habitat*. INS. Niamey

République du Niger. (2014). Programme sectoriel de l'éducation et de la formation 2014-2024.

Salifou, L. (2010). *Savoir lire le Coran en 12 séances*. (2è ed. 2020). Alfurqane. Niamey

Sow, A. Z. (2020). Rapprocher le milieu institué du milieu instituant : Une mission attendue des comités de gestion décentralisée des établissements scolaires, CGDES. *Socio texte. Août 2020*. (7) 196-211

Salifu,L.(2010).Sanin yadda ake karanta Alqur'ani a cikin zama 12.(2nded.2020).

Alfurqane.Yamai

Shuka, A.Z.(2020).Kawo muhallin da aka kafa kusa da muhallin kafa:Manufar da ake sa ran kwamitocin gudanarwa na makarantu, CGDES.Sociotext.Agusta2020.(7)196-211

Rataye : wasu misalan darussan aikatawa (don daidaita su kamar yadda ake bukata).

Kacici na 1 : Madogaran aikin koyarwa na masu bada hora ga malaman kananan makarantu/firamare

Daga kwamitin da aka kawo a wannan babi, wanda za ku cika da wasu takardu masu alaka,

Za a zayyana jerin takardu 10 wadanda malamai za su iya shirya darussa kan tarihin Zamantakewa da siyasa da tattalin arzinkin Nijar.

Kacici na 2: Ililimin lissafi da lissafi ga daliban firamare

Annabi Muhammad (SAW) yana da shekaru 40 a duniya Mala'ika Jibrilu ya ziyarce shi a Karon farko.Ya rasu bayan shekaru 23. Shekara nawa yarayu gabadaya?

Kacici na 3 : Ilimin al'umma da tarbiyya kan zaman lafiya a makarantar sakandare

Bayan karanta yerjejeni yar Hudeybi yahda aka sanya wa hannu a tsakanin Annabin Musulunci da kabilun mushrikai na zamaninsa, sai a zana darussan adabi'a guda biyu kan Dabaran komowar zamanlafiya da aka samu a cikin wannan labari.

Kacici na 4 : Zubin labarin falsafar amakarantar gaba da sakandare.

Shin aiki horo ne na Allah? Ku bada amsarwannan tambayar ta hanyar zubin labari, kuma kwatanta batunku da hujja daga Kur'ani da hadissai na annabta.

Matani na 3

Al'adun afirika da goyan baya na uwaye a makaranta: wadanne hade-hade ne?

Mahamadu Moktar Abdurahamane

Takaitawa

Wannan babin yana ambatar danganta tsakanin makaranta da iyali cikin harkokin al'adun Afirika. Da an san tun da dadewa ce wa filaye biyu ne dabam dabam, yau iyalai da makaranta sun kunla dangantaka ta hadin kai da taimakar juna saboda uwayen suna kulawa sosai da tattalin ilimin yaransu. Cikin hali na Afirika, daurin kanu da kokarin zuriyar iyalai ba su saukakawa dangantaka da makaranta. Da ganin tsarin tafiyar koyawa wannan babin yana dogara da sakamakon da aka harhada lokacin tambayoyin neman sani na kayan aiki a takaice ma na kimiya da karatu da aka samu a kewayen al'adun al'ummar Nijar. Bayan an nuna kai - _da- kawo tsakanin uwaye da makaranta tana daya daga cikin kalubalan dindindin na harkokin ilimi, babin yana matsawa kan halayen uwaye dangance da makaranta. Haka shi ya sanya aka yi wa malaman makarantu tsari cikakke bisa sanya hannun uwaye gadan-gadan a harkoki na makaranta da ganin za ya sausauta rikö da cin nasarar yara a makaranta.

1. Mahimman kalmomi: makaranta, uwaye, bada-kai, sani/ilimi.

Gabatarwa

Dangantaka tsakanin uwaye da makaranta ba su fasa zama ba tambayar shikashikan daba ilimi. Dangance da tarihi, makaranta da iyali filaye biyune masu iyakoki da aka kurta tsakanin bada ilimi da horo. A tsawon shekaru, an biyo ta kan «makarantar cibiyar sani » zuwa makarantar waye kanun al'umma. Da dadewa ana daukar shi kamar sarari biyu ne dabam dabam, a yau, uwaye da makaranta sun gina dangantaka ta yin aiki tare ko ta wakiltar juna saboda uwayen su ma sun fi damuwa ma da ilimantar da yaransu. Ko da yake dangantaka tsakanin makaranta da uwaye da wuya da daurin kai, yau sabin manufofin sun bullo kai a kewayen makaranta. Tsare-tsare dayawa na makarantu don su kawo sausauci tsakanin makaranta da al'umma (Maubant da Leclec, 2008). Lokacin da uwaye su kadai ne a gaban makarantar yaransu ko kuma malamai suna nesa da su cikin ajinsu, ba tare da ganawa ba da sauran shikashikan tsarin, sakamakon ba ya yin armashi. Amma idon kuma shikashikan suna yin aiki tare, sa'ar cin nasara za ta armashi.

Mafi yawan ayyukan bincike bisa ilimin iyali sun nuna da uwaye masu dan abin hannunsu ko masu arziki sun fi kulawa da cin nasarar malaman makarantu (Asdih, 2002). Maganar malamai za ta je nesa da kusancin rashin kulawa akidar uwaye. Da yawa daga cikin malaman, uwaye maras «tsinkaye» sun banzata da harkokin kuma wadanda sukeyin kokarinsu wajen harkokin ilimi suna kasancewa masumamayewa. Wakillan masu nitsattsan kai suna kwatantawa da kamar kalmomin « barin ilimi ne» (Thin.1999; perier, 2005)« uwaye masu gudu »Verba, 2006), « maras kokarin bin yaransu» (Lorcerie daCarvalo, 2002). Ta wani fanni, samun malaman makaranta sun gamu da matsalolin makaranta da kasawar iyali, masamman ma matsalolin kudi. Kenan malaman makaranta ya cancanta su daidaita dangantakarsu da uwayen yara tare da karfafa bada ilimiga yara (Maubant da Leclerc, 2002 ; Asdih, 2012).

Tsinkayen al'ummomi a kewayen makaranta a Afirika gaba-daya ya nuna gujewar makaranta da al'ummomin suke yi. Amma, yau ana ganin sosai samun amfanin makaranta daga fuskar

al'umma saboda yawancin uwayen yara suna son ilimintar da yaransu ta hanyar zamani. Amma fa, a Afirika a wani gami, a takaice ma a Nijar, jan jikin uwayen yara daga makaranta yana da babban mahimminci ci gabankaratu da cin nasarar makarantar yara. Da ganin haka kin, suke yin fadi- ka-tashi don tattalin makaranta. Wannan al'amarin yana sawa a ce uwayen yara sun tashi tsayin daka don farin cikin makarantar yaransu.

An rubuta wannan babin dangance da labarun da aka tattaro a lokacin binciken kayan aiki masamman na adabin kimiya da adabi na rubuce-rubuce.Babbar manufarsa ita ce kwatancin ma'anar kawo goyon baya ga harkokin makaranta daga dogara kan al'adun gargajiya na karkara. A takaice shi ne:

- A ba malamin makaranta hanyoyin da za su ba shi damar sanya uwayen yara cikin ayyukansa tare da dogara kan al'adun karkara. ;
- A sanya malamin makaranta ya dogara kan al'adun gargajiya na karkara saboda uwayen yara su shiga cikin harkokin makaranta;
- A kayyade dubarun da suka dace da za su sanya malaman makaranta su jawo uwayen yara cikin ayyukan koyo da koyarwa

1. Ilimin gargajiya cikinal'adun Afirika

1.1 Bayani

Ilimin gargajiya ya kumshi nitsattsen arzikan mahalin Afirika. A takaice, ana gudanar da wannan bada horo ta hanyar magana tare da gani da ido da kwaikwayo, fusa'a da wasa, kade-kade da rawa. Ta sanya mutunta dangantaka a gaba, hadin kai, kama hannun juna,mahimmacin kungiya.

Karshen bada horo cikin al'ummar gargajiya ta Afirika ya juya gaba daya wajen rukon daidaitaka tsakanin mutum da al'umma.Babban abin da ya dauki hankalinsu shi ne yin jinkiri, wani lokaci ana kokarin tare canji (Sawadago, Duge, Rodirigez da Owaba, 19994)

1.2 Ilimin gargajiya da matsayin uwayen a Nijar

Ilimin gargajiyacikin al'ummomin Nijar yana cikin jerin kwakkwaluwa amma, girmama uwayen yara a takaice da duk sauran samari yana tanada ka'idodi na tuni da yake sanya duk al'umma.Misali a Nijar «kowane samari bahaushe ba za ya bi ta gaban manyansa ba da suke zaune sai ya fitar da takalminsa », wannan shaida ce ta ladabi.Duk kamar ita ma yar budurwa ko duk kowace matar aure ma sai ta durkusa idan za ta ba mijinta ruwa ko abinci ko a duk sauran manyan mutane don nuna girmamawa (Dauda, 1991, Shafi na 121). Kenan al'umma ce daga karshe take gwada masu wannan halaye na ladabi da take bi sau-da-kafa (Mumuni, 1968). Kasawar jama'a ta zama don haka kamar kasawar al'umma duka ba uwayenmutunen kadai ba. Halayen jama'a suna kalkashin tabi'a, da'a wajen hausawa wannan da'ar ta iya zama tabi'ar kwarai ko muguar tabi'a dangance da halin mutum ta yadda ya kasance (Daouda, 1991, shafi na 121).

Duk da haka tsayayyun uwaye suna da makami na farkon tsari domin su ne suka gina tushen karantar da yara. Haka, uwa ita ce a farkon kawo goyon baya na yaro ta wannan take kula da tsabtarsa tun yana karami kuma take ba shi gumin na masamman na waye

kai. Dangance da bambanci, d'a na namiji, misalin al'umma diya mace ya fi kusanta da uwa da take tattalinta sosai kuma take ba ta horo kadan-kadan don kai ta ga mukaminta na mace. A bambance, a gargajiyance, matsayin uba ya shafi koyawa yaro sana'a da rayuwa cikin jama'a. Uba shi ne misali mai gudanar da sana'ar gaskiya (manomi, makiyayi, dan kasuwa). Ta hanyar kwaikwayo yaro yake koyon sana'ar ubansa cikin al'ummomin gargajiya na Nijar.

2. Bada horo a makarantar Nijar

2.1 Manufar ilimi

Washe garin bayan samunyancin kai, kasashen Afirika sun samu tsarin ilimi da horo wanda suka samu lakamin suna tsare-tsaren koyer da ilimi na gabanin ikon mallaka. A yau Afirika ta dogara da tsarin ilimi da horo na mulkin mallaka guda shida (masu magana da ingilishi, faransanci, mutanen Espanya, Portugese, jamusanci da da Larabci).

Ta gadi mulkin mallaka daga Faransanci, makarantar Nijar kamar sauran na Afirika masu magana da Faransanci, tana dauke har yanzu dashaidar wannan mataki mai mahimmanci a cikin tarihinta. Tsarin ilimi da horo na Nijar yana har yanzu dogara da hanyar kungiyoyin na duniya da suke gudanar da zuba tallafin kudadde. **Meunier (2008)**yana kwatanta shiga shigi da tsarin ilimi da horo na Nijar ya tsundumu da ake magana kan « tsare-tsaren koyer da ilimi masu tafiya tare».

2.2 Dubarun sanya hannun uwayena yau da kullum a makaranta.

Acikin yanayin tsarin ilimi da horo a Nijar, sanya hannun iyali da uwaye ana yinshi ne ta hanyar shikashikan dokoki da manufar ilimi ta yi hasashe. Yinkurin da makarantar ta dauka na fadada ilimin iyali ya bayyana irin rawar da ya kamata iyaye su taka wajen karatun yayansu. Saboda haka, uwayen yara suna da alhakin su:

- rubuta yara a makaranta;
- kula da kyau zuwan yara a;
- san makaranta da matsayinta;
- san yadda ayyukan makaranta suke tafiya;
- nemi labarai sosai kan zaman yara a makaranta;
- bada cikakkin ra'ayoi ga shugabannin makarantu bisa ga duk harkokin da suka shafi makarantar (makoma/karshe, abun da suke cikinta, tafiyar da aikin koyarwa, kimanta/kintata, sauvi/juyi) ;
- kawo tasu gudummuwar kudade;
- shiga cikin tafiyar da gwamnatin makarantar.

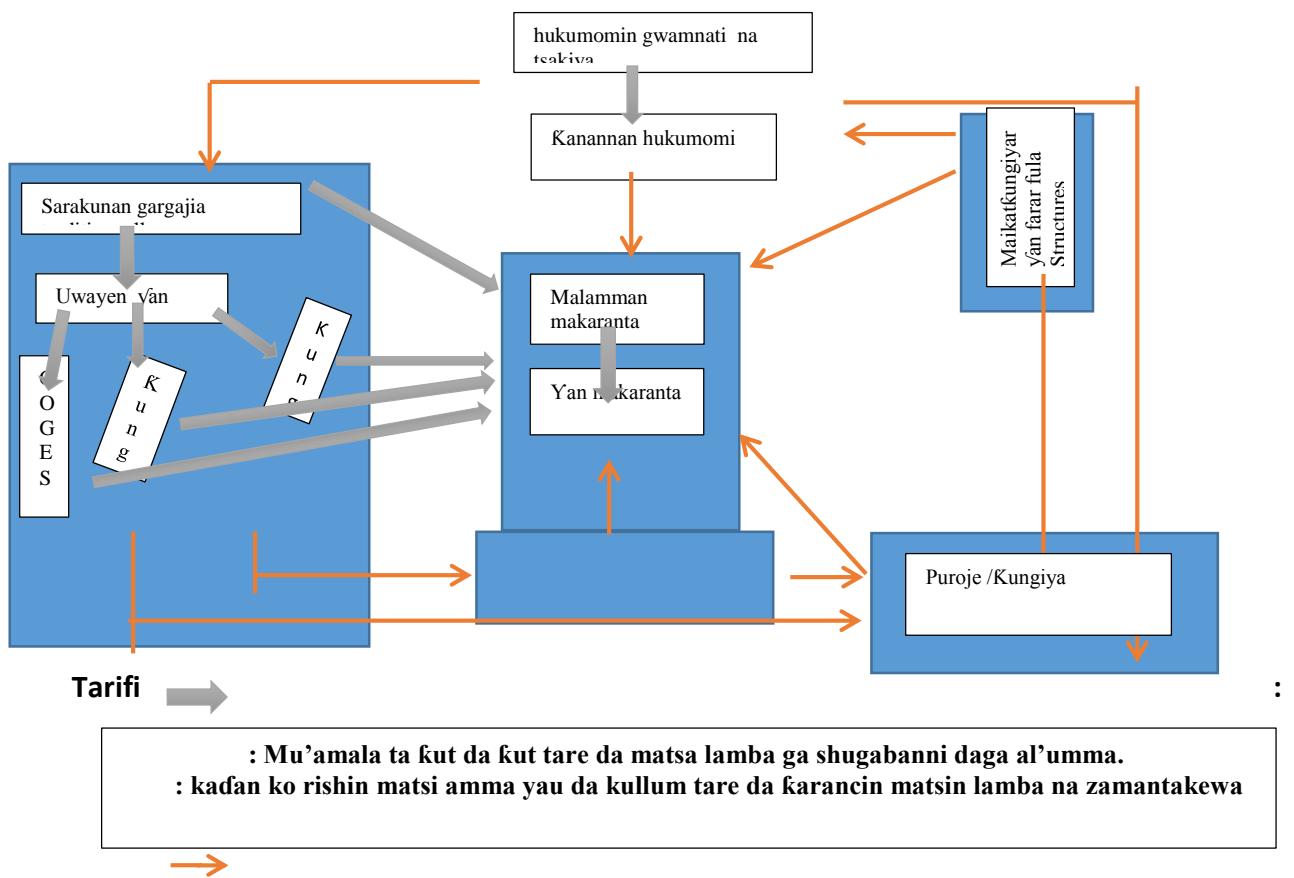
Daga kafawarta a shekarar **1989**, kungiyar uwayen yan makaranta da ake kira APE ta saita wadannan manufofin:

- gangama uwayen yan makaranta saboda su jagoranci ayyukan da suka kewaye makaranta;

- girka tare da kiyaye tsakanin malamai, yan makaranta da shugabanni, yanayin gane wa jun;
- kawo gudummuwa wajen inganta halayen rayuwa da aiki a makaranta;
- sanar da uwaye harkokin koyo da koyarwa, bada ilimi da bado horo;

Bayan kungiyar uwayen yan makaranta (**APE**), an kafa kungiyar uwaye mata masu tarbiyantarwa (**AME**) a watan nobamba na shekara ta **2005**. Dangane da mika mulki ta fuskar bado yanci ga karkara, an kafa kwamitint kula da makarantu a matsayin tsari ingantacce cikin makarantun(COGES).

Bayan wadannan siffofi na gwamnati, ya cancanta uwayen yara su tsara kansu dangane da kusacin karkara don su kawo gudumuwa ta kiyaye de ci-gaban ayyukan makaranta a misalance idan wata matsala ta taso ko wani bala'i na yanayi. Ana iya wakiltar mambobin dabam dabam da dubaru iri-iri na sa kai a gewaye da makaranta Nijar da wannan zanen:

Wannan hanyar ta sanya shirya shugabanni da suka shiga cikin gudanar da harkokin bangaren makaranta cikin rukunai biyu, daga dangantakarsu da makaranta. Haka nan, wadansu suna da sauken gyarawa domin halinsu na garí (Gwamnati da kungiyoyin farar hula). Wadannan suna da hulda da makaranta ta halin yau-da- kullun amma da dan matsu kadan. Matsawarsu zuwa ga makaranta ta zama ragagga. Wadansu sassan (ma'aikatu masu zaman kansu,puruje da kungiyoyi) suna iya kalksuwa cikin rukunin ma'aikan masu kawo yar karamar gudumuwa. Kusa da wadannan ma'aikatan farko, ana samun wasu kuma kamar iyali (uwaye) tare da huldar yau -da - kullum, mai karfi, matsattsu da masu wuya da game da makaranta. Zanen ya

bayyana kayyadaddun kokarin iyaye (ma'aifa ko uwayen gida) na dan makarantar a cikin aikinsa na neman ilimi. A takaice dai, kibiyoyi suna nuna matsattsinuwaye game da makaranta, ko kan malamai kobisa yan makarantar, kobisa duka biyu don ba na farkon damar gudanar da ayyukansu da kyau da kuma na biyun su ci nasara da kyau bisa kan neman iliminsu. **A** zamanin da wani kalubalai ya bullo kai a makarantar, a samu labari daga malamai ko a'a,uwayen yara ko wakilan ne za su dauki matakai da bin hayoyin shawo kansa. Da dama, dangance da iren kalubalen, za su juya wajen sassan dabam dabam (APE, AME, COGES) da wadansu rassan gargajiya (Maigari) ko na addini(limam).

3. Wakillan al'umma a gewayen makaranta

A Nijar, mutane yan kadan ne suke da damar shiga makaranta kuma iyalai dayawa; duk da kokarin masu kulawa da harkokin, suna yin shakka wajen rubuta yaransu a makarantar. Uwaye da dama cikinsu suna ganin kamar makarantar ta annasaru ce kawai, ba su ganin wata ribar da za su samu hade da tunaninsu a fuskar makarantar, suna guje wa wannan salon neman ilimin.Ta wani halin sun fi gane wa makarantar karatun Kur'aniga duk sassan al'umommin Nijar kuma suna zamahalayen nanuna kin yardada makarantar faransanci (**Barreteau & Tiné, 1999**).

...matsalar makarantarmu ita ce bakuwa ce. Wannan ba makarantar Nijar ba ce....Idan har tsare-tsaren/ jaddawalan ba su danganta ba da hakikanin gaskiya ba, al'adun kasar, tarifin kasar, wayewar kasar, manuofin da kasar ta sanya gaba, gaskiya, kasar da yanayin,to tabbas za su watsi da su.Allal misali dan karamin Bature da yake cikin makarantar paramari da wuriyana tunanin abin da za ya yi. Muna ganin kananan yara suna kera abubuwani shawa saboda tsarinsu ya riga ya ba su damar aiwatar da kansu a nan gaba. A nan, kammala karatun jami'a wani kolaci yana nufin zuwa zaman kashe-wando. Ya kamata Jami'a, ta horar da mutane masu ra'ayi da daidai da hakikanin gaskiya, mahangar kasa.

Pr Djibo Hamani, Historien, AIR INFO, 26 septembre 2018.

A yanayin da al'ummar Nijar take ciki a halin yanzu, bambancin al'amuran zamantakewar al'adu sune mayan dalilan da suke hade da rishinshawar uwaye dangance da makarantar boko. Makarantar boko ta Nijar, wadda ta yi gadodaga makarantar turawan mulkin mallaka ta Faransa, tahadasa da baraka tsakanin yaro da kewayen iyali, al'ummomi da addini (**Moumouni, 1968**).Bisa wannan ma kasawar ilimi ya karu ganin haka din su ne dalilan da aka kwatanta don a bada bayani bisa kan rishin shawar makarantar boko:

« Makarantar boko tana haifar da alfadarai.Kangayen tanunuwa. Amma na aminci da duk muna da laifi. Gwamnati yana da nasa babban laifi, gaskiya ne, ammababban kashin yana gare mu a matsyinmu na uwaye! ».(**Shugaban komitin gudanarwa na wata makaranta a Agadas**).

«Bayan shekaru uku na yin makaranta, ina jin ciwo a game da matakinkaratun diyata.Ba ta kama da yar makaranta. Ba ta iya

karatu ko rubutu ba. Ban san abun da za na yi ba », a fadîn Fatuma, wata matashiya uwar iyali. Kamar don ya goya mata baya Alhaji Ama, uban wani dan makaranta yananata: "makarantar yanzu ba kamar ta da ba ce. Muna ja da baya kuma babu wanda ya san yadda za a meke sandar makarantar da ta kifewa ».

Wani sabon dalilin makarantar duk da haka an lura da shi a bangaren al'umma a Afirika kuma ya riga ya zama bata mahawara mai inganci wadda aka bayyana shi cikin littafin **Cheick Hamidou Kane (L'aventure ambiguë)**:sake haduwa da mukamin ilimin gargajiya,da ilimin Kur'ani, da makarantar turawa da kuma alkawalin wannan gaba da za a yi hasashe kuma a gina. Domin mafi yawancin masana, uwayen sun tsorata da wannan makarantar da ba ta cika alkwarinta yawancin lokaci, amma a lokaci guda kamar wata hanya ce da ba za a kuce mata ba.

Dagane da fahimtar zamantakewar, malamai sun fitar da abubuwan da aka lura da su:

- yawanci malamai suna magana da kaucewar uwayen yara ko rishin kokari wajen bâda gudummuwa(Ba su amsa kira ko su zo taron makarantar);
- malamai suna jiran kama - jiki daga uwayen wanda ya dace cikakken halin neman ilimi mai nuna shawarar uwayen don cin nasararilimi: uwayen yara;
- doe uwaye su kasance a cikin hanyar taimakawa, masu maye gurbin aiki cikin aji ba tare da yin gasa tare da su a kan matsayi na aiki ba yayin da suke bâda shawar koyo ga yayansu;
- malamai sukan soki uwaye kan rashin tantance aikin sosai, sabodasauke wannan aikin kulawa akan karatun aikin gida.

4. Matsayin uwaye a tsarin ilmantarwa na yara

Anabayyana gaskiyar iyalai a cikin maganganu irin su: fadaddayan uwanci, tashin hankalin rabuwar aure, rashin iyakoki na uwaye, yawan kariya ta uwaye mata, «yaran da aka bari su kula da kansu». Wadansu halayen sukan haifar wa iyaye da iyalai fitattun ko mayar da su baki (**Thin, da Asdih ya yi Zancen shi, 2012; Turney da Kao, 2009**).

A Afirika,rassan iyalai suna da rikitarwakuma suna dakarfi kwarai. **Aldegheri (2010)**yana nunaiyali yana fuskantar sauye-sauye dayawa a game da ci-gaban yanayin zamantakewar tattalin arziki da halin da yake da tasiri mai surfi akan dangantakar aureta hanyar juya matsayin uwaye masu kulu da aikin.

A cikin halin Afirika ta yamma, ire-iren iyalai suna daidai da ka'idar dankantaka mai fadî kuma lakanin dangantaka ba ma'aifan yaro ba kadai ya shafa (Cisse,fall, Adjamatagbo da Attame, 2017).

Abun dayake karfafabayyanawar wadansu siffofin iyalai kamar zama da mace daya, zama da mata dayawa cikin gidaje dabam-dabam, rabuwar aure, haife –haife ba cikin aure ba, bada amana (Marcoux da

Antoine,2014). Cikin irin wannan halin, wani lokaci makamancin yana da wuya cikin jarabawar dangantaka masamman ma a cikinfannin ilimintar da yara.

A game da hulda tsakanin makaranta da uwayen yara, mafi kyawan yanayi an iyakance su ne kawai ga cikakkun bayyanai daga makaranta zuwa ga uwaye. Malamai da shugabanin makarantu suna dauka cewa wannan bayanin ya dace da tsammanin uwaye kuma uwaye suna dauka cewa wannan bayanin shi ne kawai bayanin da za a iya ba su. Wannan hanyarwatsa labaru mai yiwa ne ta sanya uwayen yara su dauki alhakin muhallin ilimintar da dan makaranta (tallafin makaranta, salon rayuwa, dasauransu.) kuma yana ba su ikon gudanar da aikin aji ko tsarin darussan. Har wa yau, uwayen yara ba su san cewa suna da yancin kula da ababan da aka koyawa yaransu ba da kuma tsarin ilmantarwa da aka sanya gaba. Dayawa daga cikinsu, hatta ma hamshakan masu cikakken ilimi suna zaton cewa jaddawalai da ayyukan koyarwa su ne na'kwarewar makarantu. Ta bakin wani shugaban kungiyar uwayen yara da dalibai (APE/E) na Nijar, «A matsayin mukaminmu na uwayen yara shi ne na rakiyar Gwamnati ta hanyar tabattar da bi sau-da-kafa yaranmu kai a kai. Muna kiranuwayen yara da su bi sau-da –kafa yaransu bayan wata daya ko biyu da fara karatun yan makaranta da neman labaru ga shugabannin makarantar» (tattaunawar da aka zana cikin jaridar "Air Info na 26 ga watan satumba 2018.

Dangantaka tsakanin iyali da makaranta tana da wuya kuma tana bambanta dangance da sashe kamar matakinkilim uwayen yara, wurin zama (karkara/birni). A Nijar iyalai suna tsammanin komai daga makaranta ga yaransu. Ana tantance wata dabi'ar uwaye ta barin tabiyar yaransu.« Kullum muna tsammanin malamin makaranta ya aikata komi a madadinmu. Zai aikata abun da ya iya kawai. Ya rage ga mu uwayen yara mu aikata sauran musamman a gida! »(fadjar wani uban dan makaranta). Wannan rishen amincewar ba ya nufin yin watsi,barin gaba daya da tarbiyar yara saboda a mafi yawan lokuta, uwayen yara suna zama kambacin malaman ilimintar da da'a da zamantakewar yaransu.

Dangance da makaranta, mafi yawan lokuta uwayekawai suna masu tattara kayan aikidon daukar nauyin bukatun yaransu.

Wadansu uwaye suna cewa tsarinda kanshi nematsayin raguwar ingacin koyarwa/koyo. Ta bakin wani uban yaro «tsarinmu na ilmantarwa ya fadi gajar a kasa. A yau ana bukatar fanni mai kyau na koyarwa da koyo don ana tsamanin samun sauvi mai armashi a cikintsarin. »

A gefe guda kuma, wadansu uwayen suna zargin yaransudonmatsalolin karatunsu.Ta ra'ayin wani uban yara da wata jarida ta wurin ta yi hira da shi « ba su da kokari daukan lokaci su koyi darusa a gida a yayinda Gwamnati a nasa gefe yake kokarin ganin yaran nan sun samu nasara».Don hakarawar da uwayen yaran suke takawa na taimakawa,a cewar su ta takaita ne ga tabbatar da cewa yara suna zuwa makaranta akai-akai. Wannan ya fito ne ta bakin wani uban yara da ya ce « dangance da uwayen yara, ya kamaya su tsaya daidai saboda yaransu su tafi karatu».

5. Gagaggundubarun tabiyya uwayen yara na Nijar

Wani bincike da aka gudanar a Nijar ya nuna cewa, yayin da mafi yawan yan makarantar da aka yi nazari a kansu suna cin ribar kwaringwiwa ta baki kawai daga wajen uwayensu (Daouda, Abdourahamane & Chékaraou, 2015).

Wani binciken kuma na Nijar ya mayar da hankali kan ayyukan gyara amakarantun paramari. A cikin wannan bincikenan bayyana matsayin uwaye saboda su ne suke daukan yaunin gyarankuma yawancin uwayen da aka bincika sun yi imanin cewa gyaran yana hadasa rishin daidaito tsakanin yara (Abdourahamane, 2015 shafi na 213). Da yake yaran ba su da hakkin iyalai iri daya, ba za su iya samun damar yin ayyukan gyara cikin adalci ba. Uwayen da aka yi binciken kansu sunbayyana a fili da yaran da aka rubuta don gyaransuna samun wasu gatanci idan aka danganta su da sauran.

6. Kaka za a sanya uwayen yara cikin harkokin makaranta?

6.1 Sanin halayen uwayen yara dangance da ilmantar da yara.

Hakalin uwaye ya rabu a tsakanin ilimin cikin iyali a gida da darajanta al'adun makaranta. Kullum ba su da hazakar da zu taimakawa makarantaryaransu, watakila, ko domin ba su san yadda za su yi ba, ko kuma ba su da halin yin shi ne (Fotinos, 2014a).

Ana iya lura da fanni kashi-kashi na halayen uwaye dangance da makaranta:

- yan ba ruwa na da suke nufin karatunyaransu ya rataya kadai kan makaranta ;
- iyalai masu aniyar kirki amma ba su da iko, suna maimaita wa yayansu gargadin malamai kullum da kuma wanda duniyar makaranta ta kasance a waje ;
- iyalan da ba su san yadda za su yi kuma suka ce rishin jagorori ko matakai masu amfani don fasara gargadin malamai zuwa gaskiya ;
- uwaye « sanannun cikin ilimi», galibi daga babban matakain zamantakewa da al'adun, wadanda duka biyun za su iya daidaita gargadin a aikace amma wadanda suke warware gargadin daga malamai.

Rishincancantar da uwayen yara suke ji yana da sakamakon cewa «hadin gwiwar uwaye zaiiya faruwa ne kawai idanakwai gayyatar shiga daga malamai, kuma da fahimtaraikin uwayen» (Feyfan da Rey, 2006). Uwaye suna bukatar fahimtar dangantakar yaransuda makaranta da aikin makaranta. Magana ce ta fada da munanan fifikon uwaye ga makaranta, tare bayyana musu abubuwan da suke faruwa a makaranta ta hanyar ba su labarin.

6.2 Zabarnau'in shigar uwayen yara a cikin makaranta

Shawar hadin gwiwatare da uwayen yara sau da yawa yana nuna cewa sun dace da ka'idodi, da tsare-tsare, da matsayin da makarantar ta tilasa masu. Duk wata kasawar uwayen yara don su daidaita yana karfafajin rishin adalci da bukatar ja da baya (Périer, 2012). Sanya hannun uwayen yara yana iya daukar nau'ika iri-iri. A cikin wannan mahangar ne rubutun da Epstein ya gabatar (2010) yana nuni ne da shigarda makaranta a kan yanayin zamantakewa da tattalin arzikina uwayen yara. Wannan jan hakalin yana iya daukar sigar:

- bin yara sau-da kafa a gida;
- kula da tsarin iyali na buriga ilimi da darajar jama'a;
- haduwa da malamai saboda fahimtardokikin makaranta da kokarin yara ;
- shiga cikin ayyukan makaranta;
- taimako iri-iri, na yau da kullum ko na lokaci-lokaci a makaranta;

- bada hannu na gyare-gyare da kuma gudanar datsarin tafiyar makaranta.

6.3Yin aiki tare dauwayen

A yau, sa hannu na uwayen yara yana zama dole a cikin bayanan malamai a matsayin hanya mai mahimmanci ta sababbin abubuwa. Saboda, makaranta da iyali sun kasance masu hadin kai kuma dole ne su shiga cikin waninau'ina yin aiki tare da yake da shawar kwarewar gama kai. Tun da an san makaranta a matsayin guri na masamman na ilimantar da yara; duk abubuwan zamantakewa suna dacewa da cin nasarar ilimi ta zama babbarmatsala ga yaransu (Durning, 2006). Don haka, bukatar hadin kai tsakanin uwayen yara da malamai ba sai an nuna ba. Tambaya ce ta samar da tabbataccen yanayi don gane ta. Yawancin bincike bisa dangantakar uwayen yara da makaranta sun nuna cewa yana tasiri ga cin nasarar ilimi(feyfant, 2011). Kenan,uwayen yara sunada mahimmancia cikin ayyukan makaranta.

Ya kamata makaranta ta nemo cikakken goyan bayan uwayen yara. Lallai hadin kai da hada gwiwa tare da iyalai suna cikin kwarewar da dole ne malamai su zama kwarari. A wadansukalmomi, malamai ba za su iya yin aiki tare da yara kadai ba a cikin aji, amma har ma bayan iyalai don su fitar da wani salo tsakanin makaranta da gida. Akwai bukatar zama wata hanya madaidaiciya tadubarun na hadin kai.Ka'idar hadin kai tana nuna matsayi da dabi'a wanda ya kumshi amincewa da uwayen yara a matsayin masu ilimantar da yara na fari: tabiyyar ba tare da koyarwa ba amma ba tarbiyyar iyali ba ne, yana ginawa tare da su (Asdih, 2017; Rayna da Rubio, 2010; Humbeeck et Al.,2006). Tarbiyantar da juna tana nufin «bada kayan aiki , aikata, tattara uwayen yara ta yadda za su kasancewabatutuwan masu iya daukan nauyi makarantu (Giuliani & Payet, 2014).

Duk- da- haka, ya kamata a lura cewa ba za a iya kafa wannan dangantakar ba tare da cikas ba. Wadannan na karshen suna iya yin tasiri, mai kyau ko maras kyau mahimmancin wannan dagantakar, danganta da ra'ayi da tsammanin game da matsayin kowa.Don haka, malami da uwayeda suke da kamannin wannan fahimtar juna sun fi dacewa su kasance a bisa tsayi iri daya kuma su kulla dangantaka mai jituwa fiye da na baya. A daya bangaren kuma, tsoron hukuncin wanicikas ne mai girma. Uwayen yara dayawasuna jin tsoro, allal misali, kada a fahimciko a yi masu la'akari da rashin dacewadaga ma'aikatan makarantar (Ouedarago, 2016) kuma haka lamarin yake ga malamai a wajen uwayen yara, masamman a yanayin shigar uwayen yara a cikin aji.

Wajen tattaunawa tare da uwayen yara saboda a kafa kuma a rike dangantaka jituwa, yunkurin daya ne don a samu wannan ci-gaban (Uyedarago, 2016.) Ya kamata,daga cikin wasu abubuwa, a hanna matsaloli ta hanyar barin halaye su gurbace ko su bace samsam. Don haka, zama mai tarba da gayyata uwayen yara zuwa cikin aji ko makaranta da wani dalili cikakke (annashuwa, abincin dare na karkara, baje-koli, dasauransu.) hanyoyi nena kyautata dangantaka harma da kasancewar uwayen yara a makaranta (Hoover-Dempsey & Sandler, 1997). Bugu da kari, yana da kyau a sanya makarantar ta samu saukin zuwa ga uwayen yara, masamman ta hanyar yin mu'amala da malamai ko shugaba mai kulawa damakarantar, wannan shi za ya ba uwayen yara karfin gwiwa su shiga cikin ayyukan makaranta. Ya kamata

a kirkira dabi'a mai goyon bayan zamantakewa (a kasance mai tarbo) don a karfafa sa hannun uwaye.

6.4 Halin ayyuka na shigar da uwayen yara cikintsarin tafiyar da halayen makaranta.

Ya kasance wani matashin dan makaranta kuma mai hazaka, Hasan Bubakar (aji na biyar) wanda yake da hazakokin da za su sa shi ya ci galabar karatunsa. Ya kasance mai himma mai kula da tafiya makaranta kullum a kan lokaci kuma yana mayar da hankalinsa kan akinsa. Lokacin mizantawa, kullum yana samun manyan sakamako. Amma, tun a wani lokaci, al'amarin Hasan ya dagule. Yana nuna wani sabon hali a makaranta: mafi yawa, idan ba ya na, ya yi lati. Har ila yau, lokacin da muke koyarwa, ya fi shagala fiye da maida hankali. Kwatakwata ba shi da shawar karatunsa. Makinsa kadan-kadan yana raguwa sosai.

Amma, ta kaka za a ciwo kan wannan matsalar? Wane tsarin tafiyar da aiki za a gudanar wa? Wadanne shugabannin na masamman za a tabowada gaggawa? Kuma wadanne sauran shugabannin harila yau?

Bayan an gano tabarbarewar halin matashin Hasan Bubakar, malaminsa ya shaida wa shugaban makarantar dalla-dalla wanda yatuntubi iyalin yana gayyatar uban makaranta.

-**Bubakar** (uban yaron): «Assalam - alaikum, malam shugaban makaranta!

-**Shugaban makarantar:** (Bayan ya tashi kadan) Wa'alaikum -assalam! To, malam Bubakar ne! (ya nuna masa wata kujera). Ku zauna ... Ku zauna ...

Bayan wasu gashe-gaishen ban girma, sai shugaban makarantar ya gaya masa dalilin wannan gayyatar.

-**Shugaban makaranta:** "game dayaronku ne Hasan. Ya sauva gaba daya sosai har ma malaminsa haka ma ya koka da shi. Tare da malaminsa na tambaye shi saboda in gane inda matsalar take amma ina! Watakila ku, za ku iya taimakamana mu warware lamarin.

Bubakar (babanyaron): na gode malam shugaban makaranta. Na yi mamakin jin wannan labarin. Da gaske, akwai wani dalili! Ko ni ma na damu sosai da karatunsa, ganin haka din, ba za ni iya yarda ba da irin wannan halin. Amma, ina rokonka ka bar mu, mu dan tattauna da marecen wannan. »

Da marece, jim kadan, bayan sallah, sai uban ya yi kiran Hasan don ya tambaye shi gaban uwarsa.

-**Uba:** « Mene ne ya rage maka a makaranta? Littattafai? Kayayyakin aiki ko kudin cin abinci lokacin shan iska? Kana da wata matsala tare da malaminka?

-**Dan:** A'a, ba ni da kowace matsala a makaranta.

-**Uba:** I, an kira ni makaranta saboda kai. Har ma an gwada mani daftarinka na kacici-kacici da rajistan rashin zuwa makaranta na yau da kullum. Babu komai ciki sai munanan sakamako da rashin zuwa makaranta so da yawa. Malaminka ya gabatar da halayenka. Mene ne ya faru, Hasan? Mene ne ya same ka?

-(Hasan ya yi shiru da dan lokaci kuma ya kwatanta ya fanshi kansa da fujja). Baba aji na shidda yana da yar wahala.

-**Uba:** Ba a nan matsalar take ba. Ko da haka nan ne ma, don me kake yin lati, rashinzuwa makarantar tare da shakiyanci a cikin aji? Ba ka da wadannan halayen a da. Ka iya karatu; kana

da hankali kuma kana da duka kayayyakin aikin da za ka yi karatu da kyau. Kana da halayen da za ka samu nasarar karatunka a makaranta. Me ya sanya kake son jefa ruyuwarka cikin hatsari? Har ka manta da ka dauki arwashin yin karatu kwarai saboda ka zama ministra watarana? Tunda Hasan ba shi da alamar bada datattun anshoshi, babansa ya kara ja masa kunnuwa kuma ya hane shi hutar da ba ta da amfani. Ya yi amfani da wannan dammar ya yi masa gargadi da kyau kuma ya ce masa da kar da ya koma yin fashi da sake zuwa makaranta da latti. Kuma ya ba shi umurnin zuwa yin tilawar darussansa kuma da yin haka din kowace rana. Ya ba uwar yaron umurni da ta dube shi in ba ya nan.

Washe gari, Bubakar ya koma wajen shugaban makaranta don yi masa bayani. Tabbas, Hasan ya dauki alkawarin sauya halinsa, amma uban ya ga cewayana da amfani don tura binciken don gane abubuwan da suke tabbarat da wadannan sabin halayen yaron. Daga bincike zuwa bincike na tsawon kwanaki, Bubakar ya gano cewa ashe wani tsofon dan makaranta ne da ya dawo daga yawon ta-buradaya hana wa yara karatu dangance da galabar da ya samu a kasar waje. Sai tsofon ya fada wa shugaban makarantar da Maigari. Ta haka ne Bubakar ya bukaci shugaban makarantar ya tattara shugaban kungiyar uwaye (APE), uwaye mata (AME), da komiti mai kula da tafiyar da harkokin makaranta (COGES) a gidan Maigari saboda a kalubalanci tare da bayar da gargadi ga wannan dan ta-baradan. Shi din ya so yin gardama amma ban tsoronda Maigari da shugaban makaranta suka yi masa ya sanya shi fadar gaskiya sannan ya nemi gafara.

Daga karshe, bayan taron, Bubakar ya yi ta zana ayyukan da ba a ci nasara ba da kuma wadansu yan ta-buradar da suka mutu, ya bayyana wa dansa mugayen labarun yan ta-burada. Yana aminta maganarsa ta hanyar bada wasu misallai na gaskiya, amfanin makaranta. Tun daga wannan lokacin, matashin Hasan ya kama jikinsa kuma ya dawo bisa kan hali na gari.

Daga wannan kwarewar ta Hasan, ana iya ganin an ciyo kan matsalar da farko, saboda kulawar malaminsa da ya yi magana da shugaban makaranta a kan lamarin. Sa'anan kuma dole ne mu jinjina wa shugaban makarantar da hali mai kyau (wayayye, mai tarbo da kyau, milmishi,) da yake jawo hankalin baban yaron cikin sani da gwaninta. Daga karshe dai, tsinkayar da yake yi wa makaranta da kuma nuna damuwarsa da dansa ya samu nasara Bubakar, uban yaron ya mayar da niyar kuma ya sanya sauran shikashikan neman hanyoyin da za a ciyo kan wannan annoba da ta dungo kai wanda ya kusan tabarbare karatun Hasan da kuma wanda zaiiya jawo sauran yaran gari dayawa.

Kammalawa

A Nijar kamar sauran kungiyoyi dayawa na Afirika, an dauki makarantar boko tamkar makirkira yan zaman kashe – wando kuma wadanda al'adarsu ta tumbuke. Wannan hoton da ake jawo cece-kuce yana haifar ta canza ra'ayoyin uwuyen yara su kara sanya hannuwansu dangance ilimin yaransu. Tare da wannan al'amarin akwai tsarin bambancin bada ilimiwanda aka jima ana yin shi a cikin tsarin makarantu. Ta hanyar rakiya, sai mu ce gargajiya da alama ba ta da kwadaitar da uwaye wajen kulawa kai-tsaye da tarbiyar yaransu. Babban ra'ayin shi ne cewa dole uwaye su samar da halayen da yara za su iya koyan dauka darasi a gida sabanin yadda ake yi a Turai inda uwaye ma suke taimaka wa yaransuda aikin gida. Ingataccen matsayin

uwaye wajen koyo na yaransu a duk duniya. Duk da haka, wannan matsayinyar yanzu yana nan daram kuma yana wanzuwa ta hanya dabam-dabam a cikin ayyukan shika-shikan da abun ya shafa. Hakika, idan a cikin jawabai a koyaushe a na kiyaye cewa uwaye suna da alhakin taimakawa yaransu a makaranta, wannan ba ya bayyana a cikin ka'idodi.

Références bibliographiques

- Abdourahamane M.M. (2015).** « Remédiation formelle à l'Ecole Mission garçons de Niamey au Niger : renforcement de capacités ou d'inégalités sociales des élèves ? », *Nazari*, revue africaine de philosophie et de sciences sociales, Numéro 001, novembre.
- Aldegheri, M. (2010).** *Représentation sociale de la parentalité chez les travailleurs sociaux chargés de la protection de l'enfance : impact sur les mesures de prévention*. Mémoire de recherche. Deis, Toulouse.
- Asdih, C. (2012).** « Collaborer avec les parents pour accompagner la scolarité ? Représentations des enseignants et pratiques professionnelles ». *Enfances, familles, générations*, n° 16, p. 34-52
- Asdih, C. (2017).** Coéducation, compétences parentales et professionnelles. *Administration & Education*, 153, 31-36.
- Barreteau, D., et Tiné, Y. (1999).** « Les écoles de Téra au Niger : Choix des parents et politique scolaire ». *Les Cahiers c1l~e.*, N°1, 86-99.
- Cissé, R., Fall, A., Adjamaagbo, A., et Attané, A. (2017).** *La parentalité en Afrique de l'Ouest et du Centre*. Vidal Laurent (coord.). *Renforcement de la recherche en sciences sociales en appui des priorités régionales du bureau Régional Afrique de l'Ouest et du centre de l'Unicef: analyses thématiques*, Dakar (SEN). Dakar: IRD Unicef, 2017, pp. 37-59. hal-01791432.
- Daouda, A. (1991).** *Education et Développement au Niger : Pour une contribution à l'amélioration des rendements scolaires et à la réinsertion des jeunes déscolarisés au processus du développement rural a Maradi*. Thèse de doctorat en sociologie de l'éducation, Université nationale de Côte d'Ivoire.
- Daouda A., Abdourahamane, M.M. et Chékaraou, N. (2015).** « Stratégies parentales et orientations scolaires au Niger: analyse sociologique des déterminants du choix de la formation en Agent de Santé de Base à l'Ecole Nationale de Santé Publique (ENSP) de Niamey au Niger », in *Annales de l'Université Abdou Moumouni*, Tome XIV-B, pp. 12-23, 2ème semestre.
- Durning, P. (2006).** *Éducation familiale. Acteurs, processus, enjeux*. Paris: L'Harmattan.
- Epstein, J.(2010).** « School/Family/Community Partnerships: Caring for the Children We Share ». *Phi Delta Kappan*, vol. 92(n° 3), 81–96.
- Feyfant, A. (2011).** « Les effets de l'éducation familiale sur la réussite scolaire ». *Dossier d'actualité Veille & Analyses IFÉ*, n° 63, juin. Lyon : ENS de Lyon.
- Feyfant, A. et Rey, O. (2006).** « Les parents et l'école ». *Lettre d'information de la VST*, n° 22, Lyon : Institut national de recherche pédagogique.

Fotinos, G. (2014). *Face à face entre confiance et méfiance : lycée-collège et parents d'élève : une enquête quantitative auprès des directeurs d'école maternelle et élémentaire*. Noisiel : Casden.

Giuliani, F., et Payet, J-P. (2014). « Introduction. Les logiques scolaires de la proximité aux familles ». *Éducation et sociétés*, n° 34, p. 5-21.

Hoover-Dempsey, K., V. & Sandler, H.,M. (1997). Why do parents become involved in their children's education? *Review of Educational Research*, 67, (1), 3-42.

Humbeeck, B., Lahaye, W., Balsamo, A. & Pourtois, J., P. (2006). Les relations école-famille, de la confrontation à la coéducation. *Revue des sciences de l'éducation*, 32(3), 649-664.

Lorcerie, F. et Carvalo, D. (2002). Les relations entre familles populaires et école. *Les cahiers millénaires 3, Communauté urbaine. Direction de la prospective et du dialogue public*. Lyon : Éducation et mode de vie, 3 (24), pp.5-24. hal-01526634

Marcoux, R. & Antoine, P. (2014). *Le Mariage En Afrique : Pluralité Des Formes Et Des modèles Matrimoniaux. 1st ed, vol. 1*. Québec : Presses De l'Université Du Québec.

Maubant, P. & Leclerc, C. (2008). « Le partenariat famille-école : à la recherche de l'improbable partenariat famille-école, origines d'un malentendu ». In *Pithon Gérard, Asdih Carole & Larrivée Serge (dir.). Construire une communauté éducative, un partenariat famille-école-association*. Bruxelles : De Boeck, 24-36.

Meunier, J. A. (2008). Un nouveau genre et une nouvelle espèce de Cerrambycidae Plectogasterini du Cameroun (Coleoptera). *Bulletin de la société entomologique de France*.

Moumouni, A. (1968). *Education en Afrique*. Paris : Maspero.

Ouédraogo, F. (2016). *Étude des liens corrélationnels entre la collaboration école-famille, l'implication parentale, les styles éducatifs des parents et la réussite scolaire des élèves du primaire au Burkina Faso*. Thèse de doctorat en Psychopédagogie et andragogie, Université de Montréal : Montréal.

Périer, P. (2005). *Ecole et familles populaires : sociologie d'un différend/ postface de Jean-Manuel Queiroz*. Rennes : Presses universitaires de Rennes « Le sens social », 221 p.

Périer, P. (2012). « De quelques principes de justice dans les rapports entre les parents et l'école ». *Éducation et didactique*, vol. 6(n° 1), 85-95.

Périer, P. (2012). Familles des classes populaires : décrochage parental. *L'école des parents*, vol. 6(599), pp. 26-28.

Rayna, S. & Rubio, M., N. (2010). Coéduquer, participer, faire alliance. In *S. Rayna, M.-N. Rubio & H. Scheu (éds), Parents-professionnels: la coéducation en questions*. Toulouse : Érès, 15-25.

Sawadogo, I., Dugué, P., Rodriguez, L. et Ouaba, B. (1994). *Techniques d'amélioration de la production agricole en zone soudano-sahélienne : manuel à l'usage des techniciens du développement rural, élaboré au Yatenga, Burkina Faso*. Montpellier : CIRAD6SAR, 209 p.

Thin, D. (1999). Quartiers populaires – L'école et les familles. *Revue française de pédagogie*, 128, pp. 160-163.

Turney, K. & Kao, G.(2009). « Barriers to school involvement: Are immigrant parents disadvantaged? ». *The Journal of Educational Research*, vol. 102(n° 4), 257-271.

Verba, D. (2006). *Échec scolaire : Travailler avec les familles*. Paris : Dunod.

Babi na 4

Tabi'un tarbiyar gargajiya na Afirika a matsayin sanin share-fagen koyo a makarantun boko

Goza Nana Aicha

Taikaicewa

Yaro dan Nijar na karkara yana samu tarbiyar gida kafin ya shiga fagen makarantar boko. Duk da yake wasu al'adu da tabi'u suna bacewa, akwai har kullum tabi'u na horo ko tarbiya da suke nan. Wannan nazari mai bada bayani, bayan an zagaya tabi'u na tarbiyar gargajiya da na zamani, za ta tattance alaka da ake akwai tsakanin sani na share-fagen makaranta da aka samu daga tarbiya ta gida da ilimi na makarantar boko. Nazarin takardar tafiyar da darasi na da'a a babbar tsangayar share-fagen karatu cewa da « jardan » da faransancibisan ladabi ya ba mu damar tattance cikin dubaru na gida, gatana/tatsuniya a matsayin madogaran koyarwar da suka dace da darasin da'ar. Lalle, gurirrikan da ake son cimma daga wannan darasi sun yi daidai da kwarewar da ake son girka ta hanyar gatana a galibi : saurare, lura, ban dariya/nishadi, hankali da karfin tunani, kuma da karfafa bunkasar dan Adam ds. Aikin malamin shi ne karfafawar sani na baya da aka lakanta ta hanyar gatana, bayani na nishadi da darasi da gatana take kunshe da su misali, duk da ya halaye nagari suna cikin tabi'u na farko da aka koyarwa a gida.

Mahimman kalmomi : tabi'u na tarbiya, sani na share-fagen makarantar boko, koyo na zamani, Nijar

Gabatarwa :

Tarbiyar gargajiya a Afirika ta kunshi halaye na zama cikin al'umma. An tsara tarbiyar don a kawo amsa ga yanayi na al'umomi, siyasar zamantakewa da tattalin arziki. Moumouni (1998, 24) na cewa : ko ta yi aiki da dukan alamomi na mutunci yaro da matashi ko gurin bunkasa lafiyar jiki, hali, lakantar tabi'u na da'a, samar da ilimin fusa'a na zahiri ko sani ta hanyar aikin hannu ko da ilimi. Tana shafar kowane fanni kuma tare gaba daya». Ana yin koyo na lakantar halayen rayuwa a wajen yaro ta hanyar wasanni daga gatana, almara, kacici-kacici, karin magana, guje-guje, wasannin motsa jiki da raye-raye. Ba fusa'ar koyarwa ba ce dabam da wasa.. Tana cike da arzikan al'adu da sani da yaro za ya goga da su a makarantar boko ta hanyar wani tsari na koyarwa da ya sha bamban.

Manufar wannan bincike shi ne na bada bayani kan tabi'un tarbiya na gargajiya. A takaice, binciken zai gwadi yadda makarantar boko za ta iya amfani da sanin da yaro ya samu a tarbiyar gida wajen gina wasu halaye, a ba koyarwa manufarta kuma a kayatar da tsarin koyarwa.

I. Ire-iren ra'ayoyi na iyali da tabi'u na tarbiya

Cikin wannan bangare, za a yi nazarin ra'ayoyi dabam-dabam na garjiya da na zamani na makaranta. Ra'ayoyin biyu da suka bambanta amma da ya kamata a ce suna halaka ta cudayya kuma su tabbatar da dorewa da ci-gaba mai inganci na yaro.

1.1.Ra'ayin gargajiya ta iyali da tabi'u na tarbiya

Kafofin watsa labarai, fitilu da suke haske manya birane suna son su boye wata gaskiya ta zahiri da bujera wa yunkurin zamani cewa da ra'ayoyi na gargajiya na iyali a Nijar. Yaro dan Nijar dan makaranata, ko wandan ya bar makaranta ko wandan bai je ba ma, yana fuskanta kodayaushe wannan matsalar ta bambanci tsakanin zamani da gargajiya.

1.1.1 Shiga cikin da'irar iyali

Mafi yawa al'ummar Nijar tana rayuwa a karkara kuma ta kumshi sama da 84% na al'umomin kasar UNICEF (2018). Duk da yake tana gwada alamu na zamani, al'ummar Nijar ba ta yadda al'adunta ba kuma ta kokari kare su daga barazanar tabi'u na zamani da su zo muna daga kasashen waje. Iyali ginshikin tsarin al'umma ya rike al'adarshi ta haduwa wuri daya musamman a karkara. Galibi zuri'a tana rayuwa mazamni daya da ake ce wa « gida ». Dakuna dayawa, kananan gidaje suna kewaye da dakin uban iyali. Wadannan iyalan suna noma gona daya ta gado. Wani lokaci wadanda aka yi wa aure suna iya cin moriyar dan fili da aka yanka musu a cikin gonar, amma cikakken yanci da girma yana ga uban iyalin babba. Cikin wannan tsari, yaro yana da wuri na musamman. Wasu marubuta kamar su Moumouni A (1964) Salifou A (1977) sun bada bayani kan babban matsayi da aka yi wa yaro cikin da'irar iyali da kuma cikin al'umma. Al'umma ce gaba daya ta take daukan dafauniyar aifuwa. Ana iya yin komi don a samu yara. Mata suna iya bata dukiyarsu don su samu magaji. Su ko maza suna yin aure da yawa don sumu wanda zai gaje su bayan rayuwarsu. Samun yaro yana kewaye da mamaki da wasu canhe-canhe. Yana zuwa da wasu al'adu na gargajiya tunda ga aifuwa har zuwa yaye kai har tsawon rayuwa. Sirrin shi ne kare shi da mugun ido, mugun baki da kuma iskoki da dukan wani baki da ake iya masa. Mace mai juna biyu tana yin amfani dukan wasu dubaru na boye kamaninta, hali da sabawa ziyyarar likita don awo kamar yaddama'aikatar kiwo lafiya ta tsaida. Zauwar yaro a duniya tana tare jin dadì iri-iri. Tun daga nan za a tarbi yaro cikin babban iyali kuma a nan ne za a ba shi tarbiya. Babbar yaya, diyar makwabta da ba ta wuce shekaru 3 ko 4 (za su kula da tsaronshi, ko su rike idan yana koyon zama) kakanni, kannen uwaye ko wasu manya da zu kula da jikinsa da abincinsa, wasa na tawai. Kowane da cikin wadannan mutane yana da nashi kirari da yake tada yaro.

Can kuma uwar da ba ta san komi a kan yaro za ta dogara wannan gudummawar don samar yaron nata kauna da kulawa da za ya tamaika wajen bunkasarsa. Yaro yana rayuwa tare da ma'aifiyar, ko ya kasance yana tsotsar nono ko a goye a bayanta ko a rungume da ita. A fannin halayar dan adam, wannan kulawar daga al'ummagaba daya tana da mahimmacin cewar Rive (1969) kamar yadda Sandi ya kawo a cikin bayaninsa (1993 p.36), tasiri ko rinjaye na musamman na sakwarta farko da take tsakanin jariri da kewayensa, a wasu kalamai alaka ta farko da take a bayyane kuma mai karfi suna dogara da sharudda, tsayayyu kuma sahihu daga bunkasar halaye ».

1.1.2. Shiga cikin sahun manya L'intégration dans le monde des adultes :

Iyulin karkara a Nijar na da manufar samar dan kasa da za ya samu shiga ko karbuwa cikin a al'umma da kuma a fannin tattalin arziki. Fusa'ar da aka fi amfani da ita ce kwaikwayo. Samar da wani hali, ta hanyar maimaitawa, da jaddawa, yaro yana ganewa kuma ya rike halaye na da'a, na jiki ko na ilimi da kuma al'adu na al'ummarsa. Ta hanyar koyo a duk tsayon rayuwa za

a karfafa kwarewa da yaro yake bukata don bunkasar kansa da kansa. Ana yaba masa halaye nagari, halaye na banza ko za ya amsa laifinsu.

Kuma umurni da tarbiya suna tafiya tare, ka'ida da zahiri su ma suna hade, don haka ne Moumouni (1964) yake cewa « ingancin wannan tarbiya ya dogara da alakarsa da rayuwa, lalle, daga wasu halaye a cikin al'umma da kuma huldodi (rayuwar iyali, sabgogi na jama'a) ake samar da tarbiya yara da matasa. » Tun daga nan ra'ayin matsayin yarinya da yaro cikin rayuwa za ta fara taka rawa cikin manufar tarbiyarsu.

1.1.3. Yarinya cikin muhalinta

Mahimmin guri na tarbiyar yarinya shi ta samu horo na samun matsayi na mace a cikin al'umma wato matsayi na uwa da mata. Amma cikin da'ira mata za ta girma. Wannan tarbiya fa shafi addini da farko, za ta tauye ka'idoji dayawa (hakkoki) bada damar bunkasar ya mace. Tarbiyar za ta karkata wajen abubuwa da suka rataya kan mace a kasa miji da matsayinta na uwa. Tun daga nan da'irar mata da ta kunshi uwaye za su maida hankali wajen tabbatar da wannan tarbiya. Tun da wuri, wato cikin kuruciya, gani tsarin koyon ta hanyar kwaikwayo, ana koya wa yar yarinya ayukkan gida ; Matsayinta na yar koyo, zai fara sannu-sannu zuwa ga matsayi na musamman. A zahiri, za ta lankanci dukkan wasu kyakkyawun halaye na mai girki. Tarbiyar kama-kai da kulawa da wani bangare na jikin diya mace ba ta yi karfi ba don ana ganin batun kamar abun kunya ne. Aiki ne da shafi mata da maroka da suke iya fadin maganar ba kunya a kowane hali. Wasu batutuwa ana bayani a kansu a cikin wa'azi. A bayyane ne babu wata hanya ta horo a kan kama-kai ko kulawa da wani bangare na jiki. Don haka tsarin tarbiyar kama-kai da kulawa da wani bangare na jikin diya mace ba ya samu shiga ba yadda ake so cikin makarantun boko kuma malaman addini suke magana a kai shi ya sa ba su goyi bayan wannan batu ba. Sai dai matsayi mace yana sawaya lokacin za ta kai wasu shekaru inda ake ganin ta « tsufa », wani matsayi na lattijantaka, za a ba ta wata daraja da girma. Wato, yawan shekaru wanimahimmin abu a cikin wasu al'umomi, ana dauka mata masu yawan shekaru tamkar tsarkakakkun saboda sun tsaida al'ada/haila. Da yake suna da kwarewa ta ruyuwa, suke ba uwaye shawarwari kuma a wani lokaci suna kula da renon jikokinsu. Yarin matashiya, yan mata za ta zauna cikin da'irar mata inda za a lura da hankalinta da bunkasarta daga kusa kuma ana yi mata aure da wuri.

1.1.4. Yaro cikin muhallinsa:

Da farko yana tashi cikin da'irar uwa inda kamar yar yariyar, yake samu tabi'u na farko masu mahimanci da suka hada da ladabi, biyayya, girmamawa, zumunci, gaskiya, taimakakkeniya. Duk wannan cikin ra'ayi ta bambace-bambance tsakanin maza da mata. Misali mostin rai yana da manufa, ana kwatanta mishi namiji ba ya kuka, kuma yana kuzari ds. Ba a sa shi wasu kananan ayukka na gida kamar yar yarinya.

Tun da wuri ya komawa rukunin maza yan uwanshi, inda zai sani, iyawa, da sani na zamantakewa dan adam a rayuwa ta hanyar ayukkan nishadi da wasanni. Wajen shakara 6, idan ya yi kwari kadan zai koma cikin da'irar maza inda za a ba shi tarbiyar ta « namiji ». Za a kowa mishi mazakuta, kuzari, kokari, gaskiya, jimiri, ta hanyar ayukka na yau da kullum (farauta, su, kiwo, noma da wasanni ds.)

A cikin muhalli ko, yaro yana lakantar amfani ganye itatuwa, nazarin muhalli. Yana rayuwa tare jama'a inda a wasu yankuna yara suna da wani daki na hutu da bada bayanai tare sa'anni ko tsaraye, Ana yi koyon ya hanyar wasanni (kere-kere kayan wasa da abubuwan da aka bar amfani da su, kwambalar kuje-kuje...)

Ana yi yaron horona samun matsayi na namiji cikin al'umma ta hanya wahalhalu da gargadi. Yaron za ya yi hakuri da jimirin wannan makaranta.

Ra'ayin iyali daga makarantar boko da tabi'u na tarbiya :

Duk da yake ra'ayin iyali a gargajiyanceyana nan a karkara da wasu anguwowi na cikin birane, akwai wani ra'ayi na iyali da yake habbaka a cikin birane da yake dauke tabi'u na tarbiya na musamman. Haduwa da wasu al'umomi musamman ta hanyar makarantar boko sun karfafa wata manufa ta iyali. Keita (1988) a cikin wani bayani da Sandi ya kawo (1993 P. 58) yana cewa : « makaranta boko tana raba yaro da iyalinsa,inda take hana mishi wasu tabi'u nasa da akidarsa, al'adunsa da tattalin arzikinsa ta hanyar koya masu wani sani da iyalai ba su da wani iko a kai...Dangance da abun da sanin ya kunsa, hakika, in dai lalle makarantar boko na kawo karin sabon sani, to kenan ta yin shi ta hanyar lalata al 'adu da tsare-tsaren gargajiya »

Duk da jan kokari da ake yi don gani an daidaita usular koyo da yanayi na zahiri na kasa, an yi shakaru da dama ana amfani da kayan aikin koyerwa da suke bayyana akidu da suka sha bamban da wadanda a tanada cikin iyalai Littatafafai a misali, « La famille Boda », littafin koya karatu da aka dade ana amfani shi cikin makarantu kasar Nijar, yana gabatar wani , duk da yake a Afirika ne, da ya hada da uba Malam Boda, uwa mata Boda, da yara biyu Rene da Mina da dabbobinsu na gida : kare Miro da mussa Miki. Yara yan Nijar nawa su fuskanci irin wannan rayuwar da ta sha bamban da rayuwarsu ta yau da kullum.Bayan tabi'a ta makarantar boko, birnanci da hanyoyi na sadarwa suna yada halaye da tabi'u , ka'idoji da imani da suka bambanta da abubuwan da muka sani cikin rayuwar iyali a Nijar tun uwaye da kakanni . Kullum iyalai masu yawa suna ragewa zuwa ga iyalai kanana. Gida yana ragewa yana komawa daga kai sai matarka da yayanka biyu wato cewa da karamin iyali Tarbiyar yara da aka sani can da a hannun kakanni ko dangi, ta koma ga hannun matasa, yan reno da ba su da gogewa. Yan renon kamar yadda sunansu ya bayyana ba sun san komai ba in ba shayar da yaro madara da wasu yan wanke-wanke jiki. Duk wani jin dadì da walwala da aka san yaro yana ciki, sun gama hanyar bacewa.Yaro yana alfari da iyalinsa na kusa kawai saboda wuraren haduwa da dandalai sun fara bacewa. Tsari na tarbiyar gaba ddaya wandan duk babban yana da alhakin daukan yaunin tarbiyar kowane yaro ta hanyar gargadi, ladabtarwa, a yau babu shi saboda ba ka isa bugi yaro wani, kai-tsaye za ya maida maka cewa « kai ba ubana ne ba ». Babban iyali ya fara bace kuma ya zamanto kamar iyali ne nesa da ba yan uwa ba ko dangi. Girmamawa, taimakakkeniya zumunci, ladabi kai dukan wasu tabi'u nagari na cikin ra'ayi na iyali babba da aka sani, sun tabarbare kuma an karkata wajen karanin iyali. Makaranta ba hanya ba ce ta koyer tabi'u na gargajiya.

Tun 1960 Ki-Zerbo ya ja hankalin al'umma dangance jadawalin karatu. A tsawon rayuwarsa ya yi ta bayyana rishin tasirin karatun boko masumman matsaloli da rishin daidaito na yanayi na makarantar bokoMasanin yana nuna rishin inganci makarantar dangance nesasawa da tabi'u da al'adu na gida da ta maida gehe. Harshen da ake amfani da shi amakarantar, ba ya ba yaro

damar shiga cikin muhallinsa na zamantakewa da al'adunsa. Shi ko an ce shiga makaranta, sanya kafa ne cikin sani, koyo da lakantar halaye. Don kusantar tabi'u na makarantar boko, cikin wasu iyalai da faranci kawai ake magana, har an kai inda yara sun tashi ba su lakanci harsunan gida ba. Yaro ya zamanto wato bako a cikin kasarsa.

Riko, misali na tabu'u na tarbiya

Wannan tabi'a ta gargajiya ta yadu sosai kuma ana ci gaba da ita cikin wani hali cikin iyalai na Nijar kan hujjoji da suka bambata. Dalilan gargajiya da aka gano suna da yawa : doguwar rishinlafiya, rasuwa, rabuwar aure, rabuwar uwaye, taimakakkeniya tsakanin iyalai, tarbiyantarwa, karfafawar zuminci cikin iyali (dangantaka ko zumuta). Tabi 'ar tana tabbatar da rarrabe-rarrabe mambobin cikin iyali. Galibi, kakanni suke cin moriyar riko saboda gogewarsu ko shekarunsu. Su ake ba rikon yara musamman yaya na fari. Su suke daukan dayauniyarsu. Akan ce wa da wadannan yaran suna da wayo sosai kuma sun lakanci harshe. Hakika, suna da gogewa da kuma sihiri na uwaye da kakanni da suka tashi da shi. Yayan fari kuma suna iya rike kananan kannensu. A kalla akwai shekaru 20 zuwa 25 a tsakaninsu. Har ya yau akwai zumuncin tsakanin yayan uwa daya.

Wannan tabi'ar kuma, ta bada damar a bai wa uwaye da ba su samu aifuwa ko da suka rasa yayansu a dalilin cuta ko wata alloba da ta kashe yara dayawa. Ana yin wannan rarrabe-rarrabe yaran har cikin iyali masu mata fiye da daya. Don ganin an rage kewar yara kuma da jin dadin riko na yaro ake ba su rikon yara daga iyalinsu na kusa ko na nesa. Wannan tabi'ar ta ba ma'aurata da ba samu yara ba damar rage radadin ciwon rishin aifuwa. Wani lokaci wadannan iyalai suna samun « da » da ya fiye masu ma mutanen da suka zo su taimaka. Zumunci yana da karfi, kuma yaro bai damu da matsayinsa ba. Wani lokacin kuma iyalai masu rufin aziri na arziki suna karbar rikon yaran danginsu don su sama masu makoma mai kyau da tarbiya. Marayu ma a bada su riko ga yan uwansu ko matane da aka san suna da adalci.

A yi kuma la'akari da bullowar wani sabon salo na riko da ya karkata wajen samun abun duniya. Kariyar tattalin arziki da ta hadassa talauci ta bullo da wani riko na ketara iyaka da yara. Ana bada yaran riko ga mutane da suke ketara iyakokin kasa da su inda ake sa su ayukkan gida ko yin sana'a. Wadannan ubannin gidajen nasu suke kula da su kuma su yi tattali dukiyar da za a samu a kan wadannan bayun Yara ba su san hawa ba sun sabka ba. Wadansu daga cikinsu, suna iya yin shekaru ba su goma cikin iyalinsu ba, kuma suna rayuwa mai kunci da ba a fata. Irin wannan riko ana daukan shi kamar bautar yara, da Hukumomin kasashen suke hukuntawa, amma rariyar iyakoki na bada damar hakan. A cikin al'umma, uwaye, suna ci gaba bada rikon yayansu mata zuwa birane don su taimaka wa kanan uwaye da aiki ya yi masu yawa ko ma'aikatan bariki, wajen ayukkan na gida. Samun yaro na gida ya fi daukan yan aiki da suka shigo daga kasashe makwabta. Kambacin riko ana ba uwayen da aka dauko yaran nasu wani dan taimako duk da yake hanyar zumunci aka ba karfi wajen bada yaron. Bincike da dama a Afirika ta Yamma musamman ma Pilon (2005) ya nuna cewa irin wannan riko yana nisasa yan mata kwarai da makaranta kuma ya bada karin bayani bisa karamci zuwa makaranta.

Riko na karatu shi ma wata tabi'a ce da karfafa, da yawanci yan makarantar sakandire sun san shi a lokacimtu. Hakika kamar yadda Pilon (2205) ya ayyana « In da babu tabi'ar riko ko tashe-tashe, da yara da yawa na Afirika ta Kudu da Sahara, ba sun cimma gurinsu na zuwa makaranta

ba saboda karamcin dakunan karatun musamman ma yara na karkara da suke son ci gaba da karantunsu na sakandare da mafi yawa makarantun suna cikin birane. » Rufewar makarantu masu dakunan kwana, karancin makarantu masu wurin cin abincin a cikin yankunan makiyaya, karuwar bukatu na zuwa makaranta (3,9 % na kaso na karuwar al'umma a shekara), karamcin makarantu da kayan aiki sun janyo wani sabon salo na riko wajen uwan gida. Wannan uban gida yana iya zama wani dan uwa, ko kawai sani na haka. Zumunci, taimako da hali na tarbiyar gaba daya suna da karfi kuma zaman riko na da dadi. Yaron da aka ri'ke yana ri'ke amana ku ba ya mantawa da taimakon da aka masa da gabaya shi ma yana gwada diyauci. Mamba kamar kowa a cikin iyali, yaran riko suna samu tarbiya da kulawa guda da sauran yara na cikin gidan.. Sai dai zumunci na gargajiya, da ake yi har a yau, yana son ya kawo karshenshi. Hakika talaucewar al'umma, shekarun yara (matasa), karuwar bukatu sun haddasa lalacewar wannan zumunci na tun uwaye da kakanni. Iyalai masu rufin asiri na dukiya sun rage yawan iyali kuma sun rage kokari da taimakon juna ; iyalai masu dan karfi ba su da halin kai yaransu cin yanayi mai inganci na karatu. Matasa da suke fama da zamani nan mai wuya suna wahala wajen sabawa da sabbin sharudda da matakai na iyalan da za su karbe su a matsayin yan riko. Ana samun matsaloli da suke sanya yara sake ubannin gidaje, wasu suna ma komawa gida su yi watsi da karatu. Al'amarin ta tabarbare kwata-kwata har yadda a cikin wani bincke da Sandi (1993) yana gudanar, yana nuna cewa da wasu yan makarantar sakandire da ba suda ubunnin gidaje suna hayar dakin kuma su dauki dayauniyar kansu da kansu. Kuma idan aka yi masu tambaya ko kana ruyawa a gidan uwayenka, uban gida ko wasu, masu bada amsa suna fadin « nan ina cida kaina ». An bar wadannan matasan su kadai, wannan shi ne sakamoko, tabarbarewa zumincin cikin iyalai. Kuma yawan yara ba su iya cigaba da karatun zuwa sakandire, su ko yan mata kai tsaye a korar su domin suna shakkun zaman gidan riko da wannan lalacewar tabi'u a birni.

II. Tabi'u na tarbiya

2.1. Dubarar koyo ta gargajiy

Tarbiyar gargajiya da ta danganta da yanayi na tattalin arziki da zamantakewa ta da manufar horar da mayaka da su kare al'umma, manoma da makiya masu aikin hannu da su kera abubuwan amfanin da al'umma ta bukata don ta rayu. Umurni da tarbiaya, har kullum a hade su. Moumouni (1964) na cewa « *inganci wannan tarbiya ya danganta da alaka da take hada shi da rayuwa, lalle, daga halaye na al'umma da kuma alakar al'umomi (rayuwar iyali, sabgogi iri-iri na jama'a)* ake gudanar da tarbiya yara da ta matasa ».

Daya daga cikin alamomi na tarbiya gargajiya shi ne tsari na gaba daya, tana kan kowane mutum na cikin al'umma. Ana yin ta ta hanyar nishadi.

Dukkan manya da suke cikin al'umma suna da hakki da nauyin bada tarbiya ga yaro a cikin muhallinsa. Ko bada gargadi ko hukunta laifi ga kowane yaro a kowane lokaci kuma a ko'ina. Babban da ba ya girmama wadannan sharudda ba ya da wuri a cikin da'irar lattijawa na gari kuma ba ya bin wadannan ka'aidoji za a dauke shi a matsayi maras tarbiya.

A zahiri wadannan aike-aiken sun maida yaro wani karan dori tsakanin ma'aifiyarsa da kewayensa, kuma da ya fara iya magana da kyau, misilan yana shekaru ukku. Wadannan

ayukka suna zamemasa kacicansa na maimaitawa da rikewa saboda ana son maimaita daidai sakon ga wanda za ya karba. Yana koyon girmama na gabansa, daga nan ne yake fara amfani horo da ya samu a fanni ladabi.

Dubarar da aka fi sani a Afirika ta dogara da gargajiyar baka inda gatana, almara, kacici-kacici, waka da karin magana suke taimakawa wajen horo na dan adam. Salifou (1977), zanawar Sandi (1993p. 34), ya rubuta :

Labaranmu na tarifi da almarai sun bayyana al'amura na jama'a da suka yi tasiri kuma sun daukaka jan kokari gorzaye, jarumai mazanjiya (...). Su kuma gatananoninmu suna kumshe da dumbun arziki da bai da iyaka, da halin ruyawa ta dan Adam da ban dariya (...). Ita ko da'aana fiddo ta daga wani hukunci da aka yankee a kan wani laifi, jin dadi bayan wani takaici, tada kai kuma da bisani wasa, tausayi, gaskiya, yarda, kirki da mazakuta.

Bayan aikin al'umma wajen bada tarbiya, ana so manya su gwadi halayen da yara za su yi koyi da su. Duk babban da ya bujerawa wannan yarjejinya, za a hukuntar da shi. A titi, ana koyo daga hanyoyi na nishadi, kodayaushe ta hanyar tarin dumbun bayanai na karin magana, gatana da kacici-kacici..

2 .2. Koyo na zamani

Tarbiyar zamantakewa ta yaro na Afirika tana gudana cikin da'irorin iyali da al'umma ta hanyar matakai na koyerwa da suka dace. A sharen wannan hukuma ta uwaye da kakannin sai aka girka makaranta boko, ita ma da nata wuri na ginshikin ilimi kuma da tarbiyar zamantakewa. Idan iyali ko al'umma ta bada karfi wajen bunkasa tabi'u na da'a, kaka makarantar boko za ta tankari wannan bangare na usalar koyerwa ?

A kasar, an kawo zancen wannan matsalar inda cikin sunan minstan ilimi na kanan makarantu aka yi amfani da lakanin horo kan yankasanci da da'a. Tun tuni jadawalan koyerwa na piramari (1987) ya kumshi darasin horo kan yankasci. Karantu horo kan yankasanci ya dogara « da sani da tabi'a ta hanyar koyi da al'umma ta yarda da ita kuma horon yana da manufar ganin yaro ya lakanci halaye nagari da lura da aikatawa ta muhimman tabi'u na zamantakewar al'umma. Horon yana ba yara damar lakantar iya-zama cikin al'umma. Gurirrika da ake so a cimma ta hanyar darasin da'a kamar yadda cikakken jadawali ya ayyana su ne :

- lakantar halaye nagari a aji na daya da na biyu
- Aiawatar tabi'u nagari da sani na halaye na zamantakewa a aji na 3 da na 4 ;
- Ganar da yara fahinta da kuma aiawatar da halaye na zamantakewa a aji na 5 da na 6.

Jadawalin da'a yana bada karfi wajen manufar abu mai kyau da maras kyau da mai amfani; taimako da hadin kai, gafartawa, aminci da danganta dukkan wasu halaye da za su taimakawa yaro ya girku cikin al'umma.

Bayan wannan mahimmancin na wannan darasi, bincke-bincike dayawa kamar su Chétima (1989) ; Souleymane (2015) ; Issa (2018) sun nuna cewa ba a koyer da tabiya kan yankasanci

da da'a kamar yadda ya kamata. Wadannan marubuta sun alakanta wannan hali na zahiri a wani bangare a rishin lakantar abubuwan da darasin ya kumsa, a wani bangare kuwa da dubaru da ake amfani da su. Don haka kaka malamin makaranta za ya iya hada fusa'o'i dabam-dabam da ake aiki da su cikin iyali na gargajiya don cimma gurirrika tabiyar yaro ?

Hakiča, horon na hali da lakantar ingantattar da'a yana ga iyali. Daga iyali ne ake gina mahimmanan tabi'u. Uwaye suke kula da shigar tufafi na yaro, ladabi, gaskiya. A gehen da'irar iyali, al'umma, wasanni, tsaraye su ma makarantu ne na samar hali : zaman tare, gaskiya, kokari, jimiri, sanin ya kamata, diyauci.

Horo na ilimi yana bada damar samu matsayi na lakantar harshe (salo na magani, gatana, almara, surfin tunani da misalai na musamman : karin magana, kacici-kacici, tattaunawa a kan matsala dabam-dabam). Wadansu wasanni ma suna kama da kacici-kacicin ilimin lissafi. Idan ana son a cimma manufa tsarin ilimi da horo, to sai an gadanar da ayukkan ta hanyar wani tsari da ya kunshi fusa'o'i dayawa da za su ba yaro damar lakantar sani, kwarewa da karfafa bunkasarsa. Mahimman fusa'o'i na koyarwa da ake amfani da su, su ne : gatana, kacici, almara, karin magana, tsoro, hira, al'adu, ds.

Shawarwari : da'ada tarbiya kan yankasanci darussa biyu ne masu mahimmanci wajen tattalin tabi'u da al'adu da ba a kula da su ba kuma da ba a koya su da kyau kamar yadda marubuta da muka zana suka rubuto da kuma misalan da za mu bada nan gaba. Muna ba malaman makaranta shawarar dogara da karin magana, kacici-kacici, tattaunawa, almara a matsayi halaye na koyarwa.

A babbar tsangayar makarantar share-fagen karantu (Shekaru 5-6) jigo na farko na darasin da shi ne ladabi da za a gudanar a zaman aiki 4 : Ina kwana, ina wuni, na gode da sai an jima. Dukkan zaman ayukkan suna gudana cikin wannan tsari da za ya biyo baya :

Takardar darasin wata malamar makaranta a 2020 /2021

Jigi : ladabi

Tsawon lokaci na zaman aiki : minti 10

Babban guri : Ya kamata yaro ya zama mai ladabi (ya karfafa halayen nagari)

Guri na zaman aiki na karshe: Ya kyautu yaro ya iya fadi « ina kwana » ba tare da wata tangarda ba

Gurirrika zaman aiki na tsakar darasi : Ya kyautu Yaro ya iya :

Sauraren malama cikin natuswa

Gano kalmar « ina kwana »

Maimaita kalma

Bada amsar kananan tambayoyi

Karfafa halaye nagari

Jan hankali : malama ta tambayi yara : Da safe idan kun zo makaranta mi kuke ce wa tanti (malamar reno) ? Su bada amsa, « lafiya lau, yaron da yake yin haka, kaka yake ? Gano kalmar ladabi.

Tafiyar da aiki ta hanyar jerin tambayoyi :

Tunawar jan hankali. Da ka shigo aji mi su tanti suke fada muku ? « Ina kwana da ina wuni ? » Ina kwana. Don mi kuke gaida tanti ? A makaranta kawai ake gaida mutane ? A'a, a gida, bisan

hanya. Don mi ya kamata a gaida mutane ? Ladabi ne, kenan mutane masu yin haka ana cewa suna da ladabi kuma muna son mu yi koyi da su.

Sako na musamman : ya kamata kulum in gaida mutane

Maimaitawar gaba daya kafin mutum daya.

Bayan sati daya a maimaita darasin da kalmar « ina kwana », da kuma « sai an jima » da « na gode ».

Wannan jigo ya fara 9 ga watan 10 na 2021 har zuwa 2 ga watan 12 na 2921 tare da maimaita darasin ba canji a cikin zaman ayukkan dayawa. Ba tare da an kula da halin koyawar ba, ana iya ganin canjin na zahiri da wannan koyon ya kawo wa yaro. Wannan darasin kamar yadda ya gudana yana yi girka wata tabi'a da ake so ? Tun da yaro ya san wadannan tabi'un na gaisuwa tun cikin iyalinsa. Hakan bai isa ba, ya kamata malam ya gabatar da ayukkan da za su karfafa wannan sani saboda al'adunmu suna kunshe dumbin arziki na tabi'u da malamai za su iya amfani da su wajen tsara ayukkansu na koyarwa kamar su gantana da ta kunshe da hayen : saurare, lura, walwala, karfin tunini ds.

Mu dauki misali bisan « Binta marainiya » wata gatana da aka sani sosai a Nijar da akan iya amfani da ita wajen jan hankali na tafiyar da darussa dayawa na da'a. « Don tabbatarwa da yarsa tarbiya, ma'aifin Binta ya sake yin aure bayan rasuwar matarsa, uwar Binta ». Amma matar ba ta da kirki ko kadän. Yunwa, ayukkan gida masu wahala su kadai take sa Binta.

Wata rana, matar ta ba Binta kashi lokacin da ta sanya wanke kwarya har ta kai da hancinta yana jini.

- Muguar yarinya ! tashi ki wanke kwarya a « tabkin aljanna ! »

Yarinya ta aikata umurnin duk da ta san da « tabkin aljanna » yana da nisa, nisa kwarai...kuma bisan hanya akwai matsaloli. Da ta gaji sai ta nemi wani icce ta futa. A nan ta hadu da wani tsofo da farfarun tufafi ya yi mata gargadi kamar haka :

- « yan mata, na tausaya miki ; na samu labarin rishin adalci da kike fuskanta. Ki aje hankalinki, ki yi hakuri. Ki karfafa kirkinki. Kar ki fasa tabi'arki ta ladabi ;
- Ki yi amfani da ita cikin wannan wahalar taki wata rana za ki ji dadî cikin wannan tafiya. »

Ta saurari jawaban tsofon kuma ta yi aiki da su, hakan ya sa ta fidda tsoro cikin tafiyar tata. Can sai ta iso « tabkin aljanna », an bata kwarai guda hudu da aka umurce ta da fasa a wusu wurare bisan hanyarta ta komawa.

Bisan hanyar ladabinta (gaisuwa da godiya) sun sanya ta samu dumbin arziki.

Ta dawo garinsu da duk arizikinta, Biyamaradai, sarakuna suna zuwa suna neman aurenta a wurin babanta. Ta zabi yin aure da sarki garinsu.

Muguar macen ta mutu da ba'kin cikin

Cikin wata ganatar ko an ce muguar matar ta haukace, tana ba yar cikinta kashi tana tilasa ta tafi « tabkin aljanna » amma rishi ladabinta, bala'i ya cimmata kuma ta komo da mugun abu.

Malaman makaranta suna iya cin moriyar wannan gatana wajen koyarda da'a da ladabi cikin jigunansu na jadawalinsu na karatu, tsawon shekara guda ko fiye da haka. A ta'kaice, gatana

madogarar koyar ce mai jan hankali cikin koyar da halayar dan adam da da'a. Banda nishadi na gatana, ana a yin amfani da ita wajen sosa wa yaro rai. Gatana tana bayyana :

- Tabi'u na da'a da suka kunshi badawa, hadin kai, kuzari, ko kuma miyagun tabi'u (keta, rishin godiya, cin amana, sata, rowa, mako, ds.) ;
- Kuma, tabi'u da halayen na dan Adam, tushe wannan al'umma, al'ada, mi ya sa aka hana abu.

Ingancin gatana, karin magana da kacici, ya dogara da dubaru na bada su. Halayensu na maimaitawa yana da mahimmanci wajen shimpida tabi'u da ake son karfafawa. Kenan gatana tana karfafa hali kuma tana canza wasu tabi'u na dan adama, tana karfafa ilimi, da maimaitawa da koyon harshe. Ganata tana iya zama wata madogarar koyarwa a makarantar boko.

Kammalawa :

Ra'ayin gargajiya na iyali a Nijar kamar dukkan kasashe na Afirika ya dogara da hadin kai. Manuofin da ake son su ne na bunkasa hadin kai, hulfa da kuma dukkan wasu tabi'u da za su taimaka wajen cimma gurirrika da ake so a cimma. Banda tabi'u na addini, ana koyar da tabi'u na da'a ta hanyar fusa'o'i na nishadi da suke da ma'ana a wuri yaro. Wannan koyo ana yin shi ta hanyar maimaitawa da horarwa. Yana aiki da sani na ilimi da na zahiri, hakan yana saukaza girkwua. Fusa'o'in koyarwa suna da sauksi kuma ana iya amfani da su kamar sani na share-fagen makarantar boko. Nazarin takardar darasin da'a yana ba mu damar gani yadda wata gatana da aka sani sosai ta zama madogarar koyarwa ta jigunan dayawa na koyar da ladabi da da'a a matakì dabam-dabam. Taga kowane hali, gatana na cika aikin ta hanyar nishadi (hali na wasanni), hali na tarbiya (darasin daya) da hali na koyo (kai sabo na tabi'u).

Madogarai na littattafai da ake yi amfani da su wajen bincike

Amani, A. (2003). *Causes de la Négligence de l'Enseignement de la morale*, (mémoire de fin d'année d'inspectorat), ENS Niamey, 43 pages.

Moumouni, A. (1964). *L'éducation en Afrique*. Paris Maspero édit., 1964, 399 p. (II, C, 1).

Chétima, M. (1989). *Instruction civique et morale au cours moyen*. (Mémoire de fin d'études pour l'obtention du diplôme d'inspecteur primaire) Faculté de Pédagogie Niamey.52pages

Erny, P. (1988). *Famille, enfant et développement en Afrique*.Paris, UNESCO, Weva, pages. 22-38.

Farad, M. (2015). « *Éducation à la citoyenneté et aux droits de l'homme* », Manuel pour les Jeunes au Maroc, page 43.

INDRAP, (1990). *Programmes de l'enseignement du premier degré : instructions*. Niger. Ministère de l'éducation nationale. Maison d'Edition et de Diffusion du Sahel, pages 111

Issa, M. (2018).*Analyse de l'enseignement de l'éducation civique et morale au Cours Moyen 2ème année dans l'inspection de l'enseignement primaire de Maradi1*. (Mémoire de fin d'études pour l'obtention du diplôme d'inspecteur primaire). ENS, Niamey. Pages 56

MEN/A/PLN, (2002). *Recommandations N° 12 et N° 13 du rapport de l'atelier tenu à Niamey sur l'éducation civique et l'éducation à la citoyenneté*.

- Sandi N. A. (1993). *Analyse théorique de quelques déterminants du décrochage scolaire dans l'enseignement secondaire au Niger*. Thèse de Doctorat Université de Mons Hainaut.
- Souleymane, F. (2016). *Impact de la négligence de l'enseignement de la morale sur les élèves de l'école primaire : cas de l'IEP de Kollo* (Mémoire de fin d'études pour l'obtention du diplôme d'inspecteur primaire). ENS, Niamey
- Pilon, M. (2005). *Confiage et scolarisation en Afrique de l'ouest : éclairages à partir des sources des données démographiques*. https://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/divers13-11/010050067.pdf
- UNICEF (2018). Aperçu du pays Niger <https://reliefweb.int/report/niger/aper-u-du-pays-niger-july-2018>
- Roger J. (2010). *Comment enseigner l'éducation civique et morale à l'école*, Bruxelles, De Boeck.

Babi na 5

Koyarwa-koyon zance na almara na Afirika ta yamma : daga makarantar gargajiya zuwa makarantar zamani

Abdu Mumuni Issufu

Takaicewa A Afirika, Almara tana daya daga cikin mahimman jinsina na adabin baka. Kuma almara wani abu ne na koyarwa a makaranta gargajiya ta maroka. Zubin labarin almara yana bukatar kwarewa da mai koyon da za ya lakanta a tsawon lokaci mai yawa na horo a karkashin manyan masana na gargajiyar baka. Da yake ya dogara da fusa'ar koyarwa, wannan binciken yana dora ayar tambaya a tsarin koyarwa-koyo na zancen almara a Afirika ta yawwa a makarantar gargajiya da kuma yiwar koyar da almarar a makarantar boko. Wajen tafiyar da bincike na gudanarwa, hanyar da aka amince da ita za ta bayyana dubaru na sadarwa da masu bada bayanai, ta kayyade wuri da al'umma za a yi nazarin a kanta, tana nuna fusa'o'i na tattara bayanai ta hanyar tattaunawa, daukan rahoto da kuma yadda za tace bayanan da nazarinsu. A wani bangare ko binciken na kammala cewa horo na koyon aiki na mai koyon roko da ake yi ta hanyar makaranta ya dogara da wasu matakai da sharudda, dubaru da mizantawar koyon, da daidaitar da shi da yanayi na jinsi da kuma matsayi dabam-dabam. A wance bangare kuwa, binciken yana gwada wasu hanyoyin na koyar da shi a makarantar boko.

.

Mahimman kalmomi :Koyarwa-koyo, labarin almara, Afirika ta yamma, makarantar gargajiya, makarantar zamani

Gabatarwa da gurirrika na babi

Wannan babi yana kawo bayani a kan koyarwa-koyo na wani jinsi mahimmi na adabin baka na Afirika. Wannan jinsi na adabi, shi ne almara da aka koyo ta hanyar fadi da saurare kafin a fara rubuta ta bayan an yi ayukkan tattara bayanai, na rubutawa da na yadawa daga masana da dama, turawa, amurkawa, asiyawa, afirkawa ds. A Afirika ta yamma, ana a yin almara musamman ma ta hanyar wani hayi na matsayi a cikin al'umma, na maroka. Cikin wannan hayi, idan ana son a zama mai bada labarin almara, wato kwararre na iya almara, maroki za ya tafi makaranatr gargajiyar baka a karkashin manya-manya masu zubin labarin baka.Ya zaman tilas, masu koyon su iya kirkirawa, bada labarin da kuma iya koyar da irin wannan salo na magana. Horon yaran maroka ya dogara da wani hali, na zuriya cikin wata hanya bayyananna. Horo na gargajiya, yana karfafa bunkasar iya magana a wurin masu koyon. Hanyar koyar da almara a makarantar gargajiya ta maroka da ake bayaninta a cikin wannan babi, ta dogara da gogewa ta koyarwa da cibiyoyi ukku na horo na mutanen da suka lakanci magana (Camara 1992). Wadannan cibiyoyi suna a kasar Nijar da Mali. Wajen tattara bayanan, mun yi aiki da dubaru na sadawa da masu bada bayanai, ta kayyade wuri da al'umma za a yi nazarin a kanta, tana nuna fusa'o'i na tattara bayanai ta hanyar tattaunawa, daukan rahoto da kuma yadda za tace bayanan da nazarinsu (a cikin binciken ba za bata lokaci ba wajen hanyar da aka bi). A fanni

na biyu na lamari, hanyar bin ta dogara da wani tsari bayananne na koyarwa-koyo, wannan fanni shi ne makarantar zamani ta hanyar wasu manufofi na koyarwa. .

Wannan binciken zai bada da farko ma'anar labarin almara, ya bayyana siffofin bambancinta, da matsayinta da amfaninta a cikin al'umomi na gargajiya na Afirika ta yamma. Daga nan, binciken zai yi nazarin tsarin koyarwa a makarantar gargajiya a Afirka ta yamma ta maroka kafin ya bada hanyoyin na koyar da almarar a makarantar boko. Guririkan da ake so a cimma cikin wannan babi sune :

1. Bada ma'anar jawabin almara;
2. Sani matsayi da amfanin al'mara cikin al'umomi na gargajiya na Afirika ta yamma ;
3. Gano tsarin koyarda almarar Afirika ta yamma a makarantar gargajiya ta maroka ;
4. Bada shawara a kan hanyoyi na koyar da almara Afirika ta yamma a makarantar boko/zamani

Ma'anar labarin almara

A Afirika ta Yamma, labarin almara wata tabi'a ce ta al'umma, ta aiki da ta samo tushe da daga mutanen da suka lakanci magana (Dérive, 2012) kuma da suka samu horo don gunadar da wannan aiki na bada labarin almara. Al'mara wani « jawabi ne na gargajiyar baka » Bornand, 2005, p.14). Kirkira ce ta baka da maroka a cikin wasu halaye ma musamman suke badawa a bayyane, ayukkan masu kyau na mayaka, na tarihi da suka kasance jarumai a can da. Zubin labarin ya danganta da masu saurare da akidar labarin da mutanen almarar suka zo da shi. Cikin tsari bada labarin almara, mai bada labarin yana amfani da fusa'o'i, da dubaru na yin jawabai, da hikimomi na bada labari don kara dadin salo na labari. Labari na baka, zubin labari na almara daga maroka yana son a yi amfani da dukkan halaye da ake aiki da su cikin magana (motsin jiki, gatsine, dariya, kallo da murya, canji karan sauti, daga murya, sabka da hawan murya ds)

Gurin mai rike da gargajiya ta hanyar bada labarin almara shi ne a wani bangare ya janyo hankalin masu saurare da suke jin dadin mazakuta da jan kokarin da mutanen suka bada. A wani bangare kuwa don labarin ya zamna cikin kawunan mutane kuma ya zama abun tarifi » (Saibou Adamou & Issoufou, 2020). Almara a matsayin tabi'a ta jawabi ta bambanta da sauran labarai daga wasu alamomi na bambantawa.

Wasu alamomi na bambanci na jawabin almara ta Afirika ta Yamma

Almara ta Afirika ta Yamma cikin jawabanta ta bambata da salo dabam-dabam na jawabin baka da kowa yake iya fadi, kuma a kowane lokaci da kowane hali. Cikin bada labarinta, almara ta bayyana wurin bada ta. Galibi ana bada labarin almara da wasu wurare na musamman da aka shirya da hakan : dandali, da'irar cika dare, kofar fada sarki, lokacin nadin sarauta, ko wasu shagulgula ma musamman cikin zamantekewar al'umma. Cikin wani hali, ana yi wasu girke-girke na tsahi a wurin da za bada almarar. Ana :

Gudanar da ita a wani dandali da a kayyade, a kebe ko aka binne wasu sihirai na kariyar kewayen wandan za ya bada labarin almarar- kamar yadda yake da shigar tufafi ta musamman da kuma aiwatar da wasu ka'idoji na halaye-kariya

da iskoki na magana da labarin ya kunsa da shi maroki yake rike da.(Seydou, 2008, p.152)

Ana aiki da iskoki na karayi don ganin a gudanar almara cikin lamin lafiya. Gurin shi ne na ganin an kare mai bada labrin almarar da jama'ar da take sauraren shi da kuma ganin a gudanar da tsarin bada almara ba tare da wata matsala ba. Amma yau, da ake fuskantar bacewar dare na bada almara, a kirkiro wani shafi na zamani na bada almara. Kafofin watsa labarai na jama'a da kuma masu zaman kansu da suka zama hanyoyi ma fi inganci na yada jinsi na labari.

Wata alama ta almara a Afirika ta yamma shi ne lokaci na bada labarin. Idan aka bambata da wasu jinsina na labarun baka da aka fi sani, ba a bada labrin almara a kowane lokaci, ana yi almara a wasu dalilai na musamman na rayuwa ta zamantakewa kamar misalin, al'adu na gargajiya na tsarance. Cikin wadannan shagulgulan maroka suna bada jinsi almara da wani salo na magana. Lokacin da aka sa wajen aiwatar da labarin yana tsawo (Biebuyck, 2004). Yana iya kaiwa awoyi biyu zuwa kwanikkai. A ganin (Seydou, 2008), ana bada labarin almara ta ainafi ta Soudjiata wajen shagulgulan gyaran wani wuri na ibada da ake yi dukkan shekaru bakwai da ake ce wa kama-blon a Kangaba a Mali. Banda lokacin almara na musamman, ana kuma aiki da jama'a da ake yi wa almara. Masu sauraren sun hada da mutane masudaraja da lattijawa kuma nutsattsu. Misali, kamar yadda (Seydou, *Ibid*) ya ce, sanannar almarar ta manding ana yi wa maroka gargajiya da suka shafi gidajen sarauta. Sabanin hanka alamra da ta danganta da wata jarumtaka, ana yin ta ne a gabon wadanda suke yin irin wannan jarumtaka don tunatar musu da kokarin da aka cikin wannan fannin har zuwa yau..

Daga cikin dukkan jinsuna na baka, na wake, kirari ko na bada labari, almara ta shabamban, soboda tana tafiya da kida. Da maganar da kidan suna tafiya tare don su kara armashi ga labarin da marokin yake badawa. « Aikin kidin », (FobahEblin, 2006, p.447) yana bada wani dadin sauti kuma yana taimakawa wajen tsara jawabi. A ganin Kesteloot da Dieng (2009, pp. 30-31) « idan babu sauti [kida] matanin almara yana badda tashinshi shi kuma maroki yana badda basirarsa ». Maganar almara tana da mahimmanci cikin dukkan mahallai na gargajiya, inda ta dauko tushe.

Jawabi na almara : matsayi da amfani cikin al'ummomi na gargajiyar Afirika ta yamma

Cikin al'ummomi na gargajiyar Afirika ta yamma, jawabi na almara yana mahimmin matsayi cikin hanyoyi na horo da na nishatantarwa al'ummomi. Cikin fasalin jinsina na labarin baka, almara tana cikin manyan jinsina na labari. Almara ita ce adon labarin baka na nahiya Afirika a sabanin kananan jinsina na labarai. Ana ganin mahimmancinta daga amfaninta a cikin al'adu na mafi yawan jama'a. Da farko, almara tana taka rawar gani wajen nishatantarwa. Bada bayani lokaci na jin dadi da fara'a a wajen al'ummomi. Hanya ce wadda take ba su damar walwala. Sauraren jawabi na almara yana sa a yi dariya ga mutanen da suke shan wahalar aikin gona kamar yadda mutane na zamani suke cikin sakata ta aikin yau da kullum. Ta hanyar kawo amsa ga bukatu na yawa, bukatu na « saurare da bada tarihi » (Chevrier 2005, p.25), yana cika ayukka na tsarkakewa da na waraka. A wani wuri kuma, labarin almaarar yana tada tsime da jin karfi daga masu saurare saboda abubuwa ake fadi. Wannan jawabin yana sa a ji wani dadin saboda magana da ta tafiya tare da kidin. Almara ta sanya ji dadin matani cewar

Barthes (1973), dadin da ake sanyaal'umma ta rikice. A wani sa'i, ana ma iya cewa « jin dadî » na jama'a a lokacin da ake bada labarin almarar.

A wani lokaci, jawabin na almara yana taka rawar gani a fannin siyasar dan Adam da ra'ayi inda za a haskaka mutumen cikin almarar da ya dauka wasu halaye a lokacinsa. Ta hanyar girmama wasu manyan tabi'u, za su zama abun koyi ga mutane na zamani a cikin al'umma. Sako na almara yana sa mutane su tashi tsaye a karkashin wata hukuma da take dauke da wani ra'ayi na gaba daya inda kowa zai kawo kokarinsa. Kuma ana ganin almara za ta iya bada damar hadin kan al'umma. Maganar almara tana gwada musu yadda ya kamata su yi halayen da ake jira a gare su, yadda al'amura na rayuwada suka wakana, addinansu da kuma abubuwa na koyi da ya kyautu a ce sun yi haka. Jawabi na ainafi, almara tana gwadin hanyar kirkira wasu « sabbin samfarirrika na al'umma » (Vettorato, 2017, s.p). Jinsi na almarayana bada misali na tafiyar da al'umma, jagora na jama'a inda mahimmin aiki almarar shi ne na siyasa, akida, zamantakewa (Camara, 1996).

Idan jawabin almara yana sanya walwala kuma yana hada kan al'umma, to yana kuma tabiyantarwa. Yana da amafanin wajen koyarwa da aka gano wajen yada halaye da da'a da kuma tabi'u na zaman tare. Almara wani karatu na koyar da kokari da kuzari da jarumtaka ko da mutun ya fuskanci wata matsala ko rishin adalci. Jinsi na almara yana koyar da kishin kasa da amincewa da hali na girmamawa da kuma hukunta miyagun halaye. Almarata Afirika ta yamma na cika matsayi dabam-dabam da ya hada nishandantarwa da koyarwa da kuma janyo hankalin al'umma ta siyasa wajen wannan mutum na almara. Dukkan wadannan wujjoji suna bayyanamahimmancin koyar da almara a makarantar gargajiya na maroka

Tsarın koyar da jawabin almara Afirika ta Yamma a makarantar gargajiya maroka

A Afirika ta yamma, horon yaran maroka a kan jawabin almara yana gudana ta hanya biyu : cikin iyali, wuri da ya fi dace da wannan horo da kuma da cikin makaranta, fannin koyon aiki. Muhallin iyali shi ne da'ira da aka sani wajen horon yaro kamar yadda Ogandaga (2007, p.6) « Iyali ne wuri na farko inda ake koyon tabi'a ta biyayya, girmamawa da ladabi ga na gaba...wadannan sune mahimman tabi'u cikin al'umma gargajiya. Iyali ne da'ira ta farko inda matashin maroki yake yin taki na farko na koyon magana a wurin ma'aifansa.

Kuma, koyo gadan-gaban ana ci gaba da shi cikin wani yanayi na zahiri « makarantar koyon aikin kai kadai [a fannin almara] » tana bada damar samar da sani da kwarewa da halaye da suka danganta da matsayi a cikin al'umma da matsayi na aiki » (Diouf, Mbaye & Nachtman, 2001, p.8). Wurin horo kan « aikin roko » ya shafi makarantun gargajiya na maroka (wadanda aka yi binciken a kansu : Saga, Libore a Nijar da Kirina a Mali) Cikin wadanda wurare ana koyar da jawabin almara ta hanyar wani tsari da yake bukata wani tsari na koyarwa Camara, 1996, p.768) da matakai da sharudda.

A makarantar maroka, koyar da basirar almara ta gumshi wasu sharudda. A wajen samun horon, ya kamata a ce dan makaranta magadi ne na zuriyar maroka (Enkerli, 2004). Ko da kudi, dan gidan sarauta ba za samun irin wannan horo ba. Idan ana son fara koyarwar kamar yadda aka gaya muna, ya kamata a ce yaron yana da shekaru 7 ko 8, shekaru da suka cancanta a wajen koyon da kuma samun labarai. Wani amfani na shekarun shi ne yara ba su da wani

tunani a kansu a wannan shekaru da za ya hana su koyo. Kwalluwarsu ba ta cika « cewar wani mai bada bayanai.

Kafin a je makaranta gargajiya, za yi wa yaro mai samun horon wani shiri na musamman na tsari. Wannan shirin yana iya daukan siffar wani tsari na al'ada da ake sha ko a yi wanka (Hall, 1990) da ruwan da aka wanke jariri da ya fito daga gidan sarauta ko gidajen na masu kudi. Wannan al'ada ita ce shaida bada sa'a cin nasarar wannan aiki na roko da kuma matsayin aikin a wurin maroka da cikin al'umma. Bayan wannan kuma akwai shiri na musamman na matashin. Za a aiki iskoki da magunguna iri-iri da layu da su karfafa ilimin yaro da basirarsa ta saurere da maimaitawa. A karshe sai kuma an tabbatar da ya lakanci wasu abubuwa na musamman cikin harshe(Dolz & Schnewly 1998, p.16).

Koyarwa a makarantar maroka, a fanni na almara tana da sharudda. A matsayinta na aiki na dan Adam da na horo, koyarwa na dogara da abubuwa kamar haka :

- Saurare ;
- Hakurin saurare ;
- Da kuma bada gaskiya.

Horo ana yin shi da baka, matakai na farko shi ne saurare da kyau na duk abun da ubangijin horo ya fadîDa farko akwai matakai na kafin saurare inda ake gyara halaye masu koyon da sanin da za su lakanta da kuma iya shiga gabon magana. Matakai na saurare shi ne nutsuwa bisan abun koyon kafin matakai na bayan saurare.

Horo a kan jawabin almara ya kunshi wani adadi na matakai. A 2011, cikin wani rahoto na Garba, Djéliba Badjé¹ya kowo zance mahimman sassa guda ukku :

Da farko a shekara 7, yaro zai fara « ceeyan » (Kirari) ko « kaayi ceeyan » (kirari na kakannin-kakanni), cewa da kirari na sunaye kakanni na iyalin sarauta ko zuriyarsu. Bayan wannan sai koyon Deede, cewa da tarihi na mayaka ; a karshe, sashe na ukku shi ne na koyon Moolo, kida ma raka bada labarin (pp.17-18)

Sashen na farko yana dogara da koyon salsala cikin kalamai na washid ake yi wa iyalai da suke da wani matsayi a cikin al'umma da ya danganta da arziki ko wani hali nagari. Daga nan a gayyaci mai koyon don ya bi badawar tarihi na jarumtakar al'umma. Sashe na karshe shi ne koyon kida. Amman wannan sashe sai in kana so tun da bai zama wajibi ba.

Tsari ne zahiri da ake ganewa inda ake gudanar da ayukkan horo. Ana amfani da wasu bukutu na makamashi kamar su icce na kuna, karan hatsi. Yaran marokan sune suke tattarawar wadannan kayayyakin aiki. Don saboda cikin hasken wutar iccen ne ake bada horon, da ubangijin horon yake bayarwa. Wajen girka sanin, maroki mai bada horo yana amfani da fusa'o'i na koyarwa cikinsu mafi mahimmanci ita ce ta bada labarin almara gaba daya ko bangare bangare (cewa wasu daga cikin sassan almarar. Cikin wannan matakai shi ne jarumi na aikin koyarwa suko yan koyo masu saurare. Bisan wannan akwai hikima ta maimaitawa inda ake sake jaddada maganganu da aka fadî.

¹ Djéliba Badjé wani babban maroki ne na salsala a Nijar. Ya jagoracin babbar fungiyar maroka ta kasa a tsawon shekara 5.

Dubarar da aka fi yawan amfani da ita wajen koyar da jawabin almara ita ce hadin « bayyanawa da maimaita » (Toulou, 2008, p.293). Maimaitawa ita ce yin bayani daya bayan daya daga wurin babban marokin mai bada horo. Bayan nan yaron maroki za ya maimaita dalla-dalla kamar yadda aka fadi bayanan na farko. Wannan dubara ko wata alaka ce tsakanin yaro da maroki na koyar da shi. A nan, mai koyon yana yin kokari kuma yana wuce matsayi mai saurare kawaida yake da a matakinkada labari na galibi. Dubarun ukku da aka yi amfani da su da suka hada da bida labari, bayyanwa da maimaitawa ana iya amfani da su daya ba daya ku tare don cimma gurirrikan koyarwa. Cikin gudanarwar aiki na masu koyo, malamin koya roko yana amfani da tabi'u da suka danganta da aikin rokon. Farawa da iya, za ya bayyanawa yaran nasa sani na koyarwa da kuma sani na koyo. Malamin yana fada musu, misali, da aikin yana farawa da bida bayanin tarihi na salsala. A nan abun nufi shi malamin yana yi musu bayani dalla-dalla abubuwa da su koya. Bisan wannan, za ya gaya musu tsarin da koyarwar za ta bi da tilas kin koyarwar.

Wajen salon na aiki, marokin yana amfani da wata basira ta « wata hanya ta ga inda yake tattara wasu fusa'o'i na musamman da za su ba yaran damar kula da kansu wajen koyon » (Sensevy, Mercier & Schubauer-Leoni, 2000, s.p). A matakinkada makarantun marokan da aka yi bincike a kansu, wannan sauwen kwarewar koyarwa yana gudana a matakai biyu. Da farko ana yin shi a farko sabon zaman aiki don binciken sanin dan makrantar. Wannan nauyi ya zama kamar wata tilawa ce ta abubuwan da aka karanta. Bayan nan, malamin yana ba yaran ragama inda za ya ba su damar a wajen wata sabga su bida labarin wani bangare na almarar. Yaran maroka suka aiwatar da wannan nauyi na koyarwa a gabon malamin nasu.

Salo na karshe na aiki roko shi ne mizantawar koyon da yake daukan suffar larwai na binciken sani. Wannan larwai yana iya kasancewa sake maimaita tarihin ko wasu bangarori na labarin da aka yi can baya. Irin wannan mizantawa tana karfafa koyo. Salo na biyu na mizantawa shi ne karshe horo. Ita ce mizantawar kammalawa ka ta gaba daya da ake gudanar da ita a karshe horo. A nan ne malam yake tsira wani babban bikin inda sabon marokin za ya gwada basirarsa ta bida labarin almara. Idan ya yi nasara « jarrabawar » yana samun matsayi na maroki mai bida almara.

A yau, a Afrika ta yamma, makarantun gargajiyan baka inda maroka suke samun horo kan magana da kida sun tabarbare. Ganin hakan ba za a maida koyar da bida labarin almara ga makarantun zamani na ?

1. Jawabin almarar Afirikan ta Yamma : Fusa'o'i, darassu da dubaru, hanyoyi na koyarwa-koyo a makarantar gaba da sakandire

Wannan shafi yana nazarin almara a Afrika ta Yamma tamkar wani jinsi ne labari da ake iya koyawa a makarantar boko. Wannan hanya tana iya zama wata madogarar koyar da faransanci a makarantar gaba da sakandire. Amma wannan manufa tana bukatar a bayyana ma'anar darasi, fusa'o'i da dubaru. An san da cewa jawabin almara yana taka rawar gani a fannoni dayawa wadanda ake iya koyar da su a makarantar gaba da sakandire. Tsarin koyarwa na wannan jawabin ya dogra da :

- Da farko, duk labari na almara yana zuwa da wasu halaye na dan Adam da yake cike da darussa ;
- Bayan haka, a fannin tarihi, jawabin almara yana sanya al'umma ta zamani ta gano tarihinsu da kakanninsu ;
- Har yau kuma, almara tana bayyana al'adun Afirika dangance da tabi'u na tushe da al'umomi ;
- A karshe, almara jinsi ne na adabi mai dimbun arziki na harshe da salo na karfafa kwarewa a fanni harsuna da adabai na yan makaranta.

Cin moriya wannan gigunan na tarbiya da ake samu cikin almara yana ba makarantar boko damar zama « makarantar faransanci ta Afirika » amma ba « makarantar faransanci ba a Afirika » (Saibou Adamou & Hamidou, 2008, p.58). Manfuwar koyar da almara a Nijar, misali ta dogara da manufofi na jadawalan koyar da faransanci a Makarantar gaba da sakandire :

- Karfafa kwarewa ta tattaunawa da bayanin baka na rubutaccen bayani ;
- Bada karfi wajen amincewa da dubaru da fusa'o'i da suke bada damar fahinta, da karfin basira ;
- Amincewa da wata tabi'a da ta danganta da al'umma ta zamaninmu mai kofa bude ga duniya (jadawalan faransanci na makarantar gaba da sakandire, 2016, p 101)

Manufar farko da aka sa gaba ita ce wadda ta bada karfi wajen bunkasar « kwarewar tattaunawa da bayani na baka da rubutacce ». A wannan matak, bukatu na almara kamar wata tabi'a ce ta jawabi, ana iya amfani da su wajen sau'ka bunkasar kwarewa ta tattunawa a wajen yan makaranta. Cikin wannan tsari fusa'ar da aka amince da ita, ita ce fusa'ar harshe ta bayanin matani (Adal 1999). Idan aka dogara da wannan dubara, ana iya koyar da jinsin almara a makarantar gaba da sakandire kamar wani bangare na koyarwa wandan gudanarwarshi ta kunshi sassa dayawa. Misali a fanni na nazarin halaye, za ayi aiki da bangare na bada bayani mai sautin almara ta baka da rubutacciya

Gurirrika na musamman : dan makaranta ya iya :

- Bada tsarin matanin almara mai suffar zubin labari :
- Bada mahimman jaruman da masu biyo bayan su cikin jawabi na zubin labarin almara ;
- Tattance alamomin lokutta da wurare na cikin almara ;
- Wallafa wani zanen allon na bayanin almara.

Gudanar da bangare aiki na bada bayani yana tafiya ta hanyar zaman ayyuka da yawa da suka dogara da abubuwan da darasin ya kunsa : Cikin zaman aiki na farko, aikin koyarwar yana iya dogara a kan ganowar tsarin matanin almara da abubuwan da ya kunsa : nazarin shedaru, na mahadai da alakoki da suke bayyanawa don cimma gurin wallafa wata muhimmiyar hulda tsakanin bangarori dabam-dabam. A zaman aiki na biyu, aikin yana dogara a kan nazarin mutanen cikin almara. Ana cin moriyar abubuwan da darasin ya kunsa kamar tsarin matanin almara, mutane da matsayinsu da nazarin fa'ilai.

A kashi na ukku, ana yin nazarin tsarin na lokuttan da wuri na almarar ta hanyar dogara da alamomi na koyarwa kamar su : alamomi da ayukkan lokuttan da na yanayi na wurare, Zaman aiki na huđu za ya dogara a kan boda labari na tarihi ta hanyar yin amfani da bayanan almara da suka danganta da ra'ayi dabam-dabam na mai boda labarin (ra'ayinsa, abin dogara). A zaman aiki na biyar za a yi aiki kan kirkirar matanin boda bayani mai sautin almara.

Bayan wannan tafiya ta bangare aiki na zubin labari, za a ci gaba da nazarin ta wata hanya ta biyu da ake iya koyar da jawabin almara amakarantar gaba da sakandire. Tana dogara da manufa ta ukku ta jadawalan faransanci, ta lakantar hali da ta danganta da tabi'u da almarar take kunshe da su da suka yi daidai da zamain da muke ciki mai bude kofa ga al'adu na duniya ». Ana son a nan a koyar da tabi'u da suke dogara da halayen da almarar ke bayyanawa saboda « koyarwa, sanar da al'adu ce » (Ourghanlian, 2006, s.p). Lalle, jinsin almara a Afrika ta ymmaa a matsayin wata hanya ta koyar da al'adu da tabi'u, yana kunshe da wasu halaye da suke tare da jaruman cikin almarar. Koyar da su a makarantar gaba da sakandire na iya dogara da fusa'ar tabi'a. Cin wannan hanya koyarwar, gurirrikan da ake so a cimma sune :

- Gano halayen da tabi'u na dan Adam da al'adu na gani a zahiri cikin almarorina da ;
- Amincewa da halaye da ake son don sauya hali. Manufar da ake son a cimma ta wannan hanya shi ne na a gwada irin gudummawar da koyar da al'adu masu kyau a kan yan makarantar gaba da sakandire.

Abubuwan cikin darussa za a koya su ne ta hanya jigunan na girmamawa, da na kyautatawa, da na boda-kai da yankasanci ko son al'umma. Ana iya koyar da cikinwani bangare na karutu daya daga cikin ayukkan koyar da da faransanci a makarantar gaba da sakandiren. Dubarar ita ce wata fusa'a kan wani batu. Cikin wannan hanya, dubarar da ta fi dacewa ita ce ta karutu mai matakai kamar yadda jadawalin makarantar gaba da sakandire ya ayyana.

Ma'anar girmamawa ta yadu sosai cikin labarai na almara kuma gwarzaye sun yi aminna da ita dangance da amfanin wannan tabi'a ta da'a, wadda take shaida ce ta farin cikin na mutum, mutunci. Mutumen da aka girmama, jarumi ko gwarzo yana nuna isa don samar wa kansa daraja. Ta ga koyarwar girmamawa da darajankawa na matasa ta hanya bututun almara, makarantar zamani za ta karfafa wani sabon hali na yara matasa, wannan shi ne biyayya da girmamawa. Idan aka samu hali na girmamwa ana iya zama jarumi mai haskakawa a idon al'umma. Tabi'a ta biyu da ake iya samu cikin almara da kuma ake iya koyar da ita a makarantar boko/zamani ita ce kyautatawa. Kyautatawa, tana mahimmanci cikin halayen na jarumai na almara. Wani hali ne da ake so inda mutane suke taimaka wa mutane masu bukata. Daga anniyarsu ta boda suna, hana kansu da rowa da mako na abubuwan da suka mallaka da suke nuna na kowa ne. Makaranatar boko ta hanya koyar da halaye na badawa zuwa ga yan makaranta ta hanya jawabin almara, tana taimakawa wajen karfafa dankon zumunci tsakanin al'umomi don jin dadin kowa. Hali na badawa yana nukushe tabi'ar mako da son kai. Tabi'ar kyautatawa tana iya ta sa yan makaranta su san ciwon kansu, manyan gobe da suka gurin ganin al'umma ta bunkasa in da kowa zai kawo nashi kokari.

Ana iya amfani da Jinsin almara wajen aika safo na bada-kai da son kasa. Da haka ne jarumin almar yake shiga cikin ayukkan al'ummarsa. Cikin almara, ayukkan bada-kai da kishin kasa suna bayyana ne wajen kawo hari ko baraza ga al'umma, kwace garuruwa na kakanni ds. Cikin wadannan halaye, ana son aka jarumin ya gwada wani hali na a-zo-a-gani don canza wusu halaye na mutanen cikin al'umma. Cikin tashin hankalin jarumin yana nuna wani bada-kai don kare al'ummarsa da kasarsa. Mahimmancin wannan horo kan bada-kai da kishin kasa a makarantar gaba da sakandire yana bada damar gina wani sabon dan kasa mai bada-kai da kishi wanda, ba ya da son kai, ko mako. Wannan dan kasa yana taimakawa wajen karfafa al'amura na siyasar rayuwa, zamantakewa da kuma kare hakin al'umma. Koyar da ra'ayi almara cikin makarantu musamman makarantu na gaba da sakandire wani ci-gaba mai mahimmanci. Koyar da jawabin almara ga yan makaranta yana karfafa ra'ayi na kishi da son kasa da kuma bada-kai na halarta.

Ta hanyar girka wasu halaye kamar tsarin girmamawa, taimakon juna, kare kasa, mahimmancin koyar da jawabin almara shi ne na ba yan makaranta damar lakantar wasu halaye na yin koyi da su cikin al'umma. Lamari na koyar da halaye na zamantakewar al'umma da da'a a makarantar gaba da sakandire, ta wannan hanyar yana karfafa tabi'u da ake so da kuma watsi da mugayen tabi'u a cikin al'umma. Hali na koyar da almara yana nufin habbaka tabi'u na koyi zuwa ga matasa. Cikin fusa'o'i biyu da kuma ake yi magana a kai wajen koyar da almara a makarantar zamani, cikin wannan babi, ya wajiba da malaman makaranta su bida karfin kan dubaru na zamani na koyarwa. Malamin makaranta cikin tabi'unsa, yana bida karfi ga kokarin da kuzarin yan makaranta da suke ma'amala cikin muhallinsu na zamantakewa, almara tana da mahimmanci. Malamin makaranta yana kirkira wasu halaye na koyarwa wadanda a cikinsu, babban aiki yana dogara da su, ta hanyar samar da kayan aiki da za su ba su damar samun nasarar koyo. Dubara ta zamani ta koyarwa tana bukatar halartar kowane mutum shi daya ko jama'a gaba daya wajen gina saninsu. Kenan, halaye na koyar da jawabin almara suna girkwu ta hanyar karfafa ayukkan cikin rukuni. Aikin malam cikin ajinsa shi ne bida damar kowane dan makaranta ya halarta wajen koyo ta hanyar fahintar da su al'adu da tabi'u na zahiri a cikin al'ummarsu da ake iya samu cikin almara. Idan aka amince da wannan dubarar da ta gundummawar kowa da kowa, malam :

Yana sa dan makaranata ya lura da gaskiyar lamari ta hanyar halarta ; ta hanyar aiki ne mutum yake gina kansa. Amma amfanin al'umma ne yake sa dan makaranta ya halarci aikin. Ginshikin koyarwa ba tattaunawa ba ce tsakanin malam da ya makaranta ba kawai ne, akwai ayukkan rukuni na gaba daya da malam ya aiwatarwa, hulda tsakanin yan makaranta. . (Altet, 1997, p.19)

Wajen girka ilimin almara, malamin makaranta yana gayyatar yan makaranta ta hanyar tattaunawa da ma'amala a tsakaninsu. Yana kasancewa wani jagora ne mai sasantawa na yan makaranta a wajen koyon.

A Afirika ta yamma, maroka suna koyar da yara matasa kide-kide da kuma jinsunan baka na almara. Cikin wannan tsari, an gano da cewa yaron maroki ya samu horo gida biyu. Na farko yana samun horo daga ma'aifansa da suka hada da tarbiyarsa. Na biyu ya samu horo na sana'a ko aiki na tsawon lokaci mai yawa cikin wata al'ada ta gado. Sai abubuwan masu

mahimmancin cikin wannan horo sune, shekaru na fara koyo, kariya, kwarewa ta harshe. Kamar yadda ake koyar da shi a kewayen *Dudu/koyarwar* jawabin almara ya kunshi sassa, sharudda da fusa'o'i Nazari tsarin tafiyar da koyarwa ya zo da mahimnn dubaru ukku : bada labarin almara ; bayani dalla-dalla da maimaita. Bayan fusa'o'in koyarwa, maroki yana amfani wasu tabi'u da suka danganta da aikin kamar su bada ragama, mahimmancin aiki da mizantawa ta kokari da kammala ko ta karshe.

A wani mataki ko, babi nan yana nuna da cewa, jawabin almara yana koyiwa a makarantar gaba da sakandire saboda ayukkanshi. Ana yin amafani da fusa'o'i biyu wajen koyar da jawabin almara, na daya ya shafi harshe na magana, na biyu kuma al'ada. Cikin fusa'a ta farko, ana koya shi kamar bangarori na matani ta hanyar wallafawa da fasaltawar bangarori na koyarwa a kowane iri na almarar. Ana gudanar da bangaren aikin a cikin zaman ayukka dayawa da gurirrikansu, da abubuwan da suka kunsa da dubaru. Fusa'ar ta biyu, ta'aladu ta dogara da gabatarwar halaye na da'a, na mutunci da zamantakewar al'umma cikin koyarwa-koyon idan ana koyarwa da su, jawabai na almara yana bayyana hanyar koyi da wani mutun daga yaran da za su lakanci halin(Van Zanten & Rayou, 2017, p.857).

Shawarwari da kuma wasu ayukkan na zahiri zuwa ga malaman makaranata da malaman bada horo bisan koyar da jawabin almara

Ana son malamai su yi larwan sani na yan makaranta bisan almara ta Afirika ta yamma, kuma su fahintar da su tsarin koyar da almarar a makarantar gargajiya da kuma yadda ake ganin za a iya gudanar da koyon a cikin makarantu na zamani. Ana iya binciken sanin da aka lakanta ta hanyar ayukka na ilimi ko na zahiri.

Aikin na 1 : Binciken sani na galibi na yan makarantar bisan jawabin almara

1. Bada ma'anar jawabin almara ;
2. Bada wasu alamomi na bambance-bambance na jinsi almarar Afirika ta yamma ;
3. Tattance wuri da kuma bida bayani dalla-dalla na ayukkan dabam-dabam na almara cikin al'ummomin gargajiya na Afirikan ta yamma.

Aiki na 2 : Gano tsarin koyarwa na jawabin almara a makarantar maroka

1. Bada ayukka na share-fage, sharudda da sassa na koyar da jawabin almara a makaranta maroka.
2. Wadanne fusa'o'i ne ake aiki da su a fanni makarantar gargajiya ?

Aiki na 3 : Samar da wasu hanyoyin koyarwa-koyona jawabin almara a makarantar zamani

1. Don mi, ya kyautu a koyar da jawabin almarar Afirika ta yamma a cikin makarantu na boko ?
2. Bada hanyoyi na koyarwa da ake iya amfani da su wajen koyar da jawabin almara a makarantar gaba sakandire.
3. Nazarin bangare aiki na zubin labarin mai dogara da matani na almara ta hanyar tattance zaman ayukka, gurirrikansu da abubuwan da suka kunsa

Madogarai na littattafai da aka yi amfani da su a cikin wannan binciken

- Adam, J-M. (1999). *La linguistique textuelle*. Paris : Nathan.
- Altet, M. (1997). *Les Pédagogies de l'apprentissage*. Paris : Presses Universitaires de France.
- Barthes, R. (1973). *Le plaisir du texte*. Paris : Éditions du Seuil, collection Tel Quel.
- Biebuyck, B. (2004). Bardes et épopées héroïques : un aperçu pour la République démocratique du Congo. *Griot rêvé et griot réel, Africultures*, (n°61), 109-120.
- Bornand, S. (2005). *Le discours du griot génératologue chez les Zarma du Niger*. Paris : Éditions Karthala.
- Camara, S. (1996). La tradition orale en question. *Cahiers d'études africaines*, 36(n°144), 763-790. <https://doi.org/10.3406/cea>
- Chevrier, J. (2005). *L'arbre à palabre, essai sur les contes et récits traditionnels d'Afrique noire*. Paris : Hatier International.
- Dérive, J. (2012). *L'art du verbe dans l'oralité africaine*. Paris : L'Harmattan.
- Diouf, A., Mbaye M. & Nachtmann, Y. (2001). L'éducation non formelle au Sénégal. Description, évaluation et perspectives. [En ligne]. Repéré à: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001238/123892f.pdf>
- Dolz, J. & Schneuwly, B. (1998). *Pour un enseignement de l'oral*, Issy-les-Moulineaux : ESF éditeur.
- Enkerli, A. (2004). Yoro Sidibé, griot des chasseurs du Mali. *Griot rêvé, griot réel, Africultures*(n°61), 37-47.
- Fobah Eblin, P. (2006). *Poétique et approche stylistique de la poésie africaine : étude à partir de quatre œuvres de l'Afrique de l'ouest francophone*. Thèse de doctorat, tome 2, Université Paris IV- Sorbonne.
- Garba, Y.(2011). *L'épopée au Niger à travers quelques récits des Nyamkala Djéléba Badjé et Djado Sékou*. Mémoire de DEA, Université de Ouagadougou.
- Hale, T. (1998). *Griots and Griottes of West-Africa*. Bloomington: Indiana University Press.
- Kesteloot, L. & Dieng, B. (2009). *Les épopées d'Afrique noire*. Paris : Éditions Karthala et Unesco.
- Mercier, A., Luisa Schubauer-Leoni, M.& Sensevy G. (2002). Vers une didactique comparée. *Revue française de pédagogie*, 141, 5-16. doi :10.3406/rfp.2002.2910.
- Ogandaga, G. (2007). Le respect de l'âge comme caractéristique du management des hommes: existe-t-il un modèle africain de GRH? *Lille Economie et Management (LEM)*. CNRS. [En ligne]. Repéré à http://lem.cnrs.fr/Portals/2/actus/DP_200722.pdf
- Ourghanlian, P. (2006). Enseigner, transmettre, construire, les théories de l'apprentissage : enseigner / apprendre. [En ligne]. Repéré à <http://www.pearltrees.com.99176290-apprentissage-ourghanlian>.
- Saïbou Adamou, A. & Hamidou, I. (2008). *Le français au Niger, l'enseigner, l'apprendre*, Niamey : MEN-SOUTEBA.

- Saibou Adamou, A. & Issoufou, A. M. (2020). L'hyperbole dans le discours épique de Djado Sékou : ornement discursif et mémorial identitaire. *Akofena Revue scientifique des sciences du langage, lettres, langues et communication/* (n°4), 129-146.
- Seydou, C. (2008). Genres littéraires de l'oralité : identification et classification. *Littératures orales africaines, perspectives théoriques et méthodologiques*. Paris : Karthala, 125-175.
- Van Zanten, A. & Rayou, P. (2017). *Dictionnaire de l'éducation*, 2ème édition. Paris : PUF.
- Vettorato, C. (2017). Les éléments épiques africains et la quête d'une épopee moderne : l'exemple du Blue Fasade Nathaniel Mackey. *Le Recueil Ouvert*. [En ligne]. Repéré à : <http://ouvroir-litt-arts.univ-grenoble-alpes.fr/revues/projet-epopee/267-les-elements-epiques-africains-et-la-quete-d-une-epopee-moderne-l-exemple-du-blue-fasa-de-nathaniel-mackey>.

Babi na 6

Ali Rufai

Darajar horo da ilimi na garagiya a Afirika wajen makarantar boko a karni na ashirin da daya (karni na 21)

Takatawa

Mabudin farfadowar ci-gaban dan adam, arziki, al'ummada al'adu, horo da ilimi a yau sun zama fanni mai cikakken canje-canje a Afirika. Suna da dalilin tattaunawa dayawa da tunani a tsakanin mahakunta, al'ummomin farar hula masu horarwa da malamai su da kansu da malakantan sani dabam dabam, a wurare dabam dabam. Ta kaka ne za a canja ta hanya mai dadewa horoda ilimi da suke zama a hankali maras gwanincewa wannan ita ce ayar tambaya ta masamman da wadansu suke yi wa kansu. Wannan takardar taimakon neman ansoshin wannan tambayar. An rubuta shi ne ta hanya tushoshi, sanin rubuce-rubucen marubutan Afirika da bakin nafiyar bisa harkokin horo da ilimi na gargajiya da na zamani, tattaunawa da jagorori, da shahararru da ma'aikata da namu sani na kanmu ta fannin. Husa'armu tana kwatantuwa. Bincike-bincike kan tushoshi, sabawa da tattara labaru dabam dabam suna nuna akwai cikin horo da ilimi na gargajiya wasu mahimman tabi'u wadanda za su iya taimakawa wajen kyautata makaranta ta zamani. Akwai dangantaka a tsakanin fannonin biyu na horo da ilimi, har da yanayin sauyi na gargajiya na kasashe da na makamantai. Malaman horo na makarantar horon malamai (ENI da faransanci) da tsangayar horo da ilimi kan yaki -da – jahilci (IFAENF da faransanci) da na malamai na sassa dabam dabam na horo da ilimi na masamman na paramari, na sakandare, ana iya buga kirji da su, na farin bisa koyar da darussa, na biyun ko bisa ayyukan cikin aji.

Mahimmankalmomi : horo da ilimi na gargajiya ; horo da ilimi na zamani ; tsarin tafiyar da horo da ilimi, tabi'u nagari/mahimmanci/darajai

Gabatarwa

Bayan hutowa cikin duniya, ya yi sauran horo da ilimi abunda akan fada. Amma, to, mene ake kira horo da ilimi ? Yawanci fasarar Kalmar horo da ilimi suna da wuyar bada cikakkar fasarar. Amma, duk da wannan wuyar da yawan fasarar, ana iya ce wa dukansu suna nufin «rabawar sani». Daga wannan sanin ne da kowane dan makaranta za a iya koyar, za a kasance iya yi da iya kasancewa. Ta bakin Baba Musa, AR, Malam Musa, L § Rakotozafy,J-(2014,Shafi na 29). «Horo da ilimi » su ne tushen aikin bumkasa tarin sani da darajar jiki, da'a, kwakkwaluwa, dangance da jiran halin zamantakewa da al'adu da aka mallaka». Nesa daga cikakkar halarta ta wajen rayuwar ru kuninsa da yake mallake, (horo da ilimi al'umma), horo da ilimi suna sanya mutum ya samu kokarin yin shara'a (shi da kansa da sauran), daga karkashin darajoji na duniya (horo da ilimi na kabilia).

Cikin yawancin kasashen Afirika, tsarin horo da ilimi ya kumshi kala biyu da kowanne ya shafi iren al'umma. Wani bi horo da ilimi na iyali da yake fuskantar mutum ta yanayin kuzari cikin al'ummar gargajiya daga wancen gefen, makarantar da ake kira ta zamani da turawan mulkin mallaka suka kowo ta mai manufar hakika ta hori ma'aikatan biro. Yaron Afirika da aka sanya shi makarantar zamani ya kasance a cikin wani hali na al'adu masu rigima a cakule da gargajiya da zamani. Wadda ba shi da rashid saratsi cikin tafiyar da horo da ilimi a kan rayuwa cikin al'umma.

Wadannan salon biyu na horo da ilimi ba su sabawa junansu; ba su hamayyar junansu duk da hamayyar da suke fuskanta, amma suna taimakar junansu. A takaice dai, horo da ilimi suna

farawa daga cikin gida kuma suna ci gaba zuwa ga al'umma. Shi ne,kamar yadda Abdul Mumuni Diyofo (2019) ta horo da ilimi masu kamanni dayawa da suka shafi huskoki da dama na mutuncin yaroko na matashin. Tana dangantuwa a takaice da bunkasa hazakar jiki,da horon hali, da manyan darajojin kwakkwaluwa da sanyawar sani na kai na fusaha kamar na sanin ayyuka, da yin ayyukan hannu kamar aikin kwakkwaluwa da na zuciya.Tana kwatanta yaron, wani babban mutum mai tasowa, horon mutum, horo bisa al'adu da wanda ba na al'adu ba,horo kan da'a, horo bisa darajar aiki, bisa girmama yannai, tsoffi da yan uwa, da na ainahi... Duka wadannan horo dabam dabam an ba yaro su tun yana kankane kuma an yi su aji-aji dangance da shekara da iyawa ta jiki da ta kwakkwaluwar yaron.Ta dora gindin da abun da ya kamata ya koya a makarantar zamani, ta shiryashi kuma ta kara mashi sani don ya zama cikakke.

Mene ne horo- da- ilimi na gargajiya ? Kulum tana da armashi a wajen makarantar yanzu, ta ganin halinta da mutane suke tsammani na dauri ne ? Ta wani hali ne za ta iya kawo agajinta cikakke cikin sauvi na cimma gurin makarantar karni na ashirin da daya (21) ?

Wannan nazarin yana da hangen musamman na darasi. Da neman tsara dangantakar harshe tsakanin horo da ilimi na gargajiya da makarantar yanzu da take fuskantar matsloli da dama, ta shirin ba malamai da masu horonsu shawarar, ma'abuta na masamman na tsarin horo da ilimi, Mashinoni dan ganin kyautata ayyukan koyar da darussa na wadansu, na hanyar koyo da koyarwa na sauran. Wannan dubarar da gaske ma, za a bar halaye masu kyau bisa tabi'u na gari ga yan makaranta, cikin duka fannonin koyo da koyarwa.

Cikin wannan babin, za mu tattauna kan mahimman fannonin tambayar wadannan:1) tsarin koyo da koyarwa na gargajiya, da ganin hali na yanzu da karance-karance da ake da akwai bisa tambayar, ii), hujjojinsahalayensa ; iii) kamarsa iv ; darajarsa ta horo da ilimi ; v) tsare-tsaren horo da ilimi na zamani da vi) nanacin horo da ilimi na gargajiya na makarantar yanzu.

1. horo da ilimi na gargajiya a Afirika

Cikin duka kampanonin al'umma kuma masamman ma cikin Afirika, horo da ilimi gargajiya sun gaje wuri wadatacce na yaro. Da tsufanta kamar tsufan duniya,wannan horo da ilimi suna zama kuma su kasance abun kwaikwayo na al'umma.

1.1 Horo da ilimi na gargajiya, mene ne ma'ana ?

Matsala ta farko da ake fuskanta idan ana so a yi zancen horo da ilimi na gargajiya, ita ce babban daurin kai wanda tushen ya kumsa. Wadannan gewayayyeniyar ba su da cikakken haske, abun da za a batar da mai karatun. Saboda haka ne ma, ya dace a tambaye shi don a fasarce. Jorje s Snyders cikin wani littafinsa tsarin koyo da koyarwa mai ci gaba, horo da ilimi na zamani ya yi niyyar kawo wani haske na kirkirowa ta wannan manufa.Kalmar horo da ilimi na gargajiya, daga gare shi, yana nuna tare «wata hanyar horo da ilimi war kuma mafi yawa, jama'in maras ka'ida na abun da yake nan a yanzu, game da tsekoda kuskuren game da karanci na gurin....» (Snyders, 1975,Shafi na 15).

Mu dan kwatanta auna wannan ra'ayin na Snyders. Manufa ta farkowani yanayin siffar horo da ilimi , ya shafi rubutun turawa na yamma kan harkokin horo da ilimi , kamar su Alain, da yake da son gaske Emile-Auguste Chartier, Emile Durkheim, Jean-Yves Château

A takaice, ta bakin wadannan shahararrun marubutan, tushen horo da ilimi na gargajiya shi gurin kai yaro ko dan makarantar tagama shi da mayan ababben da dan Adam ya wallafa»(Snyders,1975, shafi na 15). Wadannan din suna da dammar aikata wa wajensa kamar misalin da aka nufata a jagora kuma a mayar da shi na farin cikin girmama mutuncinsa na kansa. Halin na biyu na kalmar makarantar gargajiya a wajen Snyders, ya kai shi ga

makarantar yanzu da duka nauyin da ta rataya na dabam dabam masu dadewa, da yadda ya kamata a gyara.

*Wajen Marcel Inne (1988, shafi na199), horo da ilimi na gargajiya an gina shi bisa laka wa matasa huzakar na gabaninsu». An gane wannan tsarin horon daga ire-iren tabi'o'i koyon wasu ayyukan hannu da take da daraja kwarai na al'ajabin tabi'o'in mutum, hali da iya zama cikin jama'a. Halayen ne da al'ummomi matasa suka gudanar bisa kan wadanda ba su taso ba har yanzu. Horo da ilimi na gargajiya yana da hali irin na kowa da kowa, na al'umma kuma yana aiki da iyawa da hawa na ganewa, na sani kuma da na karfin kundu, na jikinyaro. Shi ne kafin a yi komai a ba yaro wani horo, horo da ya danganta da daraja kuma da za a ceci duk wata daukaka kara ko yin amfani da kada daraja.Ta shafi duka al'ummomi. A takaice, irin wannan salon horo da ilimi yana horar da matasa bisa kan ayyukan da za su ba su wurin da ya kamace su wajen tsarin amfanin al'umma. Koyo da koyerwa da yake goyon bayan horo da ilimi na gargajiya ba shi da tabtat, cewar ba a kawar da shi ba cikin azuzuwan tabtat.Yana yiwuwa ko'ina, in dai da hali ko samun dammar yin shi: Cikin fadamomi, wuraren kiyo ko kuma wuraren al'ummomi, watarana nesa ma da gida... Ya kasance na baki ko na aikatawa ne. Cikin kashen da suka musulunta kama Nijar, musulinci ya kawo rubutu. Horo da ilimi na gargajiya su samu karfin cika aiki dangance da huldersu da rayuwa. Kamar yadda Pare kabore Afsata shi da Nabalum- Bakyono Rasmat suka bayyana. (2014, shafi na 59), «*Zagayowar rayuwa cikin Afirika yana farawa tun farkon kirkirar yaro (ko kuma kafin nan) har zuwa mutuwarsa. Kowane lokaci yana shirya na kusansa, da kamannun haka kenan suna like da junansu daga wadansu zuwa wasu* ».Horo da ilimi suna bin hanya daya. Zaben matar ko mijin da za a aura a gaba, a misalince, yana cikin wannan ra'ayin zamantakewar al'adun Afirika. Haka zalika ma ana kulawa da taimakawa kan fannin lafiya tare da tattalin mace mai juna biyu, kuma da yaronta da za ya girmaa gabanta tare dayin hatarar iyulin kusa da na nesa gaba daya kuma da al'ummomi ga baki daya. Duka wannan taron dangin yana hararar yadda rayuwa da horo da ilimi r yaron za su kasance.Wannan horo da ilimi r suna dauke da sassa dayawa. Kamar yadda jagoran da suke tafiyar da su suke, su ma suna kama junansu daga wadancan zuwa wadanga. A takaice dai, horo da ilimi na gargajiya suna nesa da su zama na kwaraiduk da sakamakon masu kayatarwa da suke sanya wa a samu, kamar yadda Abdu Mumuni Diyoffo ya gano (1988shafi na 201-202: «*wannan irin horo da ilimi ba su ba ko mayan ma'aikata, ko madogarar na masu ci gaba da ya shudetare da sanya kuma da halin abun da ya shafi hakan aji-aji na samun sabon cikakken horoda sani,suna da niyar ba kansu daya bayan daya, nesa da nesa* ».Horo da ilimi nagargajiya sun zarge kansu da su maimaita junansu kuma da su zauna, sabodayunkurin al'ummomi.Ko da canjin siyasa mai mahimmanci da sukan jawo tashe-tashen hankulan al'ummomi. Cikin wani kudiri mai suna horo da ilimi a Afirika da darajojinsu mihimmaiA S Mungalá1982) yana tabbatar da cewa horo da ilimi suna dogara ga al'adun masamman ma na Afirika kuma take isar daga yayi zuwa wani yayi cikin al'ummominmu, tun daga Afirika ta gabain mulkin mallaka har zuwa yau. Kuma, horo da ilimi na gargajiya suna zaman tare a yau da horo da ilimi da ake cewa «na zamani »? Ba su lakama tsayi ko kadan na lokaci zuwa lokaci kuma ba su dangane da ma'ana sunan da aka saba fada masu. Kuma ba ita ba ne horo da ilimi da suka ja da baya, tsofo ko wanda zamaninsa ya huqe.Horo da ilimi na gargajiya horo ne da yake dauke da al'adun mahallin, da cewa al'adunsa da halayen abubuwan al'umma: halin da yake ganin duniya, ya wunkura, ya ci, ya sha, ya tufatar, ds. Tana yi ta hanyar magana tare da rakiyar dube - dube da kwaikwayo, rawa, kade - kade, kirkire -kirkire, wasa, ds.*

1.2. Shin ya kamata a cin gaba da kawo batu horo da ilimi na gargajiya a hali na yau ?

Ta hanyar wannan tambayar, muna so mu sani a yau in da akwai horo da ilimi na ainahin Afrika. In haka ne, tana tsarkake ta ? Ta wadansu tsare-tsare, wannan horo da ilimin ba za su sauva ba ko an fitar masu da mafarinsu.

Da ganin ta wata sukuwar tarifi, Afrika ba tataba rayuwa ba cikin matsatsidon ta tilasa yin tattalin wata tsaptar ayyukanta gadonta na arzokin wajen horo da ilimi har ma na cikin sauran sassan rayuwa. Tun a karni na bakwai (7) nafiyar ta shiga cikin hulsa tare da musulunci da ta yin amfani da wannan damar yada wannan addinin cikin duniya. Daga yankin kasar Larabawa, addinin islamiya ba ya samun matsaloli ba wajen kaiwa kasar Jidda, kuma yankin Arewa da Afrika ta yamma. Addini mafi karfi a Afrika shi ne "wanda yake kowace halitta ta duniya suna, wani tsarin addini da yin aiki da ya ba nafiyar wayewar kai wajen ayyuka da zamantakewar al'ummomi. Cikin wannan cuduwar dagantaka mai daurin kai ce islamiya ta girku sosai. Ta hakadin, Vincent Monteil yake yin shayin amincewar wannan zaman tamkar « kutsuwa sosai, idan har musulunci ba ya maidowannan tambaya addinin islamiya na gargajiya » (Monteil, 1964, shafi na65). Harkar addini tana nan har yanzu. Amma duk da wannan jan dagar, Afrika musulma, da so ko da ki, da hankali ko da hauka, a bude take kuma ta arzita da sabin darajoji na musumlunci mana. Akwai wani horo da ilimi na musumlunci dangance da darajojin islamiya, kuma dayake neman hanyar ta daidai muhallin. Bayan islamiya, mulkin mallaka na Turai, yana daga wajensa; sanya sabin darajoji dangance da koyo da koyarwa na ma'aikan matsirin duniya kuma da rungumar addinin kirista daga al'ummomi dayawa na Afrika. Yau, bisa wannan nafiyar, Islam da Kirista, wadanda su ne addinai sannanu da yawancin al'ummomin Afrika suka fi runguma da aikata wa, kuma da suke yin fadi-a-ji cikin mutane dangance da horo da ilimi. Ana iya yin batun horo da ilimi na islam, horo da ilimina kirista da kuma horo da ilimi na dauri/fil'azal na Afrika ko na gargajiya. Kowane daya daga cikin wadannan ka'idodin horo da ilimisuna gina gaskiya dabam, kuma abun da ake gani a yau, ko'ina bisa nafiyar, wani siffar, da horoda ilimi Ayyukan horo da ilimi suna kira bisa darajojin Afrika da baki. A wannan halin, ba za a iya zancen horo da ilimi na dauri cikin Afrika, har idan dai wagga ta arzinta da dangantakar wadansu darajoji, na yamma da na musulman larabawa a takaice. Duk da zaton da ake yi lokaci zuwa lokaci da ya fito daga alakar islam da kirista tare da bunkatar da ba a kara ta da makarantar mulkin mallaka ko ta zaman, horo da ilimi r Afrika ta galgajiya ya sake rayuwa na hakika kuma ya shiga har zuwa zamaninmu.

2. *Tushoshi da halayen horo da ilimi na gargajiya*

Tushoshinhoro da ilimia Afrika ta gargajiya bisa kan koyo da koyawar da darajoji. Daraja daya, cewar Munga (1982) na dogare da duk abun aka yi na jama'a ko na al'ada da yake da alaka ta gaskiya, ta halin dan Adam kuma da yake ansa wa daidai da bukutun na ainahi na yawan mambobin al'ummar mutane . Su ne wakilan na ainahi da suke goya wa halayen al'ummomi baya tare da nuna abun kwarai da na banza. Darajojin ba su da siffaguda, ba su danganu ba amma masu kwazo ne. Su ne suke sanya mutum ya rayu daidai na hadin kai da shi sosai ko da sauran. Irin darajojin kashi biyu ne : darajoji na wuce-lokaci da darajoji na fatara. Dangance da darajojin wuce -lokaci ko abun samu na tarihi, su ne galabar hadadda na hazakar al'adu dabam dabam na shekaru daya da suke biye da junansu da zagayowar tarihi. Ba su gushe wa kuma na game da mutm. Su kuma darajojin fatara, su ne wadanda ba hada ba da hazakar tarihi; su na lake ga abubuwani kai-tsaye kuma ababensu ba ya huce halinsu ba ko ba su sauva halinsu na kewaye al'umma ba, na lokaci zuwa lokaci na al'ada don ganin wannandarajar badda dukan wa'adinsu, dukan ma 'anarsu (Munga, 1982).

Horo da ilim na gargajiya yana da halaye na kansa. Daga bakin Abdu Mumuni (2019) shi da Mungala (1982), na jama'a kai ne suke, da yake ba na wakilcin iyalin kadai ba ne, amma ba na zuri'a kadai ba ne da gari, da na kabilia. Ai cikin rukunin al'umma ne yaro yake koyo, daga dogararsa kan darasinjama'a. horo da ilimi na gargajiyayana da halayensa na kansa da ake gani a dangane da kan tsarin tafiyar da abun da ya rayu;ta aiki domin ta tafiya bisa sani mai amfania game da rayuwar yau-da- kullum dabaka, dangance da sawar na kaitsaye sani , daga rishinduk wani rubutu. Ta kasance tahe take da tana ci gaba, saboda zoke daga mafi wuya zuwa mai wuya cikin jeri, cewa babu wani rami balantana katsawa tsakanin sassan iri-iri na ci-gaban yaro, tsakanin iyali, zuri'a da al'umma, tsakanin nazaridaikatawa, mamaki, don tana yin kira ga siran da addini, kuma har- wa- yau daukee da abu iri-iri da kama- daya, na halayen horo da ilimi da ya shafi jama'a. Kuma horo da ilimi na gargajiya cikakke ne da kuma ayyukan dabam dabam domintsinkayar horo gaba- daya na dan Adam daga karshe sanyayya, domin karshensa inganta hadin kai da kuma sani na juna tsakanin dan Adam da jama'a.

3. Tsarin horo da ilimi na gargajiya

Horo da ilimi na gargajiya a Afirika yana da aiki bisa kan cikakken horon yaro don ya sa shi ya zama mutum cikekke a matsayin nufin kalmar. Saboda haka ne ma, ba ya kebe fuskar rayuwa ko daya, ba wani sashen dan Adam.

Iyali da yake shi karamin sashe ne na al'umma yana da mahimmancin rayuwa cikin harkokin ci-gaban mutum a matsayin mambobina al'ummar.Tunda an san mutunci, hali, yadda mutum yake zama cikin al'umma darajoin kowane mutum daga iyali suke fita da fari, kuma zuri'a daga karshe na al'umma? Uwaye suna da hankali mai haske na mukaminsu ba kadai ba dangance da yaransu ba, amma har ma da na al'umma a takaice da suke matsayin mamba.Horar da yaronsa, horar da shi kawai, aiki ne, tambaya ce ta mutuncia soyayya mai kyau.

Cikin iyali, matsayin farko ilimi r da yaro yana rataye da fari ga uwa.Wagga tana da matsayi wadatacce cikin shekaru shida zuwa bakwai har ma takwas na farin rayuwar yaro.Ita ce take daukee da nauyin nuna masa takin kfarsa na farko cikin rayuwa. Bayan matsayinta ta mai tattali, ita ce kuma take kula da kiwon lafiyar yaron da kuma wayewar kansa. Uwa ita ce har wa yau ta farkon malamar harshensa saboda kusa da ita ce yaron za ya koyi fadar kalmomi na farko; ita ce komai nasa; ita ce tsakiyar sararin duniyarsa.Dalilin wannan shaidar ce ma Abdu Mumuni Diyoffo ya rubuta wannan (2019, shafi na 10)«duk wadanda suka lura da uwa ta Afirika sun yi laka'ari so duba, kananan abubuwan dubu masu nuna tattalin da take kewaye na yaronta....».

Banyan wannan kashin na farko ilimi r da saya yaronta cikin jama'a, ilimi yana daukan yaunin jinsi, cewar, dangance da jinsinsa, yaro yana tsudumuwa cikin sabon yanayi na ilimi rsa a zaune kusa da uwarsa idan ya shafi yarinya shi ko kusa da babansa idon namiji ne. Nan suna da alaka ta kai-tsaye da ayyukan wannan ko waccen. Daga bakin nan ne kididdiga ta farko tsakanin ilimi da sani da horo ta bullo. Aro yana kambacin babansa ko uwarsaga ayyukansa cikin gida da na yau- da- kullum na wani zamani ma. Uba yana koya ma yaro aikinsa na namiji lokacin da uwa ita ko take koya wa yarinya matsayi da duk abun da ya shafi matsayinta namace.Wannan ba ya shahi ba ko kadan aikin yara da doka ta haramta saboda ba su fuskanci yancin yaro ba. Horo ne dai na sanya shi cikin al'umma da arziki; guri na ainahi shi na kirkira wa yaro manufar aiki, da mutunci kuma da na gabata.

Bayan iyalin yaro, ana iya ganewa da duk al'umma ma tana taimakawa har-wa-yau wajen horo-da- ilimi rsa. Wannan bayan takin shirye-shirye na farko da uwar masamman ma take kulawa da shi. Yannaiduka kamar magabata suna magantawa don bayar da ra'ayinsu na kowa ko na jama'a saboda su kawo nasu kokari cikin horo da ilimi na yaro wanda za ya zama a gabannan harkokin kowakamaryadda Abdu Mumuni (20,19): ya bambantaaji biyu a daidai wannan takin karshen:« ajin kungiyoyi »da ajin koyo. Wadannan lokutta ne na wajen cikon horo dailimi cikin tafiyar aikin koyarwada horo da ilimi na gargajiya.« Ajin kungiyoyi »da ajin koyo. Wadannan suna a matsayin sashe daga gare shi ne yaro yake da hazakar da za a yi amfani da shi wajen gudanar da ayyuka ire-ire na wuce gona da iri: Ana iya aika shi don ya fadi sakonni ga wani mutum da ake gaya masako ya kawo ansar da ta dace, a kai samunsa wani abu ko ya kawo shi, etc. Shi ko lokacin koyo shi ne na hada ayoyin jarabawa kwakkwaluwa da na jiki da suka shirya sosai ma cikin sahun samari. Ana gudanar da koyon kullum a karkashin jagorancin mutanen da al'umma ta walkilta kuma da suka fito daga cikinta saboda wannan aikin. Cikin farin ciki komai yana tafiya daidai cikin hadin kai da bunkasar yaron kamar yada Abdu Diyoff ya kwatanta (2019jhafi na 12): «*duk tsawon bunkasar jikinsa da ci-gaban kwakkwaluwsa da saninsa, yaron, kuma matashi, yana biye daga al'ummar gaba-daya, daga kai-tsaye ko ta shingide*». Na horoda ilimi na Afirika ta gargajiya, «*makaranta darayuwa abu daya ne*» (Mungala, 1982 shafi na 10). Dangance da halaye na halaliyarsa, ta hanyardatatta abakin karshe da yanayin tattalin arziki, da na siyasa da na al'umma ya tilasta masa, horo da ilimi na Afirika ta gargajiya ya karfafa a hori mazaje,cikin manufa mai yawa kuma mafi cikakkar kalma.

Cikin tsarin gargajiya na horo da limi a Afirika, madogaran koyo da koyarwa da yawa suke, da kauracewar rubutu. Horo kan sanina yaro da na samari, ya kebe wurin daga na nakaltar harshe ta hanyar madogarai kamar su gatannoni, tarihi, alma'arori, zanteku, wasanni, tsaro, wasanni kwaikwayo (Abdu MumuniDiyoff, 2019, Unesco, 2016, Mungula, 1982, Caille, 2005). Wane matsayi ne wannan horo da ilimi na gargajiya ya kai?

4. Darajar ilimin horo da ilimi na gargajiya

Duk da wannan kasawar (rashin rubutu, rashin kimtsin mai ka'ida na koyo kamar makarantu da azuzuwa, rashin jaddawalai, ds), horo da ilimi na Afirika ta gargajiya yana da darajoji na gaske.Ya kasance na wani iri kamar horo da ilimi r da ma'aikaci mai hada nazarori da aikatau, wanda ya ba shi wani hali aikatacce da mai amfani. Tana rike har yau ta danganta da ci-gaba na kwakkwaluwa da na jikin yaro, har da jinsi, kowa tare da halaye na kansa, da bukatunsa da matsalarsa. Kowane yaron da za a ba horo da ilimi yana cin ribar koyo da koyarwa na malamai dayawa (iyali, al'umma), inda yake da babban fannin tafiyar da koyo da koyarwa.Wannan horo da ilimi an yi shi ta da kyau ga bukatun zamantakewa da arzinkin al'umma abun da ya maida ta bisa tsarin kashe kudi, horo da ilimi ne take halin kudi kadan ko ma babu shi, arzinki na mutane yana shiga ciki ta yin shi ta aiki na wajensu su kansu da na zaman jama'a da za su fitar da cin ribarsakenan ana iya gwada ta. Koyo da koyarwa suna sanya yaro cikin halaye, ba su ruhe ilimi a cikin aji ba. Bada horo da ilimi Afirika na gargajiya yana gudana kuma cikin:

- Tafarkin dimokaradiya, duk yara suna iya shiga ciki; tana da ma'ana tunda tana shirya mutum ya nemo gurinsa a cikin jama'a;
- Halaye na zamantewar al'umma saboda, a lokacin bada horo da ilimi na mutum yana da albarka;
- Hali na kirkira da basira saboda daga na nan ne mutum yake kirkira rayuwarsa ;

- Al'umma, saboda al'ummar ce za ta daukar nauyin tarbiyar (iyali, jama'a, kulum tana nan saboda tana dadewa tsawon rayuwarta, ba ta san da wani hargitsi makaranta ba.

Ire-irenwadanan tabi'u ne suka bambanta ta da tsare-tsaren horo da ilimi na zamani.

5. Tsare-tsaren bada horo da ilimi na zamani

Waye garin samun yancin kai na Afirika, sabin yankunan kasashe masu cin gashin kansu sun daukawa kansu abin da ake fadi yanzu a zamaninmu «tsarin horo-da ilimi ». Kowace kasa tana da nata tsari da yake canzawa dangance da gadon kasar mulkin mallaka da ta bari. Kenan Afirika ta kumshi tsare-rtsare dayawa na horo da ilimi na mallaka da aka san na farkon su ne tsarin turawan Faransa, tsarin Ingilishi da na tsarin Portuganci. Kowanne daga cikin wadannan tsare-tsaren yana tarayya da tsarin horo da ilimi na gargajiya. Ta fadar Tijani Amadu (2021), tsare-tsaren horo da ilimi na zamani da suka shahi mallaka suna da wasu karshe kamar haka: tattalin ci-gaban mutum ta hanyar habakawar jikin mutum, sani da na da'a; karfafa halin koyoda kampani; habaka halin dankasanci ta hanyar son kasa; kirkira wani halin dankasanci magabaci, ma'anar demokaradiya; hada kan yan kasa; bunkasa wa mutum halin dan uwanci, son kasa, jagoranci, rikon amana, halin darajoji na duniya kap da halin karfin kundu na kowa saboda a sanya kowane dan makaranta ya iya kawo nasa karhi, da hazakarsa, ga ci-gaban kasarsa; sanya wa kowa a kansa halin yin hakuri da juna da zaman lahiya kuma da girmama wani, masamman ma yin gaskiya a tsakanin jinsina da shara'ar al'umma; habakar daraja iri-iri, yawaitarda harshuna, na addini da na al'adu daga karshe a tabbatar da horo saboda mutumen ya nuna da'a, ladabi da biyayya daga karshe mutumen ya tabbatar da kwazo kan aiki kuma ya kasance mai amfanin kansa ne, kuma ya amfani jama'arsa. A Nijar kamar a cikin sauran kasashen Afirika, duka wadannan kasashen sun kayyadu ne daga tsarin mulki, dokoki da kudurori, ds.

Dangance da sabanin horo da ilimi na gargajiya, cikin tsare-tsaren horo da ilimi na yanzu, horo da ilimi yana gudanuwa cikin wani zagayo da aka shirya kuma ba ya daukan yaunin kulum gaskiyar dan makarantar ana koyer da horon wani bi cikin wani harshen dabam da na dan makarantar, abun nan yana taimakawa wajen raba yaron da muhallinsa. Kenan horo- da-ilimi na zamani shi ne dalilin matsalolin sabawa da mahallin gargajiya, zaman kashe-wando, shashancin matasa.

Gurin haduwa tsakanin horo da ilmanta na gargajiya da horo da ilmi na zamani shi ne dukansu kamannun biyu sun gewaye mutum (yaro, matashi, babba) bisa kansa suke yin motsi saboda su ba shi sani, sanin zamantakewa da kuma sanin iya gwaninta dangane da bukatun da ka'idodin al'umma. A wajen bambanci, suna zura idanu masamman ma wajen tsarin tafiyar da aikin koyo da koyerwa da tsarin darussa wadansu zuwa wasu da halaye/kayan da aka yi amfani da su don cimma guri.

6. Ingancinmakarantar gargajiya wajen makarantar boko ta karni na 21, ayar nazari

Masana masu hange, sakamakon makarantar gargajiya da ta zamani kamar yadda Abdu Mumuni, tun da wuri sun aza kudirorin yin nazari bisa yunkurin makarantar gargajiya wajenkarfafa makarantar zamani don cimma gurorinta. Wannan nazarin ba ya wuce na zamani ba a yanayin makarantar yau.

6.1 Ginshikan nazari

Horo da- ilimi na gargajiya, duk da halinsa na shekarar sama, yau ya zama kamar hazakar cin nasara a Afirika. Wannan cin nasrar ya kasance ga daidaita da halin yan makaranta kuma da muhallinsu, tsarin koyo da kayarwa, da bukatun kuma da daidaton al'umma, ds. Ya kamata a dauki irin wadannan ababen lokacin wallafawar siyasar horo da ilimi da kayayyakin

karantarwa da na tsarin tafiyar da karatun idan ana son a fitar da wadansu saratsai na ci-gaban makaranta a yanzu. Wannan makarantar, mu tuna shi, tana fuskantar kalubalai dayawa da suke kawo cikas ga gwanintar kere-kere, kenan mai amfani. Don haka ne, ya kamata yau a sake yin tunani a wurin da horo da ilimi na galgajiya ya gaje cikin tsare-tsaren Hora da ilimidomin akididdige darajojinsa na karantarwa da na tsarin fiyar koyarwa don a dauki yaunin wadannan kalubalan. Abdu Mumuni Diyoffo, da hankalin sanin wannan bukatar, tuni ya tsara hanyoyin wannan shawarar.

«... Duk wani sabon rubuta littafi kuma da yake so ya zama mai amfani ga koyo da koyarwa da na horo da ilimi ta da yake daidai da halayen yanzu da kyakkyar makoma a gaba na kasashen Afirika baka don a rufe halin kasa da na al'umma na gaske, ta wata hanya a arawa horo da ilimi na gargajiya wadansu daga cikin nasahalaye domin a sanya su manufa ta zamani kuma da ci-gabana horo da ilimi kuma ta sauran ko ta zaman tare da ita har tsawon wani lokaci da bada karfin iza kanta.»Diyoff,2019, shafi na 21).

Shi ne na Abdu Mumuni a shirya ka'idodin biyu na horo da ilimi (gargajiya da zamani) saboda a ilimintarwa da horon halittu cukakku da shikashikan ci-gaban kasashensu. Haka din cikin yanayin zamantakewa da tattalin arziki da siyasa mai dorewa sosai, cikin makaranta tsararra daga darussan makarantu, tare da cikakkun takardu wani gami suna can nesa da rayuwar yau-da-kullum. Zamantakewar da aka yi fata ta kamala daga, kowane dan Afirika na yanzu ta wani hali ko na waniya zama sakamakon horo da ilimi mai ruwa biyu (na gargajiya da na zamani). Su ko darajoin da aka yi aro, ya kamata a gano wadanda aka fi so, wadanda suka horo da ilimi a Afirika ta gargajiya fusahar da ta yi nasara.

6.2. Tabi'u nagarain na horo da ilimi na gargajiya wajen makarantar boko ta zamani

Tattaunawa dayawa a kewayen wannan tambayar yau suna bada damar cusa darajoji da aka ara wa makaranta ta gargajiya da suke iya kawo taimakonsu wajen gyaran foton makarantarmu. Ba mu iya banzata makamin marubutan jaddawalai da littattafan makarantu wajen cin nasarar wannan kacici-kacicin. Amma, a karo na karshe, malaman horon malaman da malaman koyo da koyarwa wajen da ake neman agajin karshe yauni ya rataya kansu da su ga ta wane hali ne za su iya shirya tare da darajoin aikin koyo da tsarin tafiyar da darasi da suka danganta da makarantar gargajiya tare da gwajin ayyukansu don su ci moriyar ta kwarai, saboda tafiyar da kyau don ci-gaban makarantar. Darajoin wadannan su ne, ta aji-ajin aiki:

1. Amfanin dubarun da hanyoyin koyarwa da suke sa dan makaranta ya kansance shi ne ginshikin horon kansa;

A takaice ya cancanta yauni ya rataya kan malamai da horar da malaman makarantu bisa tafiyar da tsarin koyar da darussa da tsare-tsaren tafiyar da koyo da koyarwa cikin gidajen horo. Cikin wannan halin, ya kamata su gada masu ta hanyar jin karfin tsare-tsaren tafiyar da koyo da koyarwa mafi inganci, wadanda za su sanya dan makaranta ya zamajagoran horonsa da kansa. Malam a cikin yanayin ajiya amsa kiran na kyautata gyaran ayyukan dan makarantar da za ya ba kayadaddun ayyukan da za ya gudanar, a bambance da koyo da koyarwa na kai da

aka sani mai kayatarwa kadan da ake gani cikin yawan duka azuzuwan yanzu.Malamin makarantar ya zama matsari, jagora, mashawarci da za ya ja hankali inda ya kamata.

2. Amfani da halaye na gida na danmakaranta cikin abubuwan da darasin koyarwa ya kumsa;

Hasken sani da za a koyar yana da mahimmanci kwarai na ainahin lakantar sani na makaranta. Ya kamata mahorota su nanata da cewar malami bai kamata ba ya zamanto bawan jagoran malam ne ko na porfesssa ne. Duk da cikakken saninsa ya kamata ya san yadda za ya nesance shi da karfafa kirkira halayen ganin kop da dan makarantar ya saba da su. Wadannan suna iya kasance wa abun mamaki na rayuwa ta yau-da-kullumda za ya zama shi nema'abuci, shaidu, dan kallo ko ma wanda abun ya shafa, bisa kanunsu za ya gabatar da ra'ayinsa ta yadda za ya iya koya cikin muhallin na ainahi wanda ba ya shirgintawa (badda-kai).

3. Alaka ta zahiri tsakanin horo da ilimi / bada sani da horo

Hora da ilimiyanu da matsayi uku, su ne (koyar sani); horon hali (horo kan da'a da dankasanci), da horo/ fahintar ayyukan karkara (ta hanyar ayyukan hannu masu amfani), ziyartar ma'aikatu da wasu wurare na aikatan hannu, da wasu mutanen da suke da wani alawus, ds.Wadannan matsayin yakamata a dauke su cikin lissafi idan ana so a ba dan makaranta horo cikakke.

4. Amfani da harshunan gida na yan makaranta don su lakanci sani da kyau ko su lakanci harsuna biyu na koyo.

Koyarwa cikin harshuna biyu daidai da daidai yana ba dan makaranta kuzari masamman ma wajen saukaka daukaka sanin tun ba wanjen yaran da ba a sanya ba a cikin makaranta ba, yana sa wa cin babbar ribar lokaci kuma yana darajanta harsunan kasa da al'adu. Ya hi ba yan makaranta ribar cin nasarar karatunsu. Dubara ne wandasuka hi daraja an san ta. Ita ce malam ya kamata ya yi amfani da ita wajen kasawar harshe wanda ba ya wasa a gane sosai tambayoyin ga dan makaranta.Malamin makaranta ba zai yi shayin dogara ga harshen uwarr yaron ba idan yana tsammanin ita ce ta hi saufin dangana sani, a sanya a gane da sauri ma'anar wata kalma, a ciyo kan wani lissahi, ds.Inda darajar amfanin da aka tsara nakoyo a harshuna biyu cikin tsare-tsare na makarantu.

5. Hadawar aikin koda salon aiki da take ba koyo da koyarwa wani hali na gani da ido; kamata ya yi a kawo karshen halin koyarwa na kai daga tsarin koyo da koyarwa da ake cewa na zamani. horo da ilimi da ake badawa ya ci a dubi ta halin kididdigar hade da horo/sanya aiki, dangance da nuna wa yan makaranta ayyukan hannu kuma da sanya masa sania hade da ayyukan muhallin.

Misali, cikin darasi bisa kan kasuwa, malam ba ya dogara ba kadai bisa hotunan gwaji na jagoran ko ta wata sahihin shiga fagen kwaikayo tare da yan makarantar don nuna kasuwa. Yawon bude ido cikin kasuwa na ajinya isa a nuna wa dan makaranta wannan muhallin, a takaice abubuwan da za su danganta da darasin (yin ciniki, saye, kayan kasuwa, mai saye, tarin kaya, ds). Bayan an dawo cikin aji, sai ya tambayi yan makaranta, dangance da iri-irin abubuwan da suka gani kuma suka tantance; su gabatar da kasuwar, su sake maimaita abun mamaki na tattaunawa da yan kasuwar, ds. Idan darasin ba ya yi katarin ba ranar

kasuwar, tsarin lokuttan aiki tunda ana iya birkita shi, malam yana iya maida darasin kuma ya gudanar da shi ranar kasuwar.

6. Rubutawar wani salon dan kasa da za a ba horo ta hanyar koyo da koyarwa adarajojin zamantakewa da tattalin arziki na al'ummar da dan makarantar ya huto daga ciki, kamar koyo da koyarwa demokradiya, da dankasanci, da al'adada kiwon lahiya, da tattalin zaman lahiya tsakanin al'umma, da kawar da shakiyanci, da diyauci, daukaka kai, cikakken mutum, gafartawa, yahewa, wuce gona da iri, taimakon juna da dan uwanci, da dauriya, ds Ya kamata malam ya tsara a hankali, darussa bisa horo kan dan kasanci da da'a tunda wani bi ana yin banza dalilin wasu darussan. Dangance da horo kan dan kasanci, duk abin da ya shafi harakar dan kasanci, yakamata ya zabi tushoshin mai hazaka sosai daza a koyo da koyarwa kan darasin ladabi da biyayya. Haka zalika ma na koyo da koyarwada da'a inda ake bukatar tabi'o'i da halaye na gari da darajojin al'ummomi, na mutane, ds. Wadannan halayen biyu suna gina matsayi masu inganci na horo da ilimi dangance da matsayin bincike da jan hankali kan ayyuka kuma da ba za a banzata su ba. Makaranta tana daukar gurin iyali cikin wannan horon. Bayan rashin wuya na kyon sani, daukan yaunin al'adun horo da ilimi na gargajiya cikin tsaretsaren bada hora da ilimi yana iya kawo gudunmuwa wajen daukan yaunin kasawa dayawa bisa tsarin zamantakewa da al'adu, arziki, da siyasa da da'a.

Kammalawa

Horo da ilimi na Afirika ta gargajiya ya zama kamar na gwaji ne da ya samu nasaracikin horo na jiki, na kwalluwa da da'ana Afirikawa. Wani irin salon bada horo da ilimi ne wanda ya ratsa shekaru kuma da yadda ya zauna cikin matakai a yau duk da fadi-a-jina kasashen waje da ya yi ta bi tun karnoni. Horo da ilimi na gargajiya yana da nasa iyawa/gwaninta horo cikakke na dan Adam saboda ya kawo masa wajen bukatunsa na kansa da na zaman jama'a.

Amma cikin duka kowace jama'a, wannan horo da ilimi na gargajiya shi ma yana da kasawarsa masamman ma gazawar daukan yaunin hakin jama'a saboda idan kayukan ba za su iya gudanarwa bako kuma sanannu ne a kasashen ketare. Tsananinsa da tattalinsa suna sanya shi ya daure da juyyi, ga sabin manufofi zuwa ga sabin canje-canje. Horo da ilimi na gargajiya yana dauke da matsirin bambancinjama'a da na jinsi. Halinsa maras siffa, tsarinsa, wadanda ake hana wa magana suna kewaye sashensa da rishinsa na mayar da ayyukansa dabam dabam bai daya, na wajen abun da aka fada da abun da aka koya a tsakiyar wani ruküni da aka sani yana kera karshensa. Amma, duka da wadannan karancin, horo da ilimi na Afirikata gargajiya yana nan a matsayinsa kullum na masani na makarantarmu. Ba ya shiga cikin sabani da salon horo da ilimi na zamani, emma daga bisani yana yi masa ciko. A halin yanzu makaranta tana ratsa wata mawuyaciyr matsala mai dadewa duk da matakai da aka dauka saboda a kauda ta. Daidai ne a kara karfingado na koyar da horo da tafiyar da aikin koyarwa ga wadannan tarin matakkan na tsarin koyo da koyar da ilimin gargajiya. Kamar yadda mahoron masu horo da malaman makaranta suka kididdige da gaskiya kuma suka yi amfanisosai suna iya taimakawa don sake ba ma makarantar zamanitakardar yabo.

Madogara

Amadou, T. (2021). *Analyse conceptuelle des systèmes éducatifs en Afrique*. Module de formation (Niveau supérieur IFAENF).

- Baba Moussa, A.R. Malam Moussa, L.& Rakotozafy, J. (2014). *Fondements philosophiques de l'éducation des adultes en Afrique*. UIL et presses universitaires d'Afrique.
- Capelle, J. (1990). *L'éducation en Afrique noire à la veille des indépendances*. Paris. Karthala.
- Dioffo, A.M. (2019). *L'éducation en Afrique* (Nouvelle édition). Québec. Editions Science et bien commun.
- Frédéric, C. (2005). « Réflexions sur l'éducation en Afrique, Caractère polyvalent de l'éducation traditionnelle ». *Préface à la nouvelle édition*. <http://scienceetbiencommun.press.pub>, (xi)...(12), visité le 11/02/2021.
- Inné, M. (1988). « Politique éducative du Niger ». *Pédagogie pratique pour l'Afrique*, volume1. Paris. Librairie intercontinentale.
- Ki-Zerbo, J. (1990). (Ss dir). *Eduquer ou périr*. Unicef-Unesco. Paris, l'Harmattan.
- Mungala, A. S. (1982) « L'éducation traditionnelle en Afrique et ses valeurs fondamentales ». *Ethiopiques*. Revue socialiste de cultures africaines. No 29. <http://www.wathi.org.leducation>.
- Oumarou, F. (2006). *Education traditionnelle des enfants en milieu peuhl*. Manuscris. Bibliothèque IFAENF.
- Paré Kaboré, A. & Rasmata Nabaloum-Bakyono, R. (2014). *Socio-psychologie de l'éducation des adultes en Afrique*. Presses universitaires d'Afrique.
- Salifou, A. (1974). *L'éducation africaine traditionnelle*. Présence africaine. Nouvelle série. No 89 (1er trimestre). PP 3-14. <https://www.jstor.org/stable/24349702>.
- Snyders, G. (1975). *Pédagogie progressiste*. Presses universitaires de France.

Babi na 7

Tsarin gargajiya na koyo da kimantawar sanin da aka lakanta : Yayaza a iya daidaita su da tabi'u na koyerwa na zamani a cikin aji a Afirika.

Mohamed Sagayar Moussa

Takaicewa

Mataninyana tattaunawa a kan tsarin gargajiya na abubuwan koyo wanda yake tattare da al'amuran zamantakewa na yau da kullum a Afirika gaba daya da kuma musamman a Nijar. An aiwatar da yanayinkoyo don ba wa yara dama a cikin wani nau'i na tsarin al'umma su gina ilimi a fannonin rayuwa da yawa. Yana tafiya da cewa a cikin halaye na koyo, al'umma tana taka rawar gani na zama mai tsaron al'adu kuma tana amfanin da wani tsarin kimantawar kokarin yaro don habbaka fahimtarsa. Matani yana takaice bayani da yake bida shawarar nazari akan batutuwani koyo da mizantawar sani dabam-dabam da aka lakanta da aka samu a Afirika, tare da maida hankali kan nazarin muhalli na tsarin abubuwan koyo a cikin ilmantarwa ta gargajiya da yuwuwar sauye-sauye da gyaran fuskar da suka dace a zamanin yau. Matanin ya nuna yadda albarkatun da za aiya samu daga ayyukan koyerwa na gargajiya za su iya bida damar kirkira halaye na dubarun koyerwa a cikin makarantar zamani.

Mahimman kalmomi : Ilimi da horo na gargajiya, tsarinkimantawa/mizantawa, tsarin koyo, tabi'u na zamantakewa da gargajiya.

Gabatarwa

A Afirika, halayen koyerwa da koyoyana bida dama dabam-dabam na yinbulda tsakanin malammai da yan makaranta da kuma tsakanin yan makarantarwadanda, ta hanyar su ne ake gane rawar da kowa yake takawa cikin aikin ilimi : malammai suna nan don koyer da wani bangare na ilimi su kuma yan makaranta suna nan don su koye shi. Yanayin ajin don haka yana taka muhimmayar rawa wajen koyon dan makaranta da kuma inganta abubuwan da ya koya. Aji ba kawai wuri ne inda dan makaranta za ya daukar bayanai ba don daga baya ya yi amfani da su a gida, amma wuri ne na aiki da koyo.

Halin koyo a cikin muhallin makaranta wani mataki ne da malam ya shirya inda za ya bida wani sani, da zai rika ma'amala da yan makaranta a lokacin bida darussa. A cikin wannan halin koyon, muna da abin koyo/sani, malam, yan makaranta da kuma kayan aiki. Wannan shi ne dalilin da ya sanya dubarun koyerwa take bukatar:

- Yadda ake maida ilimi sanin da ake iya koyerwa, abin nufi shi ne yaya za a sanya wannan ilimin a hannun yan makaranta don sauake akinsu na yan koyo;
- Yaya za a samun kyakkyawan yanayi don girka ilimi;
- Yaya za a tabbatar da cewa ingancin abin da aka fada yana da mahimmanci ga ingancin abin da aka samu, fahimta.

A cikin halayenjama'a na gargajiyada wadanda suka samo asuli daga cikinsu a Afirika gaba daya, musamman a Nijar, al'ummomi suna tsara kansu tare da kafa al'adun koyo wadanda lokuta ne na bainin jama'a masu nuna canje-canjen matsayi (na zamantakewa, addini) na wani dan Adam. Dan adma kinyana rubuta shi cikin tsarin tabbatar da iyawarsu da kuma kwarewarsu na aiwatar da ayyukan jama'a da na karkara.

A yankin kudu da hamadar Saharana Afirika, watsa da koyon tabi'u, yana nufin yin aiki ta hanyar al'umma masu halaya iri daya, don samun ilimi cikin tsarin sadarwa da mutunta tabi'u da al'adu. Wannan nau'i na tsarin al'umma ya dogara ne kan ka'idoji da kayyadaddun al'adun da suka jadadda koyo daga abokan aiki (Chan, C, et al., 2019) da kuma dattawa(kalmar da ya kamata a fahimta a nan kamar wani gungun mutane masu shekarudaya masu hikima da ake

dauka a matsayin abin koyi kuma wanda shawararsu da yardarsu sun zama tilas a cikin duk mahimmanci niyar jama'a.)

Babinmu yana magana ne kan batutuwani koyo da na kimantawa abubuwa da aka koyaa Afirika, tare da maida hankali kan nazarin mahalli da tsarin abubuwan koyo a cikin koyarwa ta gargajiya da kuma yiwar sauye-sauye da gyaran fuskarsu masu dacewa ga ayyukan azuzuwa.

Sashe na farko na babinantsaida da shi don kimantakoyarwa ta gargajiya a Afirika. Irin wannan nau'in bada horongalibina gamayya ne kuma yana barin babban wuri ga rarraba, hadin kai da taimakon juna.

Sashe na biyu yana nazarin ala'kojin da suke tsakanin bayar da horo na gargajiya da kimanta abubuwan da aka koya a cikin yanayin Afirika mai ri'ko da abubuwan da suka samo asuli daga cikinsu. Ana nufin a tambayi darajoin ayyukan kimantawar da kuma huldasu tarebunkasarmakarantar zamani (Yerly, 2017).

Cikin sashe na uku kuma kashin karshe, muna nazarinyiwar mizantawadatatta cikin azuzuwa masu yawa da kuma yadda za a jagoranci kimantawata lokacin horo kamar wata hanya mai gamsarwa wadda ta danganta da kimantawa ta al'adun gargajiya.

I. Ilimi da horon gargajiya, halaye da suka samo asali daga al'adu na gida

Mumuni (1967, p. 13-14) ya nuna gaba daya wadannan alamun na bada horo na gargajiya a Afirika ta bakar fata wadsanda suke nuna al'umma mai ri'ke da al'adu:

- An bata babban matsayi a cikin iyali da cikin al'umma;
- Halina gamayya da zamantakewa;
- Shigowardukiya da addini a rayuwar jama'a;
- wani hali mai amfani dayawa;
- wani aikin karuwa a cikin lokaci tare da bunkasar jiki, hankali da tunanin yaro.

Al'ummomin Afirika da kowanelokaci suna aiki a cikin wani nau'i na hadin kai wanda aka san su da rabo da taimakon juna. Wannan nau'in aiki na gargajiya yana bada haske game da ayyukan kakanni da suka dogara da imani da fatawowida aka rarraba kuma aka rubuta cikin ka'idojin mutunta dan adam. Wannan shi ne dalilin da ya sanya Caille(2019, p.7)ya ci gaba da wannan ra'ayi : « ta hanyar ire-iren kabilu na al'ummomin bakar fata na Afirika, bambancin nau'o'in tsarin jama'a,yana nuna bambanci a matakai ci-gaban tattalin arziki, siyasa da zamantakewa da aka cimma kafin mulkin mallaka,a fagen bada horowani adadi na kamanni gaba daya da na gamayya, abubuwan da ba za aiya musun su ba na wataal'ummar al'adun awajenmutanen Afirika. »

1.1 Ilimin da horo nagargajiya,kayyadaddunabubuwan da suke darajantar da tabi'u najama'a.

Bambance-bambancen kabiluda tsara al'ummomi na ainafi, bangarori ne guda biyuda suke bayyana ilimi da horo tamkar wani arziki sobda shi kadai neda kuma ya mutunta ra'ayin jama'a a tattakin neman ci-gaban al'umma.

Horo da ilimi na gargajiya a Afirika ya danganta da halaye na musamman guda huds, (Kaili 2019)wadandasuke nuna hanyar cimma wani guri na al'umma da zamantakewa cikin daidaitona musamman.

Hali na farko yana bada haske wajenmahimmancin zaman tare na al'umma, kimar da take zama abin nuni a cikin kowace huldasu dan adam da ke da nufin dorewa.

Halina biyu yana dsaukarilimi da horonzamantakewa na gargajiya a matsayin ma'aunimai darajantadukiyoyi da alafarsu da imani na addini. Yan asilin kasar suna girmama abin bautarsu a cikin tunaninsu da kumacikin duniyarsu ta zahiri.

Dangance da haki na uku, yana tabbatar da yawancin tabi'u ko halaye na yau da kullum wadsanda suke nuna kwararewa dabam-dabam a cikin rayuwar al'umma.

Hali na hudu kuma na karshe ya shafi ci-gaban yaro a cikin da'irar iyali da jama'ar da take kewayensa. An yi la'akari da yaro a matsayinsa na mutum wajen hidimar al'umma a cikin bunkasar tunani, jiki da hankali. Maida hankalin jama'a shi ne abin dogaro don nufinshigarsa cikinjama'ar da kuma ya zama najama'a, don haka ne ma yasa « muhimmancin da aka ba wa tarbiya kuma yana nuna yadda dukan jama'a suke kokarita hanyoyi dabam-dabam : sanya hannun wani babba cikin tarbiyar kowane yaro, dsaukar nauyin wasu ayyuka na ilmantarwa, a cikin kayyadaddun halaye da suke iya zama dabam-dabam, ta hanyar wakilai ko wadsanda aka zaba, masu aiki da suna al'umma. » (Caille, 2019, p .8).

1.2 Yanayin iyali,matakin farko na wata hanyar bi ta gudun mawa kai daya da ta jama'a

A afirika, iyali yana ba yaro matsayin na wani tsari inda kauna ta uwaye maza ko mata tamkar wata kariya da tarbiya, mai bude hanya zuwa koyon abubuwa masu yawa. Da farko yaron yana karkashin kulawar uwa,ya zama mace ko namiji. Lokaci ne na koyon zamantakewar al'umma da za a sanya yaro bisan wata hanya in da :

« A cikin kurciya, mahaifiya ita ce take da alhakin kula da yaron : tana ciyar da shi, tana kula da lafiyarshi : ba karya ba ne a ce yaron Afirika ya kasance wani bangare na jikin mahaifiyarsa kawai saboda, kamar duk kowace uwaye, macen Afirika tana jin duk wani abu da ya shafe shi sosai,amma kuma saboda ta shayar da shi nono, yau da kullum, ta kula da shi, ta sanya shi i kwana kusada ita, ta kai shi ko'ina a bayanta. »(Caille 2019, p : 9-10).

Ana bin wannan kulawarta musamman tare da rakiyar uba da yake shirya shigarsa cikin al'ummakuma, sama da haka, yana gayyatar al'umma da su bada gudunmuwarsuwajen tarbiyarsa ta fuskar cikakkun ayyuka da kuma karfafa abubuwan da aka koya masa.Yaron yana biyayya a zahiri kuma ya bar wa malamai da masu rikon al'adu su jagorance shi. A bayyane yake cewa iyaye suna dsaukar mafi yawan tarbiyar yaron kuma suna ba shi wani yancin kai wanda zai yi amfani da shi tareda goyon bayan sauran jama'a. Don shi ne yada kyautu a fahimci hakan : « [...]abin nufi uba ko uwa suna cika ayyukan malam, shi kuma yaro na dalibi; biyayya a gare shi ba ta da bambanci da dsaukar nauyi da kuma neman gudunmuwa wajen babba. Uba ko uwa suna da alhakinjagorantar yaro a cikin farkon shigarshi cikin aiki jama'a (kirkirowa, ala'koji na zamantakewa da sauransu) da sa shi ya amfana daga gogewarsu ta rayuwa da kuma abubuwa ta hanyar sa-hannu mai mahimmanci(da kuma yadda ya dace da abin da ya dace) zuwa ayyukan rayuwa na zamantakewa. Uba ne yake koya wa matashin yaro, sannan in ya balaga ya koya mishi sana'arsa/aikita namiji, kamar yadda uwa ta koya wa karamar yarinya, sai kuma budurwa duk abin da ya shafi rayuwar ya mata da kuma tauwa. » (Caille, 2019, p.10).

1.3 Ilimin da horo na gargajiya : sauvi mai zurfi na na halaye ko tabi'u

Bayga komi, ilimin da horongargajiya ya samu sauvi-sauye masu zurfi daga mulkin mallaka, wani lokacin da ya janyo tabarbarewar tsarin zamantakewa da aka kafa ba tare da la'akari da al'adu na Afiriki ba (Ki-Zerbo, 1992). Mulkin mallakar ba wai kawai ya canza al'adu ba, har ila yau, ya bata dangantaka da sanin jama'a yan asali daya, ta hanyar kawo wata al'adata aikin koyo da yake bin ka'idojin da aka tsaida a kan gaskiya.(Akkari & Dasen, 2004). Yan afirika sun dsauki da cewa : « makaranta da rayuwa daya ne a cikin al'ummomin afirika, wadsanda suke darajantaaifuwa, yarinta da ilimi fiye da komai, kuma sun hana rashin aure, son kai da son abin duniya » (Caille, 2019.PXiii). Yaro shi ne dukiyar dukan jama'a, a cikin al'umma wanda ya

bambanta, marubatan sun jadadda, tare da : « bayyanardukiya da al'adu na al'ummar zamani mai nuna son kai » (Caille, 2019, p.58), wanda zai dauki nauyin yada koyarwa na mulkin mallaka. Kuma wannan shi ne dalilin da ya sa, a farkon lokacinsa, « yaron Afirika ya kasance a cikin inuwar mata (kamar a ce karkashin bishiya) (Caille, p. xiii). Kafin a yi « la'akari da shi cikin al'ummar Afirika ta gargajiya a matsayin abin da kowa za ya yi tattali »(Caille, p. xiii). Wannan imani da yake sa yaron ya zama mai amfani ga kowa ya zama tsofon yayi ga idon sabuwar cibiyar tarbiyarwa da ake kira makarantar boko.

II. Makarantar boko a Afirika

Don haka, jami'an mulkin mallaka sun kirkira wasu dubaru da sharudda don koyar da mutanen cikin al'umma na ainafi. Bayan samun yancin kai, bukatar kafatsari na gudanar da aiki da ta biyo bayan mulkin mallaka cikin gaggawa ta zama wajibi cikin kasashen Afirika. Don tabbatar wannan anniya , ya zama dole a ci gaba da tsarewani aikida yake gudana don hadin gwiwa mai fuska biyu wanda abubuwan da suke cikin kwantaragin suka goyi bayan wani ban girma da aka lullube. YanAfirika da suka lura da lamarikuma suka yarda da wannan aikin, za su iya daidaita kansu ne kawai don nuna gowon baya ga wannan hatsaniya da hadin gwiwar da ba ta dace ba wacce ke bada damar samar da sauye-sauye a cikin salon rayuwar yan asalin kasar. Yan mulkin mallaka za su kafa makarantu da cibiyoyi na horarwa gaba daya da suka sadaukar da kai ga kasashen Turawa, tare da barin mutane su yi imani da cewa wadannan kyawawan halaye ne da al'ummar Afirika za ta gano su kuma taaiwatar da su don jin dadin rayuwarstu.

A cikin abin da za ya biyo baya, muna habbaka ra'ayoyin tarihi don nuna yadda mulkin mallaka ya yi tasiri sosai kuma ya canza tsarin zamantakewa bisa ga imani da tabi'u na gargajiya.Muna nazarin aji inda bambancin al'adu da ba kabilu suka mamaye tsarin yanayiinda daidaikun mutane suke zuwa koyarwa wasu kuma wadansu suna zuwa don koyo kawai.

Manufar malama gargajiyance ita ce koyarwa (wanda aka fahimta a nan a matasayin wani aiki wanda ya kumshi sanar da wani abu mai amfani don karfafa karfinsa da kuma sanya su cancanta a wani yanki na musamman).Don tabbatar da cewa an yi haka, malam ya yi amfani da aiki na uku na koyarwa wanda shi ne kimantawarabubuwan da aka koya (aiki na farko shi ne shirya darasi, na biyu kuma aiwatar da shi). A cikin aikin ajina zamani, ana tantance dalibbai dabam-dabam, yayin da a gargajiyancedattawan gari ne suke tantance su.

II.1 Nazari na tarihi

Koyarwata zamaninmulkin mallaka tana da manufar horar da kananan ma'aikatan da ake bukata don amfanin mulkin mallakar da abin da ya yi imani da shi. Wannan nau'i na mulkin mallaka mai manufa daya yana nuna cewa ya kamata akoyar da yan asalin kasar bisa da al'adunTurawa da kuma cewa wani nau'i na mutane da ya kamata ailmantar da su daga ilimin zamani wanda aka fi girkawa da kuma karkata zuwa ga ci-gaban sana'a da fusa'a.

Shugabannin Afirika sun daukiduk wadannan jagororin a matsayin mafi kyan zabi don ilimin zamani na al'ummomin, wadanda aka karkasa kuma aka tsara su bisa ga ingancin gargajiya da kuma imaninsu na addini. Bayan mulkin mallaka ya bada hanyar sauye-sauye, (dole a auna su) ta bida damar gyaran fuska (dole ne a kayyade su), ta tsaida abubuwa masu kasancewa (dole ne a bayyana su) kuma ta kafa yanke war rabuwa (dole a fahimce su) (Bancel et Blanchard, 2003). Kasancewar zamanin mulkin mallaka da kuma zamanin bayan mulkin mallaka, ilimi da horo gargajiya ya samu sauye-sauye. Mun mayar da hankalinmu da nazarinmu kan wani yanki wanda ya kasance fanni ne da ya zama dole a yi kula da filin, tantance dubarun da kuma yanke shawarar abin da ya fi dacewa ga yan Afirika. Ya kasance wani tunani da za ayi a cikin nufin wayar da kansu da kuma wayar yin hankali na cigaban yankunnansu a wannan lokacin, wanda yake da shedar tsarin zamantakewa ba tare da wani tushe na gaske ba. Yanayin rayuwar yan Afirika, yanayin tunaninsu, yanayin yanke shawararsu sune hanyoyin da yan mulkin

mallakasuka dauka kamar ba su dace da dubarun ci- gaba ba. Bangaren ilimi da horo ya bunkasa tare da kafa makarantu na farko.

II.11.Fannoni biyu masu mahimmanci : ilimi da horona galibi da ilimin koyon sana'a a cikin tsarin ilimin da horon gargajiya

Ana gudanar da ilimi da horo na galibi a fanni biyu(Caille, 2019) :

- Fanni na farko wanda ya kumshi ilmantarwa ta hanyar rayuwar iyali da zamantakewa mai tambarin wasannin gargajiya,saureren dattawa, gano tsiro, ilimin addini da tsafe-tsafe ;
- Fanni na biyu wanda yake da tambarinibadodi na koyo wadanda wani lokaci gwaje-gwaje ne da suka fito daga wata kimantawa gama-gari a karkashin rakiyar da sa-idona dattawa don cimma wani matsayi na zamantakewa na dabam (yarinta da balaga misali don da'awar daukar nauyin jama'a).

An miķa alķibilar ilimin koyon sana'a zuwa ga :

- koyon ayyukan noma (koyon aikin noma tare da iyaye da/ ko magajinnai) da kuma kiwo (kai bisashe kiyo da tsaron su) ;
- koyon fusa'o'i da ayyukan koyon kira, aikin katako, badukanci da saķa a misali.

II.1.2.Dubarun kimantawa a fannoni biyu na ilimi da horo na gargajiya

Kar da mu mantada matsayin iyali, al'umma da jama'a a fannin ilimi da horo a Afrika. Wadannan fungiyoyin uku suna da tsarin na gaba-daya tare da tsarin biyayyagame da shiri wandan ya yidaidai gwargwadon da shekarunsa da matsayinsa a cikin al'umma. Gaba daya, abubuwan da aka koya cikin tsarin ilimi da horo suna rubuce cikin yanayi na gaba daya kumaan kimanta su (tabbatar da matsayi bayan wani abun cikin tsari na musamman) an rubuta su a cikin girgam na gargajiya. A halin makaranta ta zamani, ana kimanta kowane mutum.

Babu wani daidaitaccen jadawali da aka rubuta cikin wani bayani na gaskiya da aka gangama, ra'ayoyi da saninda aka tsaida kuma tabbatattu a cikin al'ummomin Afrika. (Akkari & Dasen, 2004). Amma a maimakon haka al'adar ci-gaban na sani na ainafimai dogara bisa darajojiba bisa ka'idojin da aka lissafa ba ko sharudda kamar a tsari bada horo da ilimi ta zamani. Don haka ana iya yin samfari kimantawar abubuwan daaka koya a cikin allon da yake kasa:

Allo na 1 : Samfarin kimantawa

fannoni	Abubuwan da suke ciki
Tsarin al'umma	Tsarin biyayya da ayyukan sassan iyali da na mulkin kananan hukumomi
Yanayin tabi'u na al'umma	Jerin tabi'unal'umma da sanya hannuwansu cikin mulkin kananan hukumomi
Karkasa tabi'un al'umma na gargajiya	Jerin sani na tushe da sauķaka abin da suka kumsa
Kayyadewar ibada na koyi	Tsarin ayyukan ibada da ka'idojin yaba darajoji (gwaninta) na matasan da akasanya koyo
Amincewa da abubuwan da aka koya	Sauķaka ka'idojin kimantawa dangance da fannin da matakın koyona abubuwan da aka koya na tushe
Tsarin shagulgulan gargajiya da tabbatar da matsayi dabam-dabam	Darajanta da yarda gaba daya ta wata kwarewa ko kuma na wani mataki na cigaba da aka samu.

II.1.3 Aji a matsayin wuri na koyerwa

Ajin shi ne wurin da ya dace inda mutane suke zuwa don neman bayanai, yin aiki da kuma koyo. A cikin wannan halin, yan Afrika sun samu kansu suna fuskantar wani sabon yanayi, mai rikita wanda ya shafi fannin ilimi da horo, samfarorin koyarwa, hulfa da malam, tsarurunkan kimantawarabubuwan da aka koya, dukkan wanitsari da yake da bukatar sadaukarwa da gaskiya da kuma canjin akida a matakink zamantakewa.

Wannan nau'in na tsari na yanayin koyarwa yana da dangantaka da fitowar sabbin wuraren (Perrenoud, 1999) da aka raba tare da tsaidadden shiri da kuma malamn da yake shirya yanayin kayan aiki maimakon gungun dattawa na gargajiya. Ajin ya zama wuri inda ake habbaka canjin kayan aiki a kewayen waniabu na cikin sanin takamaiman(Chevallard, 1992). Wannan hangen nesa na canji yana cilasawa rukunin aji wata daidaitawa ga ayyukan masu tsara ayyukan koyarwa na malam, kwararru masu ilimin koyarwa da kuma halarta mai karfi na dalibba wajen aiwatar da ayyukan da aka ba su amanarsu. A kowane hali, gudanarwa da tsarin ajin a cikin makarantar zamani ya haifar da sauye-sauye masu surfi da yunkurin daidaitawa a bangaren masu bada gudunmuwa a fannin koyer da ilimi a Afrika. Komawa daga ilimin gargajiya zuwa naayyukan da aka sabunta wadanda suka raba sashe-sashe da nuna manufar abubuwan koyo cikin makarantu sun zama abun da za a nazari don shiga sabon zamani na koyo. Don haka mun fahimci cewa: « ma'anar tsarin ya kara wani muhimmin girma kuma yana jadadda kafa wani yanani na aiki wanda ya rarraba sassa na ayyukan da kuma hulda tsakaninsu »(Perrenoud, 1999, p. 540). Bayan wannan sabon tsarin, yana da mahimmanci a yi tambaya ko:

« za a iya, daga dubarun koyarwa , la'akari da tsarin tafiyar da aikin aji ko duk wani lokaci na horo kamar wani abun da ake bukata na aiki, wani sharadi da ake bukata, wani tsari wanda yake da tushe kuma yake bada damar samar da halaye na koyarwa da koyoda kuma ya ba su damar bin juna tare da wani ci-gaba, ba tare da bata lokaci ba, ta hanyar gyaranci-gaba mai ma'ana a cikin abubuwan da aka koya (Perrenoud, Ibid., p. 541).

Matsayin tsarin tafiyar da aikin aji cikin ayyukan koyarwa namalamyana tsammanin ya kamata a yi tambaya a kan tsari da amfanin kimantawar abubuwan da aka koya.

III. Kimanta abin da aka koya cikin halayen koyarwa da koyo a Afrika

A Afrika, maganar kimantawa ba tsaidadden aiki ne ba da ya samu tushe daga kimiya da kuma mai matsayin kungiya ta hukuma mai shiryayyun dokoki. A cikin ilimin gargajiya kimantawa tana nufin a tsaida wani tsari na karkara na rabo da sanin darajar dan adam. Kungiyoyin gargajiya na Afrika suna sanya halin hadin kai da taimakon juna a gaba. Wannan al'adar ta iyaye da kakanni ta mamaye gaba daya kimantawata karshen koyo wadda ita ce dubarar koyarwa na uku a cikin yanayin koyarwa da koyo(bayan shiryawa da kuma tafiyar da aikin darasi). Muna yin kwantaccen nau'ikan kimantawa guda biyu a cikin allon da yake kasa don mu yi nazari kuma daga baya sassan masu yiwuwa.

Allo na 2 : Nau'in kimantawa

Kimantawa cikin ilimi da horo Nngargajiya a Afrika	Kimantawa cikin ilimi da horo na zamani a Afrika
Matakai na farko	
R'a yi da matsayi a cikin jama'a	Samun daidaitattun iya yi
Abubuwan da suka girku	
Darajoin jama'a	Tsarın ma'aikatu
ka'idojin tsare-tsare	
Hawa-hawa zuwa ga iyali da karkara	Hawa-hawa zuwa aji
Iyali da mambobin karkara dangance da tsarin jama'a	Malammai dagabayana da ake aiki da su
Mahimman matakakan aiwatarwa	
Kwamitin dattawa	Shirya darasi

Tsarin al'adu	Gudanarwar darasi
Bikin amincewa da yarda da abubuwan da aka koya	Kimantawarabubuwan da aka koya

A cikin allon, akwai bambanci babba a cikin hanyar da kuma dubarun da aka yi amfani da su. A cikin yanayin ilimi d horo na gargajiya, al'ummomi sun fi son rabawa da amincewa da hadin kai tare da yin aikin bayan an yi wani babbani taro. Kimantawa a cikin ayyukan aji tana da ala'ka da wani batu da aka sama shaida a karshe.

Ma'anar kimantawa mai kima da suna ta fito ne daga cewa malam dole ne ya jagoranci dan makaranta a cikin aikinsa na makaranta. Yana neman inda yake da matsaloli don ba shi damar gano hanyoyin masu inganci don ya ci gaba a cikin karatunsa. Kimantawa ce da take gudana a lokacin da kuma da karshen kowane aikin koyo.

Daga wani hangen nesa, kimantawa tana d'auke da darajoji(Perrenoud, 1999) :

-ga dan makaranta tana basa damar samun ilimi mai surfi, kididdige iyawarsa da kasawarsa, maimaitawar wani aji (dawowa baya) fita daga tsarin (kora) kuma samun takardar shaida ko kammala karatun samun digiri;

-ga malam, dubarar koyarwa ne wanda ta hanyarshi, ake yanke shawarar zuwa zaman aiki na gaba, gabatar da sabbin ayyuka, sake duba dubarun koyarwarsa da kumaduba ka'idojin kimantawa. Ayyukan da malam ya gabatar sun fito daga karkashin yanayin dubarun koyor da karantu, wadanda suke sanya dalib ya kamawani aiki. Kalmar aiki tana zuwatare da tunanin rubuta, idan ba wajibi ba ne ga dalibi ya aiwatar da ayyukan koyo;

-ga uwaye, wata dama ce da za a sanar da su kokari ko rishin kokarin yaro, da kuma samun labarin ci-gaba da aka samu cikin tafiyar karatunsa.

Bada horo na gargajiya yana sanya kimantawa a cikin tsarin da aka gina ta hanyar dubaru na hadinkai wanda suke da alamun da suke jagorantar al'umma zuwa ga samun sakamakon wani tsari wanda dole ne a tabbatar da ci-gabanshi da nasarorinshi. Hukumace take da alhakin yanke shawara a kowane lamari ko wane yaro ya cancanci dawani canjin matsayi don bada gudunmuwar wajen ci-gaban zamantakewa da tattalin arziki na kauye. Ana d'aukar yaro a matsayin yaron kauye amma ba dan cikin kauye ba. Wannan tafiyar ta al'umma ta tunatar da iyalai kai tsaye ga hakinsuna tarbiyyantar da yayansu cikin tsanani da mutunta kimar dan adam. Da wannan hangen ne a yanzu muke nazarin kimantawa a cikin azuzuwan masu cinkoso.

III.1.Kimantawar abubuwan a koya, yaya za a iya daidaita su cikin azuzuwan makarantun boko na Afirika?

Kimantawa wani matakai mai mahimmanci a cikin dubarun koyarwa a fanni ilimi da horo .Ita ce aikinkoyarwa na uku bayan shiryawa da tafiyar da darasin. Tana kawo karshen ayyukan koyarwa da koyu kuma tana bayyana sauvi da aka samu ko gurin da aka cimma. Don haka kimantawa ta zama babbar al'ada kuma ba za a iya kauce mata a cikin yanayin koyarwa da koyu. Tanazama abu mai d'aukar hankalin malammai wanda ya zama wani nauyi da aiki mai mahimmanciwadanda za su iya zaman masu amfani ga aikinsu na koyarwa.

III.2.Kimantawar ta bayan koyu a matsayin hanyar hada kimantawar al'adun Afirika

Akwai nau'oi kimantawa dayawa amma biyu suna nan a cikin yanayin koyarwa da koyoa cikin makarantu da cibiyoyin horo a Afirika. Ta farko ita ce aka fi yi ga abun da ya shafi kimantawa, ta koyu na ainafin, koyu daga dalibi ta hanyar sa ido ga abubuwan da suka sani wanda yake haifar da siffa ta alama, cancanta, wucewa zuwa aji na gaba. Ya yi daidai da lissafin kwararrun abubuwan da aka koyu.

Kimantawa ta bayan koyo tana nuna dalibi dangance da wata manufa da aka bada. Tana ba da damar ganin ko yana da mahimmancidon gyara tsarin ilmantarwa da yake ci gaba, don gaya wa dalibininda yake dangane da manufar. Har ila yau, tana ba wa dalibbai damar sanin inda a cikin tsarin koyarwa da koyo, kuma yana tsammanin cewa an haskaka sani don dàlibi ya yi hankali da hanyoyin da ya sanya gaba wurin tafiyar da aiki, na wadsanda sukadace/masu tasiri da wadsanda ba su da kyau: Dan saita tunani mai mahimmanci akan aikinsa (Shahvali et Zarafshani, 2002). Ana aiwatar da kimantawa ta karshen koyolokacin ayyukan koyo,. Manufarta ita ce sanar da dalibi gaba daya kuma daidai gwargwado nisan da ya raba shi da manufar da kuma matsalolin da yakefuskanta; amma kuma a sanar da malam yadda dàlibi suke karbar koyarwarsa,da ba shi damar ya daidaita. Don haka muhimman bangare ne na koyo kuma tana zama wani bayani da yake ba dàlibi damar ci gaba shi kuma malam ya inganta ayyukansa. Ainahin hanya ce ta mayar da martani, don haka, ba ta da kowane takunkumi kuma ba ta da wata ma'ana face ta koyarwa.

A cikin wannan hangen nesa, yana da mahimmanci a yi la'akari da kimantawa ta bayan koyo a matsayin hanya mai gamsarwa don habbakakimantawar al'adun Afirika.

A Afirika, mun yi nuni da cewa kimantawa ta dogara ne kan tsarin rarrabawa, taimakon juna da hadin kai na aiki. Wannanshi ne dalilin da ya sa kimantawa zai taiya dacewa da al'amuran zamantakewa da na gargajiya. A cikin allon mai zuwa, mun gabatar da halayen kimantawata bayan koyo a cikin ginshiki na farko, kuma a cikin shafi na biyu na dubarun amincewa masu alaka da ayyukan gargajiya.

Allo na 3 : Fasaloli da dubarun shawo kan kimantawa

Fasalolin kimantawa ta bayan koyo	Dubarun daidaitawa masu yuwuwa zuwa yanayin Afirika (mai da makarantar ta zama cibiyar albarkatun ilimi)
Danganta dàlibi da wata manufa da aka sanya gaba	Tsara da tallafa wa dalibbai wajen gudanar da bincike don gano kauyensu, tarihinsu, albarkatunsu kuma rawar da suke iya takawa don bada gudumurwasu wajen ci-gabansu. Ana iya kimanta su ta hanyar kokarinsu na yin wani bincike da tattara sakamakon.
Sauya dubarun koyarwa da koyo	Darajanta ayyuka na gargajiya a cikin tsarin ilimin gida, kalamai na al'adu da na gargajiya. Ana iya tantance dàlibbai bisa kididdige abubuwa na al'adun gargajiya da yin jerin kyawawan ayyuka na karkara.
Ana yin shi lokacin ayyukan koyo	Shirya sanin na gargajiya tare da hada shi a cikin manhaja ta amfani da harsunan kasa a zaman hanyar koyarwa : kimantawa dàlibbai za ta maida hankali kan fitar da ilimi don jeranta sani na gargajiya wanda amfanin da aji zai biyo baya
Sanar da dàlibbai ci gaba da matsalolin da suke fuskanta	Habbaka ma'aunin don kwarewa da kimantawar ilimin gida. Kimantawar za ta mayar da hankali ne a kan wuraren ilimi da kuma abubuwan da ake tattare da su.
Sanar da malam kan yadda dàlibbai suke karbar koyarwarsa ta yadda zai tsara ta	Kafa tsarin rakiya da gyaran tarbiya. Malamman da suke cikin zauren koyarwa za

Fasalolin kimantawa ta bayan koyo	Dubarun daidaitawa masu yuwuwa zuwa yanayin Afirika (mai da makarantar ta zama cibiyar albarkatun ilimi)
	su yi tunanin hanyoyin tallafawa dalibban da suke cikin wahala. Za a iya tsara dalibbai a kwamati don gabatar wa malammai matsalolin da suke fuskanta.
Yana shiga cikin tsarin fahimtar sani a lokaci da kuma bayan aiwatar da wani aiki	Bada dama ga al'umma ta shigo cikin aikin gudanarwa da kuma jan ragamar makarantar. Shigar da iyaye zai zama wata dama don yin tunani a kan makaranta cibiyar albarkatun ilimi. Dalibbai za su iya tantance sa hannu da rawar da iyaye za su taka ta tsarin gudanar da ayyukan makaranta.
Maida dalibi ya zama mai kula da tsarin ilmantarwa ta hanyar ba shi damar sarrafa kurakuransa da kuma nasarorinsa.	Habbaka ilimi da horo mai cin gashin kanta wanda aka riga aka samo asali a cikin ayyuka na gargajiya. Malammai suna shirya kayan aikin tattara bayanai. Ana kimanta dalibbai akan kwarewarsu a cikin tattara bayanai. Za a iya kimanta su akan sarrafa kuskure da gyarawa.

Allon yana bada bayanai game da yadda za a iya daidaita kimantantwaabun da aka koya da yadda za a tsamo ayyukan ilimin gargajiya don inganta ayyukan yauda kullum a cikin aji. Yanayin zamantakewa da tattalin arziki da al'adu na Afirika yana bude hanyoyin koyo masu yawa da inganta ayyuka. Ana gani da kyau akwai hanyoyi da dubaru. Dole ne a yi amfani da su a cikin yanayin tsaka-tsakin da yake gabatar da malamai, hukumomin ilimi, iyayen yan makaranta da dalibbai a kewaye da abubuwan da suke cikin yanki kuma su yi la'akari da shirye-shiryen koyerwa hada tarbiya da aiki mai albarka. Wannan zai zama wata dama ta mayar da martani ga bukatar ci-gaban zamantakewa da tattalin arziki na muhalli ta hanyar jagorantar malam zuwa horar da ma'aikatan da ake bukata a fannin noma da kiyo don ba da gudummuwa ga ci-gaban albarkatun da suka shafi muhalli. A cikin hangen nesa, yana da kyau a jagoranci tsare-tsaren koyerwa don sake canza tunanin da bude hankalin yaro ta hanyar habbaka kasuwancin hannu. Sa'an nan kuma za a iya samar da tsarin karatu wanda yake nuna albarkaku da yuwuwar. Ana iya gabatar da wadannan a cikin wadannan madogarai masu zuwa :
 -tsarin cancanta don tantance mahimman ayyukan koyo, kwarewar da za a habbaka, wurin aiwatarwa, nau'o'i hadin kai da yanayin kimantawa ;
 - tsarin koyerwa da koyo da kimantawa don tantance fagen ilimi, fannonin da ake da alaka, jadawali da hanyoyin tantancewa. Mun nace a kan wadannan matanan, tun da yawan yan makaranta a cikin makarantu yana habbaka mai tada hankali.

III.3. Yaya za a sanya kimantawa mai inganci cikin azuzuwa masu yawan dalibbai ?

De Jomtien (Sanarwar Duniya kan bada horo ga kowa a 1990) A cikin tsarin Dakar(don biyan bukatun ilimi masu mahimmanci a 2000), kasashen Afirika da dama sun yi kokarin bunkasar da kansu, da samar da duka damar shigamakarantu. Tun daga wannan lokacin ake samun cinkoso azuzuwa, musamman a makarantunfiramare. Malamman suna fuskantar matsalar adadi mai yawa na yan makaranta, ba tare dasmun isasshen horo ba kan tafiyar da aikin cikin azuzuwa da kuma tsarin kimantawar abubuwan da aka koya. Idan aka fuskanci wannan yanayin,

yana da mahimmanci a tambayi yadda za a sake tsara hanyoyin koyerwa da dubaru don bai wa dalibba damar koyo da su kuma malammai su kimantaabubuwan da faliban suka koya. Ana jagorantar malammai don sake duba tunaninsu na koyerwa don haka tsarin su a cikin mahalli ayyukan kimantawa (Prosser et Trigwell, 1999). Muna ba da shawarar dubarun masu zuwa don yin kimantawa ya zama aikin da ake rabawa.

III.3.1 Sabbin hanyoyin koyerwa (koyerwa ta dabam)

A yau akwai sabbin hanyoyin koyerwa da suke bada damar yin wata irin koyerwa, koyo wani iri, da kimantawar wata iri ta hanyar sabon matakinkoyarwa da yake ba yan makarantafifiko kan d'aukar alkawalin, sabunta ayyukan ilmantarwa da horarwa, caccanza nau'o'in kimantawa da kuma amfani da tsarin fusa'o'in kwararru(Chamoux, 1986). Muna bada shawarar wannan fusa'ar Yi tunani-Kwatanta-Raba wanda za a iya daidaita ta zuwa adadi mai yawa na yan makaranta. Ta dogara ne akan ka'idoji da ayyuka masu zuwa :

-Ka'ida

Dubarar « Yi tunani-Kwatanta-Raba » an girka ta don bai dukan dalibbaidamar shiga cikin tsarin koyo a cikin babban rukuni. An bai wa dalibba damar su yi tunanin wata matsala ko tambaya daya bayan daya sannan su kwtanta amsarsu da daya ko da dalibba da yawa sannan su raba wannan amsar a cikin babba rukuni.

-Yadda aikin yake tafiya

Kididdige mayan bayanai, masu mahimmanci ko wadsanda aka sani kamar masu wahala a koyerwa.

1. Aaza tambaya kuma a tambayi yan makaranta kowa ya yi tunani (tunani) cikin dan gajeren lokaci. Yana iya dacewa ya zama a tambaye su su rubuta amsarsu don ba su damar tsara ta.
2. A tambayi yan makaranta su kwtanta amsarsu da ta makwabcinsu ko wani karamin rukuni (bambanta) kuma su yarda da amsa gama gari.
3. A tambayi mayan rukuna na mutum biyu-biyu a kan mafita guda (rarraba). malam yana iya sarrafa wannan lokacin ta hanyar tambayar masu sa-kai don bayyana ra'ayoyinsu ko ta hanyar gano mutum biyu-biyu a haka.

1

http://www.cedip.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/Fiches_methodes_animation_cle29d6dd.pdf

Consulté le 10/03/2019

III.3.2 Sabbin siffofi na koyo (koyo na dabam)

Ya zama dole a yi hasashe don sabbin nau'o'in koyo da aka sama ido akan manufotin koyo da ake hange da kuma dubarun koyerwa masu yiwuwa. Don kimantaabubuwan da aka koya, yana da mahimmanci a yi tunani game da dubarun da alaka tsakanin matakai uku masu zuwa: 1) manufotin koyo 2) ayyukan koyerwa 3) dubarun kimantawa

- 1) Manufotin koyo: menene ya kamata dan makaranta ya sani ko zai iya yi a karshen darasin? Ana rubuta manufotin koyo kamar haka: “a karshen darasi, ya kamata dalibi ya iya + fi'ili Bloom”
- 2) Ayyukan ilimi: wadsanne ayyuka zan aiwatar don bai wa yara damar koyo? Wace dubara zan yi amfani da ita wajen aiwatar da darasin?
- 3) Dubarartantancewa:yaya zan tantance abubuwan da aka koya?

III.3.3 Sabbin siffofi na koyo (kimantawa ta dabam)

Kimantawar abubuwan da dalibbaisuka koya wani sashe ne mai mahimmanci na tsarin koyerwa da koyo. Don zama mai inganci da manufa, ana iya amfani da matakai mai zuwa don ya zaman abun da aka zayana don jagoranci:

- Kirkirayanayin koyo wanda yake tsara dalibi don cika wani aiki,
- A albarkacin tabbatar da wannan aikin, dole ne dalibi ya gamu da cikas,
- Don ya samu ya tsallaka wannan cikas, ana bashi ummurni da wasu matsaloli da kayan aiki ;
- Ta hanyar wasa da ummurnin kan matsaloli da albarkatun, dalibi yana aiki a hankali kuma yana girka sabon sani : manufar koyo.
- Wannan sanin, da zarar an gano shi, zai iya, bisa ka'ida, ya sake amfani da shi cikin wani aikin.

Kammalawa

Babin namu ya kawo abubuwa masu zuwa ta fuskar darasin da za mu koya. Ilimin da horo na gargajiya da tsarin ilmantarwa abubuwa ne guda biyu wadanda suke nuna tsarin da aiki na Al'ummomin Afirika (Akkari et Dasen, 2004). Jama'a a cikin tunaninsu na ilimi wani bangare ne na sassa uku na rabawa, taimakonjuna, da hadin kai. Kasancewar zamantakewa da Bambance-bambancen kabilanci su ne tushen da yake girka yanayin koyo a Afirika.

Hanyoyi da tsare-tsaren don tantance koyosun dade suna kan layi tare da kyawawan ayyuka wadanda suke da tushe mai surfi a cikin abin da aka amince da shi a matsayin alama da tambari na musamman ga Afirika.

Mun yi kokarin yin nazarin yanayi da ayyukan da kasancewar mai mulkin mallaka ya yi tasiri acikin tsarin ilimi wanda yake damun rayuwar yau da kullum na mutanen Afirika.

Babin ya yi nazari a kan yanayin koyo a Afirika da suke da al'adun gargajiya tare da matsalolinsa da albarkatunsa, tare da shawo kan cikas don nazarin hanyoyin kimantawa wadanda ya kamata su dace da na koyerwa.

Mun daidaita tunani akan darajojin ilimi da horo na gargajiya da alakarsa tare da kimantawar koyo bisa kokarin mutum a makarantar zamani. Binciken ya kammala da cewa ana iya bayyana kimar koyerwa a cikin tsarin tsakatsaki wanda ya kumshi kayyadaddun kima daga ayyuka na karshe da kuma nazarin darajojin da yake bayarwa. Duk da haka ya kamata a lura cewa babin cikin tunaninshi ya yi tambayar yiwuwar daidaituwada kuma sakamakon da aka samu ta fuskar canji a cikin ayyukan koyerwa. Gyaran tsarin karatu zai zama mafi kyawun nunawa alal misali don habbaka albarkatun da suka fi dacewa da gaskiyar zamantakewa wadanda suke gabatarda ayyukan da aka gabatar wa dalibbai tare da tsarin kimantaabubuwan da aka koya da suke maida hankali kan yancin kai, taimakon juna da hadin kai, kima uku don samun mutum mai hadin kai da al'umma kuma mai cin gashin kanshi (Remillard, 2010). Mun lura cewa binciken bai yi la'akari da abubuwa biyu da za a iya yin nazariba : kwarewar da malamai suke da su a halin yanzu game dailimin gargajiya da kuma ilimi mai surfi don cin tsamo sanin.

- Karfin cibiyoyin horar da malam don horar da malamai don yin la'akari da ayyukan zamantakewa a cikin girka halayen koyerwa da kuma kimanta abubuwan da aka koya.

Madogarai

Akkari. A & Dasen. P.R. [dir] (2004). De l'ethnocentrisme de la pédagogie et ses remèdes. Pédagogies et pédagogues du sud. Paris : L'Harmattan.

- Bancel, N., & Blanchard, P. (2003). Avant-propos/Culture post-coloniale: le temps des héritages. *Nous*, 1871(1931).
- Caille, F. (2019). L'éducation en Afrique.
- Chamoux M.-N. (1986). « Apprendre autrement ». In P. Rossel (dir.), *Demain l'artisanat ?* Paris : PUF ; Genève : Institut universitaires d'études du développement, p. 209-235.
- Chan, C., Embi, M., & Hashim, H. (2019). Primary school teachers' readiness towards heutagogy and peeragogy. *Asian Education Studies*, 4(1), 11-21. doi:<http://dx.doi.org/10.20849/aes.v4i1.602>
- Chevallard, Y. (1992). Concepts fondamentaux de la didactique : perspectives apportées par une approche anthropologique. *Recherches en Didactique des Mathématiques*, 12(1), 73-112.
- Dasen, P. R. (2004). Education informelle et processus d'apprentissage. In A. Akkari & P. R. Dasen (Eds.), *Pédagogies et pédagogues du Sud* (pp. 19-47). Paris : L'Harmattan.
- Ki-Zerbo, J. (Ed.). (1992). *C0111pagnonsdu soleil*. Paris: Fondation pour le Progrès de l'Homme - La Découverte - UNESCO.
- Marin, J. (2000). Une éducation appropriée aux peuples autochtones d'Amérique latine. In P. R. Dasen & C. Perregaux (Eds.), *Pourquoi des approches interculturelles en sciences de l'éducation?* (pp.261-280). Bruxelles: DeBoeck Université.
- Mohamed Sagayar, M. (2011). Action du professeur et pratiques de formation : analyses en classes de cours préparatoires et dans une cellule d' animation pédagogique, dans le contexte du Niger. These en Sciences de l'Education, Université Rennes 2, Rennes, France.
- Moumouni, A. (1967). L'éducation en Afrique, Paris, François Maspero. 399 p.
- Perrenoud, P (1999). « De la gestion de classe à l'organisation du travail dans un cycle d'apprentissage »/ Revue des sciences de l'éducation, vol. 25, n° 3, p. 533-570.
- Prosser, M., & Trigwell, K. (1999). *Understanding learning and teaching: The experience in higher education*. London: SRHE/Open University Press.
- Remillard, J. (2010). Modes d'engagement : comprendre les interactions entre les professeurs et les ressources curriculaires. In G. Gueudet & L. Trouche (Eds), *Ressources Vives*, 201-216. Lyon/Rennes : INRP/Presses Universitaires de Rennes.
- Shahvali. M & Zarafshani. K. (2002). « L'utilisation des techniques d'évaluation participative dans les zones rurales comme stratégies métacognitives pour développer les savoirs autochtones : une étude de cas », *Revue internationale des sciences sociales* n° 173, p. 453-459.
- Yerly, G. (2017). Évaluation des apprentissages en classe et évaluation à grande échelle : quels sont les effets des épreuves externes sur les pratiques évaluatives des enseignants ? *Mesure et évaluation en éducation*, 40(1), 33–60. <https://doi.org/10.7202/1041003ar>

Babi na 8

Karin magana cikin koyarwa da koyon harsuna-al'adu a makarantar Afirika : arziki da aka mance.

Amadou Saibou Adamou

Takaicewa :

Labarin yana kawo bayani kan karin magana a matsayin kirkire-kirkire na tabi'un jawabai na al'umma da ake iya amfani da su cikin halayen koyarwa a cikin azuzuwa koyer da harshe a Afirika. Da yake karin maganganu suka cikin kowace magana har ma a cikin rubutaccen bayani a Afirika, wadannan kananan bayanai, da aka tsara cikin harshe da kuma suke da ma'ana ta al'ada.ba su zo ba cikin jadawalan makarantun boko, wato ba a aiki da su a fannin koyrawa na makarantu a Afirika. Mantuwa ce da ake gani zahiri. Wannan babi da za ya dogara da hanyar koyarwa, za ya yi nazarin hanyoyin amfani da karin magana cikin makarantu na zamani don a samar wa yara da tarbiya tagari, musamman ma wajen koyon harsuna-al'adu. Bayan mun ga matsayin karin magana cikin al'umomi na Afirika, labarin yana gabatar da shi a matsayin madogara da kuma wani jinsi na labarin mai amfani na koyer da harshe-al'adu ; a zahiri, a karshe babin yana bada hanyoyin ayukkan koyarwa-koyo na bayanai a dunkule a cikin harsuna a Afirika.

Mahimman kalmomi : Karin magana, koyarwa-koyo, harshe-al'ada, kwarewar harsuna, hanyar/madogarar koyarwa.

Introduction

Ana kirkira ko sake fadin karin magana cikin dukkan al'umomi. An gadi karin magana daga kakanni ko ana kirkira shi a halin yanzu don nuna yadda mutane suke daukan wasu mutane ; don bida bayanin rayuwa. Karin magana yana cikin takaittacen bayani kamar wata yar magana, shedara, ko wani habaici....Galibi, karin magana wata shedara ce mai bayyana wani girma ko daraja da kuma yake koyer da mutane wasu tabi'u. Ana gane karin magana daga wasu alamomi na salo na juyen magana, na basirar koyarwa, don shi ake ganin karin magana yakan yin mahimmanci wajen nazarin harsuna da halayar dan Adam. Nazarin ire-iren wadannan takaitattun maganganu ya aifar da wani karamin fanni na sani ko darasi da ake kira paremoloji.

Wasu rukunai na al'uma a Afirika (musamman ma yankin karkara) sun sanya karin magana cikin bayanansu na rayuwar yau da kullum, a cewar al'umomin, ana iya cewa salo ne na magana. A halin yanzu karin magana ya shiga cikin duniyar rubutu, musamman ma ta hanyar wallafawar kananan litattafain paremoloji a bangare nazarin, kalamai, kirkirar adabi (da ta bude wa labarin baka kota) da bayanai na talla da suke yawan amfani da bayanin karin magana.

Amma, idan ba ko katari ba, babu karin magana a cikin jadawalin makaranta, ballantana cikin littattafan da darussa koyarwa na makarantar a Afirika. Kenan, wani mahimmin abu mai tsari na cikin harshen al'uma a Afirika, wani abu ne mai daraja na harshe da al'ada, kuma wani arziki ne bukata ta hanyar koyarwa take nan ajiye a gehen matsalolin makaranta, musamman a fannin koyarwa-koyo na harsuna-al'adu Ya kamata karin magana ya samu wuri da ya dace da shi cikin ayukkan koyer da harsuna da al'adau, cikin horo da galibi a fannin tarbiyar

yaron Afirika kamar yadda aka sani can da. Ana cin moriyar karin magana cikin fannoni da dama na koyerwa-koyo.

Babi na farko za ya bayyana fa'idar karin magana cikin tsari na koyerwa-koyo na harsuna –al'adu. A ta'kaice, wannan gudummar tamu ta dogara da gurirrika ukku : gano mahimmancin bayyana karin magna a cikin al'umomi na Afirika ; nuna amfanin shi a matsayin madogara ko hanyar koyerwa ; da bada shawarwari na hanyoyi na koyerwa da su bada damar cin moriyar karin magana cikin azuzuwan koyo harsuna a makarantu Afirika. A lura da cewa, shawarwari na galibi ne kuma ba za a yi aikin ba da su a wani matakai na karutu ba da aka kayyade. Hanyoyi ne da za su iya bada damar tafiyar da ayyukan koyo da kuma ma hujjojin da irin wannan salo na magana da ake amfani da shi a fannin koyerwa da harsuna-al'adu a Afirika.

I. **Tushe, matsayi dabam-dabam da ma'anoin karin magana**

Za mu bude wannan babi da bayanai na galibi bisan karin magana. Za mu bada tushishika da ma'anoin karin magana a gaggauce bisan karin magana da kuma matsayin shi cikin ma'amala ta al'uma.

1.1 Tushe da matsayin karin magana²

Kowace al'uma ta kirkira karin magana kuma ta yi aikin da shi dangance da gogewa, bukatunsu ko halayensu na rayuwa. Duk duniya ta san karin magana. To, daga ina karin magana ya dauko tushe ? Wa ya kirkiro karin magana. Bada amsar wannan tambaya yana nufin sai an koma baya a ga ire-ire karin maganganu na da dan Adam ya yi, yanayinsu, zamaninsu na wallafawatsu. Idan ana iya la'akari da aikin samo tushen karin magana daga kananan bayanai, littatafai na adabi ko duk wani kundi da aka rubuta da suka kunshi karin maganar, to za ya yi wuya a gane tushen musamman karin magana na baka. Abun da za a iya cewa, shi ne dukkan al'umomi na dauri ko na zamani sun kirkira karin magana a kan hujjoji masu yawa kuma cikin halaye dabam-dabam.

Galibi, a kasar Masar (da ake gani kamar cibiyar al'adu na dan Adam) za a iya binciko bayani na farko na karin magana da aka sani (kalmar karin magana ita ce *sebayt*, a yare na Masar). Wani littafi (papyrus) mai lakanin *koyerwa da Ptahhotep*, ko littafin na *bayanan Ptahhotep*, da ake zaton *Ptahhotep*, ya wallafa shekaru 2400 kafin aifuwar Annabi Isa kuma da wani

² Mafi yawan bayanai da aka tattara cikin wannan bangare a fiddo su daga cikin matani mai lakanin « Karin magana daga ina : nazarin tushe » da yake saman shafin yanar gizo : <http://les-proverbes.fr/site/cote-mots/plus-sur-les-proverbes/ca-vient-dou-un-proverbe/letude-des-origines/>

mutumen Faransa Emile Prisse d'Avesnes ya gano a 1843. Ana zaton cewa da littafin ya yi amfani wajen koyar da da'a da iya magana.

Al'adun tarifi na kasa Girka ya zo da bayanai na karin magana da ake kira *paroimia* (daga ina kalmomi paremoniya suka dauko tushe, wato cewa da karin magana da kuma wasu shedaru na bayanai, paremoloji tana nufin nazarin karin magana, ita ko paremogarafi, rubutun karin magana). Karin magana na Girka ya samo tushe daga al'ada ta jama'a wadda mafi yawa an gade ta daga al'adu na Masar. An samo dayawa daga cikin ire-ire karin maganganu, kuma an adana su ta hanyar rubuta su, cikin wasu littatafafai kamar misali *ayukkan da ranaiku* da wani rubucin wake ya wallafa (Karni na VIII kafin zuwan Annabi Isa).

Cewar ma rubuci na da Athanase, cikin labarin da Mamoussé Diagne ya rubuto (2005, p 94) ; « ana kiran paroimia (para tou oimous = tsawon hanyoyi) saboda ana amfani da su bisan hanyoyi, don a kyautata koyar da matafiya/masu bulaguro ; [...] ta wannan hali ake horon masu bulaguro da suke tunanin abun da suke karantaw ». Karin magana yana da amfani wajen da tunatarwa da kuma ya kasance kamar wani guzuri ne ga mai bulaguro, yana zama kamar amsar mafafiyi yake jira ga tambayoyinsa lokacin da yake bulagoro bisan hanyoyi, kuma galibi dukkan wadanda suke kan hanyoyin rayuwa.

Akwai wasu nau'o'i na karin magana cikin matanai na addinai kamar su Babil da Kur'ani. A yau kuma ana samun karin magana dayawa cikin jawaban (musamman a yankin karkara) cikin kirari/take na yan siyasa ko bayanai na talla, matanai na adabi, littatafafai kamar yadda ci-gaba rubutun karin maganganu yana nuna a halin yanzu (Wallafawar littatafafai na paremiya) da kuma cikin nazarin da aka yi kan jinsi da marubuta dabam-dabam suka yi (masu nazarin paremiya)

Idan tun fil-azal al'umomi sun amince da karin magana cikin tabi'unsu na jawabai, to lalle wadannan bayanan suna biya musu bukatunsu na harsuna, na ra'ayoyinsu da na zamantakewar al'umomi mutanen kuma suna zame musu wani bangare na tunaninsu, wata hanya ta tattaunawa ko kuma wata madogara ta koyar da halaye nagari.

1.2. Ma'anonin karin magana

Ma'anoin karin magana sun fito daga cikin al'umomi da suke kirkira wadannan bayanai, ko su kasance kwararru da suke yin nazarin karin maganar. Saboda Karin magana ya fito daga cikin basirar al'umomi, ana jira daga kowace al'uma da ta bada ma'anar kananan bayanai daga alamominsu. Masu nazarin karin magana suna bada ma'anarsu dangance da matakai na da suka dace da tsare-tsare na sani da dubaru da suke amfani da su. Musu bincike kan fanni al'adar dan Adam ta karin magana, suna bada ma'anar karin maganar daga hanyoyi biyu.

Akwai ma'anoni dayawa na karin magana. Don bukatun wannan bincike, za mu yi aiki da wadanda al'umomi biyu na Afirika ta yamma suka bada, Bambarawa na Mali da kuma Sanwayawa-zabarmawa na Nijar da muka samu ta hanyar masu nazarin karin magana biyu : Joseph Russo da Claude Buridant.

Bambarawa suna kira karin magana da kalmar « *n'dale* » da ta samo tushe da « *ne* » (ni) da « *da* » (baza). In an hada « *n'dale* » sai bada « ni baza), wato cewa da « *ni ne baza, bayani* ». *Zahan ya gano a wurin Bambarawa « n'dale wata fada ce da take bayyana tunani, saboda a tunanin wanda yake fadin karin magana, yana wuce kullum abun da karin maganar yake cewa [...] n'dale na hada gogewa biyu , inda guda take gabatar alakokin na kamanni da wani, wannan ita ce dadadda* (Mamoussé Diagne, 2005, p. 71)» kenan karin magana yana hada halaye biyu : hali na yanzu da ake ciki na bayyana jawabi da ya hada masu magana biyu gaba da gaba cikin wani yanayi na kayyadewa da kuma hali na tushe da ake maito bayanin da aka yi cikin wata fasrar harshe daga aka gada daga kakanni.

Wurin sanwayawa-zabarmawa, kamar cikin al'umomi da dama (musamman a Afirika), ana gama karin magana (*yaasay*) galibi da dukkan jinsuna na gajeru labarai kamar su salo na maimaita, juyayyar magana, matsautaccen labari, salo na magana, ba'a, fada ds. Karin magana wani bayani na basira, duk wani bayani a dunkule da ba tafiya kai-tsaye.

Ainafi, kalmar *yaasay* a wuri sanwayawa-zabarmawa , wata shedara da aka takaitawa da « *ya a say* » da ke nufi a hausa « in baza, in warwatsa » ko kuma « in sibka », « in rarraba ». « *Bazawa* » *yaasay* kan iya zama barewa, idan aka yi nazarin kamar don a gano na'anar. A wurin wanda ake wa *yaasay* kamar wani kacici ne ilimi, wani kokari na fahinta daga ake gayyatar shi ya bada ma'anar wannan karamar magana, wato karin magana. Amma « *sibka, rarraba yaassay* yana farawa da lakantar karin maganar, maimaita ta don a yi amfani cikin halaye wadanda suka dace in da yake iya bada ma'ana da ta yi daidai.

A ganin mai nazarin karin magana J. Russo (2009) « karin magana wata gajerar shedara ce, da aka yi aikinta kuma cikakka da fito ga wani marubuci da kirkiro ta cikin tarihin da, mai wata siffa da ba ta sauyawa kuma da take bayyana wata gaskiya da gargadi da aka amince da su. »

Shi ko C. Buridant (a cikin labarin M. Diagne, 2005 p. 64) na cewa karin magana wani « *tunani ne ko da'a cikin gwangwani a dunkule cikin wata ragewa ta galibi, hukunci na da ko gogewa dangance da ka'ida, Karin magana yana zama tamkar wani bayani ne mai yanci ko wani karamin labari da yake da wani tsari na musamman.* »

Karin magana ya zamanto, duk da ganin da ake yi mishi, wata magana mai sassarkiya wadda ma'anarta ba ta da wani tasiri. Abun da za mu iya rikewa daga bayanan da muka tattaro shi ne (i) karin magana wata dunkular magana ce (yar kadafan amma da ta kunshi abubuwa dayawa, to don haka ne, kamar yadda sanwayawa da zabarmawa suka ce, a « baza » shi kafin a fahince shi) ; (ii) wani yabaici ne maganar boye (shi ya sa suke amfani da hoto/ko kwatanci don a gane shi) ; (iii) Siffar karin magana da ma'anarshi ta wani bangare ko ta gaba daya sun danganta da kowace al'adar gargajiya ; (iv) Ana fasara karin magana kai-tsaya. Alamominshi da wasu abubuwa suna son a ce mai yin karin magana da mai fasara karin maganar sun kware sosai don iya amfani da shi a halin da ya dace : Karin magana ya danganta da harshe da kuma al'ada. Karin magana yana iya zama wata mahimmiyar madogara ta koyarwa wajen karfafa sanin yan makaranta a fanni harsuna da al'adu.

III. Karin magana da koyarwar harsuna-al'adu

A kasar Nijar misali, duk yake jama'a ta sani, ba a ma ba karin magana wuri ba a cikin jadawalai ko littattafan yan makaranta. Can sai an koma ba kwarai a samu littafin karatu da suka zo da zancen karin magana. Wannan littafin shi ne « *Mamadou et Binéta sont devenus grands* » da aka wallafa da faransanci (Littafin dan makaranta aji na 5 da na 6) na A. Davesne da J. Gouin, da ya hada paremiya (kacici-kacici da karin magana) da koyarwa nazarin kalmomi da kalmai da suka danganta da jiguna 36 na da aka yi aiki da su wajen koyon faransaci. Kenan muna gani ba a bukatar karin magana a fanni koyar da harsuna –al'adu cikin makarantun boko na Nijar ; tsarin da bai yi ba daidai idan aka yi la'akari da dimbun arziki na jawabin da karin maganar ya kunsa da kuma kasancewarshi cikin jawabai na yau da kullum..

3.1. Karin magana cikin tarbiyar gargajiya a Afirika

A Afirika, galibi, musamman a Nijar, manya ne suke amfani da karin magana don horon matasa. Ana amfani karin maganar a fanni dabam-dabam ; musamman ma, yana daganta da halaye, wajen : bada siffa, zuba labari, yin gargadi, bada umurni, sa hanya, jan kunne, jan hankali, koya, hana, ds. Kenan kamar yadda muka samu bayani *paroimia* da Girkawa, ana amfani da karin magana ma a matsayi madogarar koyarwa don tarbiyar yan makaranta. Ana koyon shi kuma a hardace shi kuma a rika amfani cikin hali da ya dace da kuma isar da dhi a wurin al'uma ta gobe.

Karin magana yana bayyana wani hali na fadin wani abu ko wani hali na gani, tunani ; wani hali na kasancewa. Karin magana ya zama wani salo na bayyana magana da, a takaice yana nuna alakar mutum da kansa da kuma sauran mutane kai har ma duniyar wadanda suke amfani da shi. Wannan yana nufi cewa ana amfani da karin magana cikin jadawalan koyarwa na makarantun zamani a Afirika, a kalla inda a son wadannan makarantu su kasance wuraren koyar da tabi'u na jawaban al'adunmu na gado.

3.2. Karin magana da koyarwa harsuna a makarantar zamani

Ana iya sanya koyarwar karin magana cikin jadawalan makaranta a matakai biyu : kamar wasu halaye na harshe da kuma kamar wasu halaye na al'adu. A matakai na farko, suna iya kawo wa makaranta d'umbi arzika a fannin harshe da na jawabi ; a matakai na biyu suna iya taimakawa wajen sanin gogewa, da ka'idoji na girmamawa na gungunan al'umomi da suke amfani da su. Cikin wagga hanya, koyarwa-koyo na karin magana na kasancewa ta hanyar misali, manyamanyan kwarewaru na tattaunawa wadanda su ne : fahintar baka, rubutattar fahinta, tattaunawar baka, da kuma rubutattar tattaunawa. Bisa wadannan ire-ire kwarewarun hudu da suke da alaka a tsakaninsu akwai kuma fanni na al'ada da ya karu da ya danganta da su. Koyawar karin magana na iya bada damar cimma gurirrika dabam-dabam : fannin harshe, kwarewar ta harshe (ta tattaunawa) da al'adu. Wato akwai bukata ta ganin karin magana ya samu shiga cikin jadawalin kayarwa-koyo na harsuna-al'adu a Afirika.

Kafin a bada ire-iren ayukkan koyarwa-koyo kan akarin magana cikin tsarin koyon harshe-al'ada, ana iya kawo maganar jan hankali na yan makaranta don su bada karfi wajen koyo irin wannan bayani.

Mame Couna Mbaye (2015) na tunatar da mu cewa « daya daga cikin ginshikan koyarwa-koyo shi ne maganar sa yan makatanta hanya ko jan hankali, wato mahimmanci da za su ba duk wani aiki na koyarwa-koyo da ya danganta da karin magana. Daga haka mun iya cewa samun

sani karin magana ya dogara da wasu hanyoyi ma'amala tsakanin malam da yan makaranta da kuma yan makaranta a tsakanin su. »

Mafi yawan karin magana sun samu tushe daga cikin karkara. Duk yake ana samu akasin hakan, ana cewa yan makarantar yankunan karkara ko wadanda suka zo daga wurare kamar haka sun fi wadanda suka zo fito daga yankuna birane sanin karin magana. Hakan yana sanya a gano cikin aji rukuna biyu na yan makaranta : wadanda suka saba da bayanin na karin magana da wadanda ba su saba. Nasarar jan hankali na yan makaranta daga malam wajen koyo karin magana tana iya danganta da sanin wannan gaskiya ta cikin aji.

3.2.1. Karin magana da kwarewa ta fahinta

A tafi da cewa fahintar jawabi ba abu ba ne mai sauksi ; jawabi yana da sassarkiya da kuma dauri wani sa'i. Fahintar ma'anar karin magana ba baya saboda siffa da sharudda na amfani da irin wannan bayani. A wannan fanni ana yarda da yawun Jean-Pierre Cuq & Isabelle Gruco (2013, p157) da suke cewa « samun ma'ana yana wahala a tsarin koyarwar da wani harshe na kasar waje sabàda abubuwa da dama sun shigo a fannin ganewa da kuma na fasara. »

Idan ana son samar da ma'anar karin magana, sai an yi hankali da abubuwa da dama da suka shafi harshe : tsari, kariyar harshe, ma'anar kalma, salo, ds. Akwai kuma abubuwan da ba su da alaka da harshe su ma suna shiga cikin gina ma'anar bayanai na karin magana da ake kirkirawa a wannan zamani : halin tattaunwa, matsayin masu magana, yanayi na al'ada, motse-motsen jiki, gatsinen fuska ds. Idan ana son a fahinci ta baka ko a rubuce ma'anar karin magana ko a gaba a iya kirkira shi, malam yana iya misali, amfani da wani bangare ko na duk gaba daya na abubuwan da suke bayyana ma'anar karin magana da muka ganin can sama. Malam yana iya kuma aiki da wadannan hanyoyin ayukkan koyarwa :

1- Danganta da matakai (paramari, sakandari, ds) ana fara koyon fahintar karin magana ta ga wasu matakai na galibi ; misali ta hanyar kirkira cikin aji wani mahalli na kayan kida da rubuce-rubuce saboda a ja hankali yan makaranta wajen bayani na boye musamman bayanin cikin karin magana. Ana iya kenan :

- Fara, cikin wani zaman aiki misali, wani nazari na gauggawa tare da yan makaranta kan lamari na tattaunawa da ire-ire siffofinta (ta mutum ko ta dabba), kan yanayinta (na

baka da wandanda ba na baka ba) ; da kan madogaranta (murya, jiki, rubutu, zane, wayar sadarwa, ds) ;

- Sanya yan makaranta saurare ko karanta da babban murya ko a bayyana wasu gatanoni/ tatsuniyoyi, kacici-kacici, matanan waka, almara, takaitacaccen bayani, karin magana daga yan makaranta ; kwatanta ire-ire wadannan jawabai da wasu jawabai na yau da kullum ; da sanya yan makaranta su yi tunani kan siffofi da abubuwan da suke kunshe a cikin ire-iren matannan ;
- Kirkira wani mahalli na rubuce-rubuce ta hanyar kyautata bangunan aji da kahe-kahe da wurare in da ake iya lika kananan matanai da yan makaranta suke iya gwada basirarsu ta al'ada ta hanyar gabatar da kacici-kacici, karin magana, habaici, ds.

Ana son ta tanyar wadannan ayukka da kuma wasu ma, a kara hada abun da ake koyo a makarantar boko da kuma abun da ake yi cikin tattaunawa ta yau da kullum, ba ta hanyar makaranta ba. Ana son wato a waye kan yan makaranta da su natsu wajen jawabai da suke kewaye da su, su samu wata tabi'a ta saurare da ta gani cikin amincewa dangance wadannan kirkire-kirkire bayanan.

A game da koyon fahinta baka kuma da gurirrika da kayan aiki da ake da, malam yana iya « koyer da » karin magana ta hanyar sassa ukku da aka tsara cikin madogarar koyerwa ta bayanan baka : Share-fagen saurare, saurare da bayan saurare.

Sashen share fagen saurare taki na farko zuwa ga fahintar jawabin karin magana. Ana iya a wannan sashe a gabatar da hali na sanya dan makaranta hanya da jan hankalinsa. Ana samar da dan makaranta gurirrika darasi, abun da ya kunsa da kuma siffar da za ji cikin halin tattaunawar. Ana iya, daga wadannan gurirrika na darasin, jinsi da halin bayanin karin maganar, a yi wasu yan tambayoyi na fahinta ta gaba daya, kan misali jigo, mai magana, gurin da ake son cimma, tsari bayanin da kariyar harshe ta karin magana, da kuma wasu abubuwa da ba su shafi harshe amma suke tafiya tare kamar su karan sauti, ds. Gurin wannan sashe na shiri shi ne na jan hankalin da nutsuwa ta saurare na yan makaranta.

Sashen saurare shi ne na lura da fahintar bayani na karin magana da abubuwan da sashen ya kunsa : mataki, yan bayanai, kalmomi, gabobi da sautin haruffa na cikin karin maganar. Bayanin yana iya kasance wani karin magane ne kebabbe (mai zaman kansi) ko karin magana

a kunshe cikin wani dogon bayani. Malam da kansa ko « yan makaranta na gwaji » na iya fadi sakon na saurare, ko kuma ta hanyar wata madogara da ake da kuma aka tanadar don haka : radiyo mai rakoda, wayar kira, ds. Aikin malam a nan shi ne lura da yadda dan makaranta yake fuskantar bayanin. Daga gurirrika da ake son a cimma, ana iya saurare karin magana fiye da sau daya. Saurare ba ya na nufin kashe kunne kwai ba ne, wani mataki na aiki inda dan makaranta za ya maida hankalinsa kuma ya yi amfani da dubaru da suka dace wajen fahintar bayanin don ya bada amsoshin tambayoyin da aka yi masa a sashe na share fagen saurare.

A wannan sashen na **bayan saurare** ana sanya yan makaranata su gudanar da ayukkan da za su ba su damar bada amsoshin tambayoyin da aka yi musa kafin saurare. A nan akwai hanyoyi biyu da suke bada damar fahintar baka ta karin magana :

1. Idan karin magana wata shedara ce kebabba, ana iya ba yan makaranta damar gano ma'ana da baka ta hanyar yi musu kayyadaddun tambayiyo kan :

- Bayyanawa (wa yake bada bayanin karin magana ? Zuwa ga wa ? Cikin wadannan halaye ? Ds.);
- Alamomi na tsarin kalamai da na furtawar bayani ;
- Fotunan da suke kunshe cikin bayani ;
- Alamomi na ma'anoni da na aikin karin magana ;
- Alomomi na al'adu;
- ds.

2. Idan an bayyana karin maganar cikin wani jawabi na baka wanda yake da dan tsawo (labari, bada siffa, tattaunawa ds. Da yadda ya danganta da madogara, ayukkan koyon gano ma'ana suna dogara da :

- Duk gaba daya ko bangare na alamomi da muka zana ;
- (in son samu) halaye na bayyanawa da saurarawa ta musamman da hali na tattaunawa da suka hada motse-motse jiki, kwaikwayo, da suke girke cikin al'adar mai magana ;
- Ma'anar karin magana da yanayi da aka nuna ;
- Ma'ana ta bi kalma-kalma da ma'ana ta boye ta karin magana ;
- Ayukka na jawabai da na tattaunawa na karin magani cikin matani ;
- ds.

Fahinta a rubuce ta karin magana tana zuwa ta bin hanyoyi iri daya na fahintar baka : **mataki na waye-kai** da na sa hanya za ya gabato **karatun na dindin-dindin** na karin magana ko na matanin da yake kunshe da shi. ; **Mataki na nazarin** bayanin (shi ne mataki da ya fi biyu da muka gani tsawo) za ya biyo baya don yin nazarin matanin na karin magana. Nazarin ana iya shi kan kalmomi da kalamai, tsarin kalmomi, alamomi na al'adu na cikin karin magana, ds. A lura da cewa karin magana, misali wata mahimmiyar madogara ce da take iya bada damar nazarin lokuttan yanta na ayukkan da kuma matsayi dabam-dabam da shedara take iya dauka. Duk wannan za ya iya kai mu ga fahinta ta gaba daya, amma da za a zurfafa da bayani, cikin zaman kansi ko cikin alkokinsa da suka danganta da harshe, ma'ana da na aiki tare sauran matani da ya kunshi karin maganar. Daga haka, dangance da jinsi na matani (na siffantawa, na zubin labari, na hujjantawa, na bada labari, na bada umurni, na wake, na talla ds ?), ana iya yin nazarin matsayin, siffa da aiki na karin magana cikin jawabi.

Bayan ayukkan fahinta (ta baka da rubutatta) ta karin magana, ya kyautu a sanya yan makaranta su yi bayani kan abubuwan da suka gano ko suka koya daga wadannan bayanan na karin magana da yadda ake tafiyar da su.

3.2.2. Karin magana da basirar kirkira

Basirorin kirkire-kirkiren (ko bayani) na baka da rubutattu hade suke da na fahinta. Sanin da aka lakanta a fannin fahintar baka ko rubutattu fahinta za a yi sake yin amfani da su wajen kirkira bayanai na karin magana (na baka ko rubutattu).

Kirkira ta bata za ta iya kasancewa a wurin :

- Karatu da babbar murya /a bayyane na karin magana daya ko fiye da daya : an iya lura da yadda ake fadi karin magana ko da suke da tsare-tsare tafiya (da biyu-biyu, da ukku-ukku, ds) dabam-dabam ko iri daya ; dangance da tashin murya, ma'anar karin magana, ds ;
- Bayani dalla-dalla na ma'ana karin magana cikin halaye dabam-dabam (don a gwadi ire-ire ma'noni na karin magana da suka danganta da in da a ka yi amfani da shi) ;
- Amfani da karin magana daga hanyoyi da malam ya bada. Malam yana iya bai wa yan makaranta hali (wuri, aiki da za a yi), matsayi (masu magana), gurin da aka sa gaba (bada gargadi, bada umurni, hukuntawa,...) ;
- Badawa daga yan makaranta halaye na tattaunawa da suka dace wajen amfani na karin magana ;

- Bayana na karin magana da yake takaice wata kammalawa ta wani hali na ruyuwa ;
- Kirkira ta baka ta karin magana bisa misalai da aka bada (tsarin tafiya biyu-biyu, ukku-ukku, maras foto, mai foto, mai kawo bayani na dabobi, na shibkoki, na mutane....) ;
- Ds.

A game da rubutattar kirkira ta karin magana, ta iya shan bamban da ayukkan iri-iri da malam ya bada zabi kan su ko da yan makaranta su kirkiro ; ga misalan wasu daga ciki :

- Gabatar da a rubuce wani karin magana da aka hadu shi (cikin wata magana ko cikin wani karatu na labari) da ake so shi sosai ; dan makaranta yana iya yin bayani dalla-dalla kan halayen gano karin maganar kuma ya bada wujjojin da suke sa yake jin dadin wannan bayani ;
- Bayan wani bincike, a gari, cikin unguwa, wurin mutane na bukatu, a gabatar a rubuce wani dan bayani na karin magana na wurin ;
- Karkasa karin magana dangance da kusancinsu na ma'ana da kuma tsarin kalmominsu ;
- Bada bayani dalla-dalla na ma'ana karin magana dangance da halin tattaunawa ;
- Ta hanyar kacici gurabe, cika rubutun karin magana
- Sake rubutawa a daidai kalmomin da aka sauva wa wuri ;
- Kirkira a rubuce karin magana ta hanyar yin koyi da siffa da bayanan da suke funshe cikin karin maganar da aka sani ;
- Taikaice wani labari ko hali ta hanyar karin magana ;
- Kirkira wani labari wanda za a takaice kammalawar karin magana ;
- Ds.

Hanyoyi da karin magana da su bada damar fahintar halaye na ruyuwar dan Adam, a rubuce ko a baka suna da yawa, har ba iyaka. Ana iya bada hujjar cin moriyar da kyau ta abubuwan da karin magana ta kunsa ta iya bada damar girka yan makaranta cikin muhallinsu da al'adunsu ku ta bada damar bude kofa ga wasu al'adu.

3.3. Karin magana da koyarwar al'ada

« Al'ada wani garke na halaye da tabi'u na gama-gari, hali na gani, na tunani da na aiwatarwa da suke bada damar manufar inda mutanen suka sa gaba, cewa da gadonsu da suka raba da suka kasance a ciki suka samu kansu kuma suka zama wani bangare na tushensi » (Louis Porcher, 1995, p.55). Al'ada ta kunshi kuma wani garken jawabai da kirkira daga wasu halaye da tabi'u na gama-gari. Wanin babba abu ne, al'ada. Banda aikin na tattunawa da yake cikawa,

karin magana yana da wani aiki da ake cin moriyarshi wajen koyarwa-koyo na al'adu. Ana yi nazarin manyan halaye na al'ada ta hanyar karin magana : Hali na al'adu, hali na yawan al'adu da hali na haduwar al'adu : hali na al'ada, hali na yawan al'adu da hali haduwar al'adu.

3.3.1. Hali na al'ada cikin karin magana

Kamar yadda muke gani cikin almarar dabbobi, karin magana yana amfani da duniyar mutane, ta dabbobi da ta abubuwan cikin muhalli don bayyana sako. Yana bayyana duk abun da ya shafi dan Adam. Ana iya rikewa a kai duk wani kayan aiki da karin magana ya yi amfani don kwatantawa, ya dogara mutum, da mutum kawai.

Ana iya yin nazarin halaye na zamantakewar al'uma tare da yan makaranta ta hanyar yin amfani da kayan aikin da karin magana ya yi amfani da su. Misali ga yadda karin maganar sanwayawa da zabarmawa ya shirya matanin kwaikiwayon da duniyar dabbobi da kuma halaye na zamantakewar al'uma don kwatatawa ((Amadou Saibou Adamou, 2016).

Akwai dabbobi dayawa da ake yi wa matsayi cikin karin magana na sanwayawa-zabarmawa. Misali sanwayawa-zabarmawa sun aiki da alamomi na kamanin rakumi, don kirkira karin magana. Jimirin wannan dabba ya za ta zamanto wata madogara kuma yana bada damar kirkira karin magana : *Da hari mooru kala yo* (Idan ruwa yana da nisa, to shirya rakuminka). Hadawarshi (rakumi yana da tozo) ba ya ba shi damar ya kwanta reran ; ana daukan wannan kamar wata al'ada mai bayyana diyauci : *Yo ga bu a mana hangasu* (rakumi sai ya mutu bai kwanta reran ba). Amma girman shi da dabbobi dayawa suke mangari da yake iya (idan an amfani da ita yadda ya kamata) takan iya kasancewa wata babbar riba, hamada : *Yo du jinde no a si waani a jaraw ; farkay kaŋ ga waani mo mana duwa* (Allah ya hore wa rakumi dogon wuya, amma bai san yadda za ya kula da shi ; Jakki da ya iya, ba samu ba).

Wannan misali yana nuna halaye iri biyu da suka danganta dabobi (na gida da na daji) cikin jawabin karin magana : Ana girmama su wani sa'i, ko a bata su. Suna daukan matsayi mutane cikin dukkansu a kullum ko halayen biyu.

Galibi, karin magana yana bada bayani kan da'a da halin nagari da al'uma ta ayyana, wani sa'i ta hanyar abubuwa na kewaye. Daga haka, karin magana yana koya haku : *Suurante ga tondi hari zu* (Mai hakuri shi kan dafa dutsi har ya sha romonshi), ko *Suurante no ga zan waayi* (Sai mutum mai hakuri zai tatsi nonon budurwar sani a yau) Karin magana yana koyer da ma'ana ta awo da gaskiya wajen bada kai da yarda : *Talka ma doona kuunu ijwaari* (talakka ya saba cin bisshiya) Naman bisshiya ba ya kosar da cin shi, amma ita ce mafi daidai da shi. Karin

magana ya bukatar kokari, hanyar daya ta samu yancin kai, saboda : *Nwaarrayyañhari si to gasoori num* (Ruwan da aka roko ba ya isar mai zawo wanka).

3.3.2. Halin na yawan al'adu

« Halin yawan al'adu wani hali na yin la'akari da al'umomi na al'adu da suka zama al'uma daya. » (Cuq et Gruco, op-cit, p 59). Yawancin Kasashen afirika sun kunshi al'umomi da yawa na kabilu da kowace daga cikin su suna kirkira karin magana da ya danganta da halayensu na rayuwa da kuma bukatunsu da kuma yadda suke tunkarar duniya. Ana iya amfani da ire-ire karin maganar don a yi nazari kamar misali :

- Kaka kowace al'uma take daukan kanta ta hanyar karin magana ;
- Kaka kowace al'uma take bayyana abubuwa dabam-dabam da alamomin rayuwa ;
- Bukatu (da'a, kayayyakin aiki, bada gaskiya, ds) mahimmai na kowace al'uma ;
- Kamanni da bambance-bambance (na siffa, bautuwa, ra'ayoyi) na karin maganganu da al'umomi dabaù-dabam ;
- Yiwuar haduwa tsakanin al'adu na al'umomi ;
- ds.

3.3.3. Halin haduwar al'adu cikin karin magana

Ana bada ma'ana Halin haduwar al'adu kamar « fahintar da wata al'uma yi wa wata al'uma. Ta hanyar lura, huldodi na kai-tsaye ko na wata hanya (kafofin sadarwa, fina-finai, adabi, na-ji-ana-fadi ds) taskanin gunguna biyu A da B, kowane yana ba kanshi wani matsayi dangance da daukan da yake yi wuncan da ba yadda ya yi daidai da hakan ba kuma Halin haduwar al'adu wani al'amari ne na yadda ake daukan mutum ko al'uma da akasari ya sha bamban da yake karewa a wasu ra'ayoyi, wato wata shaida ta zato. ». P. Charaudeau, 1987, 27). Daga wannan ra'ayi ana yin la'akari da wasu karin magana kamar dunkulallun jawabai na halin haduwar al'adu. Ga misalai nan na shaida ta zato da sanwayawa-zabarmawa suke yi wa fulani, kabilu biyu da suke rayuwa tare, da suke yi wa junta hanyar karin magana : Don su ce Bafilatani ba ya da gansuwa, sanwayawa-zabarmawa suna cewa :

I na fulan no kambe a deebe ga jase di (Idan ka miña wa bafilatani hannu sai ya kama kafada

- Don gwadin wautarsa ko halinsa na tabi, a cewa da bafulatani :
Fulan ga fondo bay a ga fondo ha (Bafilatani ya san hanya sosai amma kullum sai tambayi ina ne hanya)

Su ko Fulani suna cewa da sanwayawa-zabarmawa da suke kira Kado) wadannan misalan :

- Don su nuna ketarsu :
Nyande kaado haaduno hattay (Tun da Kado ya yi daci, ba i sake sauya ba;
- Don nuna wautar sanwayawa-zabarmawa : *Ko kkokkuda kaado fu no wundoto* (Duk abun da ka ba basanwaye-bazabarme sai ya rungune shi da hannu biyu

Cikin koyarwa-koyo na harsuna-al'adu, amfanin halin haduwar al'adu ba tattance kawai shaidar zato ba ne amma a san su, kuma a wuce su. Ana son daga al'ada ta gida, a sanya yan makaranta su gano kuma su yi aikin da wasu al'adu, cewa da su gina wata tabi'a kuma su amince da wuncan. Duk wannan da kar bambanci ya zama bai da tasiri, amma kamar bambanci mai amfani wajen gina kai.

Cikin wannan hanyar ana iya tafiyar da ayukkan kewaye da karin magana tare da yan makaranta, kamar misalin :

- Zaba cikin karin magana na cikin al'uma wadanda suke dauke da shaidodi na zato ;
- Bayan wani bincike, ku samo tushen shaidodi na zato na cikin karin magana ;
- Nazarun siffa, aiki da manufar shaidodin zato ;
- Tattance cikin karin magana kaka ake gabatar da kowane cikin wuncan ;
- Danganta da shaidodin zato da abubuwa na gaskiya (mutane da halayen da karin magana yake bayyanawa sun yi kama guda kamar yadda aka nuna ?) ;
- Kula in shaidodin zato suna bayyana halaye nagari ko na banza ;
- Tattance cikin karin magana bambanci da kamanni na al'adu ;
- Tattance halaye nagari na wuncan da aka bayyana cikin karin magana ;
- Mizanta matsayinka dangance da al'ada da ya zo cikin karin magana ; ds Abun riko a nan shi ne a takaice malam, ta hanyar karin magana, ya sanya yan makaranta, su fahinci cewa ban da son da jin dadì da hali da ake samu cikin al'ada, akwai abubuwa na gaskiya, na sani, na ilimi na da'a wadanda ake iya samu ta hanyar koyo.

Kammalawa

Cikin wannan babi, mun tunatar da mahimmancin karin magana cikin bayanan dan Adam, amfani shi, azikinshi da kuma matsayi dabam-dabam cikin rayuwa. Muna rikewa da cewa wasu bakatu na harsuna da na al'adu da ba su da iyaka da makarantar zamani take iya cin moriyarsu a fanni dayawa na koyarwa-koyo, musamman na harsuna-koyo.

Kafin masu fadi -a-ji da mawallafan usular koyo, jadawalai da littattafan makaranta na Afirika su bada umurni na na shigar karin magana cikin tsarin koyarwa-koyo a makaranta, malamai suna amfani da su wajen yin madogarai na koyarwa don koyon harsuna. Amma su yi aiki da halayen na al'adu da matakai dabam-dabam na koyo na yan makaranta

Shawarwari na ayukka na zahiri

- Ta hanyar tattara bayania a cikin al'umarku inda kuke rayuwa, ku gwadi tushen karin magana ;
- Kaka al'umar da kuke ciki take bada ma'anar karin magana ?
- Wace ma'ana ta yi muku daidai kuma kuke son koyer da yan makaranta ita ?
- Wadanne ne mahiman ayukkan karin magani da kuka rike ?
- Cikin hanyoyin koyarwa da aka bada kan koyarwar karin magana, ku zabi wasu don ku karfafa kwarewa a fanni harsuna, al'adu da tattaunawa ta yan makarantarku.

Madogara

ANSCOMBRE J-C. (2000), « Parole proverbiale et structures métriques », in *Langages*, n°1 39, pp. 7-26.

BERNARD, Y., et White-Kaba, M. (1 994), *Dictionnaire zarma-français*, Paris, ACCT.

CHARAUDEAU, P. (1987), « L'interculturel : nouvelle mode ou pratique nouvelle ? », in *Le Français dans le monde*, numéro spécial, février/mars, pp 25 à 33.

CAUVIN, J. (1981), *Comprendre les proverbes*, Editions Saint-Paul, Collection classiques africains.

MBAYE, M. C. (2015), « Pour une pratique d'enseignement-apprentissage des proverbes en classe de langue : l'exemple de la langue espagnole avec des étudiants francophones », <https://books.openedition.org/apu/7183?lang=fr>, consulté le 07-02-2021.

DIAGNE, M. (2005), *Critique de la raison orale. Les pratiques discursives en Afrique noire*, Paris, Karthala.

EL OUAFA, I., « Le proverbe : de la traduction à la communication », *Insaniyat* / [En ligne], 67 | 2015, mis en ligne le 20 juillet 2016, consulté le 25 novembre 2019. URL : <http://journals.openedition.org/insaniyat/15024> ; DOI : 10.4000/insaniyat.15024

LEGUY, C. (2001) *Le proverbe chez les Bwa du Mali. Parole africaine et situation d'énonciation*, Paris, Karthala.

PORCHER, L. (1995), *Le Français langue étrangère ; Emergence et enseignement d'une discipline*, Paris, Hachette éducation.

RUSSO, J. (2009), « La "grécité des proverbes grecs : un nouveau regard sur un genre ancien» , in, Balansard, A. Dorival, G. et Loubet, M. (études réunies par), *Les Fondements de la tradition classique : en hommage à Didier Pralon*, Publications de l'Université de Provence, pp. 163-176.

SAIBOU ADAMOU A. (2016), *1000 et 1 yaasey. Expressions proverbiales chez les Songhay-Zarma*, Niamey, Editions Gashingo.

SARDAN (de), J-P., O. (1982) *Concepts et conceptions songhay-zarma. Histoire, Culture, Société*, Paris, Nubia.

Kammalawa

Dangane da wannan tafiyar aikin koyarwa mai babi takwas, me za ku tuna daga wannan littafin ?

Da farko wannan littafin makaranta ba ayi shirin aiki da shi ba. Ba ya bada amfani nan da nan a cikin azuzuwa. Manufarshi tunfarko ita ce ta nuna cewa bayanan zamantakewa da al'adun Nijar wadanda ba a yi la'akari da su ba wajen samar da littattafan koyarwa, sun zama babbar dama ta sanya makaranta ba kawai wurin koyarwa da ilimi ba, amma kuma sama da duka wurin da ba ya cin amanar asuli da fatan dalibba ta hanyar raba su daga tushensu na zamantakewa. A wata ma'ana, wannan littafin yana kokariya nuna ta hanyar tsarinsa na koyar da ilimi, ilmantarwa, a cikin kalma daya ilimi (ilimi, sani, basirar rayuwa) da makarantar take bayarwa yana da mahimmancin yanayin dan adam wanda dole ne a yi la'akari da shi, don kafa makarantar zamani da za ta sa dalibbanta su zama masu daidaita al'adu da iya zamantakewa. Makaranta mai kyau ba ta taba zama wani abu ba sai wannan tsarin da yake hada sanannun da wadanda ba a sani ba, tsofaffi da sababbi, wakillai da ainahin bayanai, abubuwan da suka dace, da dai sauransu. Don girka ma'anar, wannan jagoran ba ya bida darasi, amma yana bada hanyoyi don tunani kuma yana bada izini ga malamai da masu bada horo yan Nijar wadanda zasuci moriyarshi kuma su amfani da shi kyauta ta hanyar daidaita shi zuwa yanayi dabam-dabam na ilmantarwa da za su wallafa.

Sannan mai karanta littafin ya gani nan take, wannan takardar ba ta da'awar gamawa ba, ta kumshi jigogi takwas ne kawai a cikin darurruwan ko ma karamcin yuwuwar. Wanda ya ba da sanarwar cewa ba zai zama na karshe ba, cewa buga shi da fa'idarsa za su zaburar da wallafar da wasu littattafai a kan mahangar ilimin koyarwa.

Don haka muna rike da cewa bayana wannan kayan aikin sadarwa mai daraja, tare da jigogi dabam-dabam da mabambanta wadanda suke habaka ilimi mai zurfi, alama ce da take nuna cewa wani abu yana kan hanya, mai yuwuwa ya sake yin tunani game da makarantar Nijar don mai da taingantacciya, ta yarda da kuma ta zamani na gaske. Wannan jagoran, watakila, izinin sake gina makarantar Nijar ne, tabbas, kokari ne na samar wa wannan makaranta kayan aikin samar da albarkatu da bunkasa zuwa ga ilimi mai himma. A takaice dai muna fatan buga wannan littafin zai taimaka matuka wajen inganta harakar ilimi a Nijar.